

De Wereld van Baukis

Inge Scheynen

1	ONSCULD EN BOETE	6
1.1	Een harteloos welkom	7
1.2	De toorn van een godin	23
1.3	Verlokkende visioenen	33
1.4	Ongelijke kansen	50
1.5	Athena voor Athene	62
2	AFSCHEID VAN VROEGER	69
2.1	Moeders en dochters	70
2.2	Broze verbondenheid	76
2.3	Tussen trots en twijfel	85
2.4	Een onwelkome gast	92
2.5	Bericht uit het verleden	99
3	ZOLANG ER LEVEN IS	106
3.1	Een stervende stad	107
3.2	Poseidons Geschenk	115
3.3	Liefde en Lauwerkrans	120
3.4	Oorlog en Offer	134
3.5	Aphrodite's Bomen	151

Voorwoord

Ooit waren alle Grieken van het vasteland, van de eilanden en van de kolonies met elkaar verbonden in taal, in godsvrucht en karakter.

In het gebied dat we nu kennen als Griekenland, trekken vanaf 1 900 v.C. een aantal volksstammen binnen, vanuit de Donauvlakte en Zuid-Rusland. Rond 800 v.C. is het grondgebied – min of meer - verdeeld tussen Noordwest-Grieken, Arkadiërs (midden Peloponnesos), Aioliërs (Boiotia) en Doriërs (Lakonia en Argolis). De Ioniërs (Attika) noemen zich autochtoon (autochthonos, lett. “ontsproten aan de aarde”), omdat zij niet van buitenaf gekomen zouden zijn, maar het gebied altijd al bewoonden. De Grieken verklaren de verschillen tussen de stammen op de volgende manier: op een zeker moment was Zeus zo woedend over het gebrek aan vroomheid van zijn onderdanen, dat hij een vloedgolf zond, die het mensdom uitvaagde. Slechts één mensenpaar overleefde: Deukalion (zoon van titanenzoon Prometheus) en Pyrrha (dochter van de titanenzoon Epimetheus), omdat Prometheus hen had aangeraden om een boot te bouwen. Zij maken nieuwe mensen uit stenen. Ze hebben ook een zoon Hellen, naar wie de Grieken Hellenen worden genoemd. Uit diens zonen Aiolos en Doros ontstaan de Aioliërs en de Doriërs. Er is nog een derde zoon, Xouthos, wiens aangenomen zoon Ion de stamvader van de Ioniërs wordt. De Arkadiërs zijn dan weer de afstammelingen van Arkas, zoon van de oppergod Zeus en de nimf Kallisto.

Over verschillende eeuwen ontwikkelden zich autonome steden en stadsstaten uit versterkte vestingen (akropolis), waarvan de oudste dateren uit de Myceense beschaving (bronstijd, 1 700 v.C.). Deze oude burchten worden door de Grieken beschouwd als het werk van kyklopen (mythologische reuzen met één oog). De Grieken breiden hun gebieden over verschillende eeuwen uit naar het westen en naar het oosten, tot op de kuststroken van Klein-Azië. Maar het land vormt geen eenheid. Het bestaat uit tientallen onafhankelijke stadsstaten in voortdurende onderlinge rivaliteit. Slechts gedurende een korte periode (de Perzische oorlogen) slagen ze erin zich te verenigen tegen een gemeenschappelijke vijand. Zelfs dat is relatief te noemen, want oa. de Thessaliërs en de Thebanen sluiten zich niet aan bij het Griekse bondgenootschap.

In die verbondenheid versloegen ze hun vijanden, verfijnden ze kunst en letterkunde en organiseerden ze luisterrijke godenspelen, die de barbaren hen benijdden.

De term barbaar is oorspronkelijk een neutrale term, die door de Grieken wordt gebruikt voor iedereen die niet Grieks is. In de loop der tijden krijgt hij de bijklank “onbeschaafd”.

Maar helaas... wij waren als Talos, een reus op wankelende voeten.

Talos is een bronzen reus, vervaardigd door de goddelijke smid Hephaistos. Hij bewaakt één van Zeus' minnaressen, Europa, die op het eiland Kreta verblijft. Passerende schepen bekogelt hij met rotsblokken. Van zijn nek tot zijn enkel loopt één ader, waardoor goddelijk bloed (ichor) stroomt. Deze ader wordt door een spijker dichtgehouden. Wanneer hij ervan overtuigd raakt dat hij menselijk kan worden als hij de spijker verwijdert, haalt hij hem eruit en sterft.

De koningsvrede die ons wordt opgedrongen, is niet anders dan smadelijk te noemen.

De Koningsvrede of vrede van Antalkidas wordt gesloten in 387 v.C. Het is een overeenkomst tussen de Spartaan Antalkidas en de Perzische koning Artaxerxes II, waarbij de Grieken de kolonies in Klein-Azië en de eilanden voor de kust afstaan aan de Perzen. In het verdrag wordt ook bepaald dat de Grieken hun onderlinge oorlogen dienen te staken. Desondanks zal Sparta in 382 v.C. terug ten strijde trekken en breekt een nieuwe periode van oorlog aan, die het land zo zullen verzwakken dat ze in 338 v.C. door de Macedonische koning Philippos onder de voet gelopen worden (slag bij Chaeronea).

De godin Vergetelheid, dochter van de Nacht, wacht geduldig in de schaduwen en ontfermt zich over de mensenlevens die niemand zich herinnert.

Lethe, de godin van de vergetelheid, is een dochter van oergodin Nyx (Nacht), die op haar beurt een dochter is van Chaos, die alle leven in het universum voorafging. Nyx brengt nog andere kinderen ter wereld, waarvan de meesten, zoals Lethe, een negatieve connotatie hebben, bv. de tweeling Thanatos (Dood) en Hypnos (Slaap), Eris (Tweedracht), Geras (Ouderdom), Moros (Doem), Nemesis (Wraak) en de drie moirai (schikgodinnen).

Laat uw vooroordelen u niet verhinderen om haar werk te lezen, waarvoor zij de milde bijstand van de muzen heeft ingeroepen.

De muzen worden meestal beschouwd als dochters van oppergod Zeus en de titane (godin van een vorige generatie) Mnemosyne. Mnemosyne is de godin van het geheugen en Zeus zijn 5de echtgenote. De muzen leven op de berg Parnassos in Delphi, waar de bron Kastalia aan hen gewijd is. Ook de Helikonberg in Boiotia, met de Hengstenbron (ontstaan door een hoefslag van het gevleugeld paard Pegasos) wordt genoemd als één van hun verblijfplaatsen.

99ste Olympiade, 1ste jaar

Het voorwoord is gedateerd in het eerste jaar van de negenennegentigste olympiade, wat overeenkomt met 384 v.C. De antieke Grieken beginnen hun jaarrekening in het jaar 776 v.C., met de overwinning van Koroibos van Elis in de sprintwedstrijd (stadion) van de heringevoerde Olympische Spelen. Met zijn naam beginnen de overwinnaarslijsten en de tijdrekening in periodes van 4 jaar, de zogenaamde olympiaden. In verhalende teksten wordt deze tijdrekening pas consequent toegepast vanaf de 3de-2de eeuw v.C. Daarvòr spreekt men van “het jaar dat deze of gene archont was”, “de winter van de zonsverduistering”, twee jaar na de overwinning bij Marathon”, “de zomer dat die en die won bij het worstelen”, enz. Om een jaartelling te laten kloppen, voert men regelmatig schrikkelperiodes in.

1 Onschuld en Boete

1.1 Een harteloos welkom

De oppergod Zeus heeft vele kinderen en hij houdt van allemaal. Maar één is er zijn lieveling en dat is Artemis.

Artemis en Apollo zijn de tweelingkinderen van oppergod Zeus en zijn zesde vrouw, de titanendochter Leto. Voor ze de tweeling ter wereld kan brengen, zwerft Leto in helse barensoed over de aarde, omdat Zeus zijn jaloerse echtgenote Hera bepaalt dat ze “nergens op aarde” mag bevallen. Ze wijkt uit naar Delos, wat geacht wordt een drijvend eiland te zijn (dus niet op aarde gelegen). Delos is sindsdien één van de heiligste plekken van Griekenland. Er mag geen geboorte of sterfte op dit eiland plaatsvinden. Beide kinderen komen volwassen ter wereld en Artemis helpt haar moeder bij de geboorte van haar broer. Artemis is de godin van de jacht en wordt ook als geboortegodin aangeropen (samen met Eleuthya, godin van de bevalling). Artemis kan met haar zilveren pijlen ook een zachte dood brengen.

In het huis van de vooraanstaande Athener Peteos heerste al dagen een zenuwachtige drukte.

De figuur van Peteos staat voor de Atheense conservatieve staatsman Thoukydides van Alopeke, zoon van Melesias. Omwille van de wijdverspreide verwarring met de historicus Thoukydides van Halimous heeft hij een andere naam gekregen. Peteos is de naam van een edelman uit de verhalen over de Atheense koning Theseus.

Het uur dat zijn mooie jonge vrouw Leda voor een opvolger zou zorgen, kwam steeds naderbij.

Leda is de naam van een Spartaanse koningin uit de verhalen over de Trojaanse oorlog, minnares van Zeus en moeder van Helena van Sparta en Kastor en Polydeukes.

Akka, de oude slavin die het huishouden runde, maakte zich ongerust.

Akka is genoemd naar een dappere vrouwelijke soldaat uit de verhalen over de stichter van Rome, Aineias.

Een comfortabele Athener heeft zo'n 50 huisslaven, de middenklasse houdt er 12. Armere burgers hebben geen slaven. Slaven worden “andrapoda” genoemd (beesten

met mensenvoeten). Vrouwelijke slaven poetsen het huis, halen water, malen graan, wassen, spinnen, weven en borduren. Mannelijke slaven vervullen de taak van portier, kok, pedagoog en ze doen de boodschappen. Ze hebben geen legale status en kunnen slechts rechtsgeldig getuigenis afleggen na marteling. Ze ontvangen geen opvoeding en hebben geen toegang tot gymnasium of badhuis. Weggelopen slaven worden gebrandmerkt, maar een slaaf die wegloopt van een wrede meester kan asiel zoeken in het heiligdom van Theseus of de erinyen. Zijn eigenaar moet hem dan verkopen. In principe behoren de verdiensten van een slaaf toe aan zijn meester, maar meestal kan hij deze houden. Slaven van handel en nijverheid kunnen hun woonplaats kiezen en een percentage van de opbrengst houden, opdat ze hun interesse voor de zaak niet verliezen. Slimme mannelijke slaven kunnen soms voor eigen rekening werken en behouden een deel van de winst. Staatsslaven, die publieke taken uitvoeren, leven als kleine ambtenaren. Zij doen bewaking (Skythische boogschutters), tempeldienaars, klerken, bodes en bedienden van de volksvergadering, stadsraad of boulè, rechtbanken, beul, straatvegers en geschoolde muntslagers. Ze kunnen wonen waar ze kiezen, ontvangen salaris en er bestaat geen bezwaar tegen huwelijken (maar niet rechtsgeldig). Bij wijze van goedwil wordt slaven soms toegestaan om een gezin te stichten. Seksuele omgang van eigen slaven met die van een andere meester wordt niet toegestaan. Het is de vrouw des huizes die toezicht houdt op de slaven, en toekijkt op hun reproductie.

Het scheen haast onmogelijk dat dit onvolgroeide meisjeslichaam straks een kind ter wereld kon brengen.

In het antieke Griekenland worden meisjes geslachtsrijp rond hun 14 jaar. Als ze niet aan lichaamsbeweging doen, is dat eerder. Door te kaatsen, dansen en koorzang, kunnen ze hun menstruatie uitstellen. Een Atheens burger verwacht dat het huwelijk (liefst drie) kinderen zal voortbrengen om voor zijn oude dag te zorgen en hem met de gepaste eer te begraven. Meisjes huwen rond 15-16 jaar. Een huwelijk wordt enkel tot stand gebracht als een burgervrouw door een burger wordt weggegeven aan een ander burger.

Mannelijke vrijgezellen worden met minachting aangekeken. Een man wiens oudere broer getrouwd is en zonen heeft, kan zich iets makkelijker aan het huwelijk onttrekken. Een vader geeft zijn dochter het liefst aan een vriend (dus van zijn

generatie en binnen de sociale grenzen van haar groep) en nog liever aan een bloedverwant. Als een dochter aan een vreemde gegeven wordt terwijl er nog een bloedverwant beschikbaar is, is dat voldoende om twijfel te doen rijzen over de zuiverheid van haar geboorte of de deugdzaamheid van haar moeder. Een rijk man trouwt geen meisje zonder bruidsschat en een arm man kan niet hopen een rijke bruidsschat te verwerven. Arme burgers hebben meer kansen om te trouwen uit liefde. (Zij kunnen elkaar buitenshuis tegenkomen.) Zij leven na het huwelijk ook meer samen. Erfenissen gaan bij voorkeur naar mannelijke familieleden. De vrouwelijke lijn wordt volledig voorafgegaan door de mannelijke. De zonen erven ook de bruidsschat. Tijdens het feest van de Apatouria (okt.-nov.) wordt de echtgenote door de pasgetrouwde burger voorgesteld. De wettigheid van het huwelijk wordt gestaafd door te getuigen dat zij de dochter is van een burger. Een vrouw is eeuwig minderjarig onder de hoede van haar man. In het algemeen is het antieke vrouwbeeld niet bijzonder positief: "... het hele geslacht van vrouwen... vreselijke ramp voor de mensheid als zij met mannen verkeren, geen goed gezelschap in treurige armoë, wel als men rijk is!..." (Hesiodos)

Voor een burgervrouw is het risico te sterven als gevolg van veelvoudige zwangerschap of abortus een gewoon perspectief. Ook de kindersterfte ligt enorm hoog. De levensverwachting van een vrouw bedraagt 20 tot 30 jaar. Tussen 5 à 10% sterft bij de bevalling of aan de gevolgen ervan. Daarom wordt een vrouw opgevoed tot kuisheid en dient ze de omgang van haar man met prostituees (hetairai) toe te staan. Het is wel ongepast om er een courtisane op na te houden in de echtelijke woning. Een Atheens burger moet er op toezien geen kinderen te verwekken bij een vreemdelinge, vrijgelatene of ongehuwde burgeres.

Als het huwelijk verbroken wordt (bv. wegens onvruchtbaarheid van de vrouw, wat een wettig motief voor verstoting is), moet de bruidsschat teruggegeven worden en komt de vrouw terug onder voogdij van haar vader. De bruidsschat bestaat dikwijls uit rentedragende beleggingen, zodat het geïnvesteerde geld bijdraagt aan de economie. De bruidsschat teruggeven is dan ook meestal niet evident. Een vrouw die wil scheiden, kan haar belangen laten verdedigen door een magistraat (archont) en hem schriftelijk haar motieven voor de scheiding overhandigen. Dat kan het moment zijn om haar met geweld terug te voeren naar de echtelijke woning, zoals de Atheense staatsman Alkibiades doet, wanneer zijn vrouw hem wil verlaten. Een

gescheiden vrouw raakt geïsoleerd, vooral als men vermoedt dat ze geen kinderen kan krijgen.

Er was geen enkele kans dat Anteia Hekamede of haar dochter Hebe in het huishouden zou laten blijven.

Anteia is de naam van een Korinthische koningin, die vergeefs probeert de koningszoon Bellerophon te verleiden.

Een Atheense vrouw bestuurt haar huishouden met gezag omdat de man bezet is door staatszaken en jagen (als hij rijk is), zijn beroep of het veld bewerken (als hij arm is). Hoewel de bruid bij haar intrede in het huis van haar man de sleutels krijgt overhandigd, is het in veel gevallen echter zo dat de schoonmoeder de touwtjes in handen houdt.

De slavin Hekamede is genoemd naar de dienaar van Nestor uit de Trojaanse sagen. Hebe is genoemd naar een dochter van Zeus en Hera, godin van de eeuwige jeugd en de hemelse vrouw van de held Herakles.

Ze probeerde tevergeefs haar armen hemelwaarts te strekken.

Hera is de oppergodin. Ze behoort tot de hemelgodinnen, dus dient men bij een gebed naar boven te reiken.

Ze had verklaard dat Peteos de avond tevoren bij het huisaltaar zijn duurste wijn had geplengd ter ere van Zeus, de oppermachtige heerser over aarde en hemel.

De titaan Kronos slokt al zijn kinderen op bij de geboorte, maar de jongste zoon Zeus ontsnapt aan dit lot, bevrijdt zijn broers en zussen en neemt de wereldheerschappij over van de titanen.

Het plengoffer (spendo) is één van de meest voorkomende liturgische handelingen. Vrome Grieken beginnen en eindigen de dag ermee. Er kan verdunde of onverdunde wijn geplengd worden, alsook honing, olie, water of melk. Men houdt met gestrekte rechterarm een ondiepe schaal vast, waarin de vloeistof wordt gegoten. Vervolgens

kan men enkele druppels op de grond “plengen” of de volledige schaal leeggieten. Wat over is, wordt opgedronken.

“Misschien moesten we... een vroedvrouw?...” waagde ze.

Bij een bevalling zijn de vrouwelijke huisgenoten, drie buurvrouwen en eventueel een vroedvrouw aanwezig. Bij problemen kan een vroedvrouw niet veel doen, behalve de hulp van de goden inroepen. Als de bevalling dreigt mis te lopen, wikkelt de vroedvrouw de kraamvrouw in een laken en schudt haar heen en weer. Een heelmeester wordt er in uiterste nood bijgehaald. Een vrouw met ervaring en van een zekere leeftijd snijdt de navelstreng door.

Sinnis, de portierslaaf, werd erop uitgestuurd om de vroedvrouw te halen.

De portierslaaf Sinnis heeft de naam gekregen van een legendarische reus, die als struikrover de wegen rond Korinthe onveilig maakt. Hij doodt zijn slachtoffers door ze tussen twee omgebogen sparren te binden en ze vervolgens uiteen te laten scheuren. Hij wordt door de al even legendarische Atheense koning Theseus op dezelfde manier gedood.

Terwijl ze wachtten, bleef de trouwe Hekamede de gemartelde vrouw in het kraambed moed inspreken.

In de hoofdslaapkamer staat een bed met een houten frame, kriskras bespannen en daarop een dunne rieten mat. Hoe rijker de familie, hoe mooier de meubelen (snijwerk en/of inlegwerk met zilver, goud, ivoor,...). De antieke Grieken gebruiken kussens en dekens, maar geen lakens. Er branden lampjes op olijfolie.

Met neergeslagen ogen nam de vroedvrouw het zilverstuk aan.

Athene heeft eigen zilvermijnen en slaat zilveren munten met verschillende waarde, de zg. uiltjes. De uiltjesafbeelding verwijst naar het symbooldier van de beschermgodin van de stad, Athena.

Een spichtig slavinnetje kwam de galerij opgestoven...

Rijke Atheense families leven in een eerder bescheiden stadshuis en bezitten nog een tweede verblijf op het platteland. Op het gelijkvloers zijn er enkele kamers, waaronder voorraadkamer en mannenliving (andron), rond een binnenplaats. Daar

bevindt zich een trap naar de gaanderij en op de bovenverdieping zijn er de slaapkamer van de heer en dame des huizes, de vrouwenliving en de slaapkamers van de kinderen en de slaven. De muren van de belangrijkste vertrekken zijn bestreken met plaaster en eventueel versierd met mozaïek of bronzen platen, behangen met wandtapijten of geborduurde kleden. Er worden ook wel fresco's op aangebracht. De vloeren van de benedenverdieping zijn van aangestampte aarde. De vloer van het hoofdvertrek is gecementeerd, met daarop eventuele mozaïekversiering. Voor de eenvoudigste mozaïeken worden kiezelsteentjes gebruikt, voor de fraaiere dobbelsteentjes of stiftjes van kleurig marmer of glas.

“Mevrouw, mama... Barke gaat dood!”

De slavin Barke is genoemd naar de voedster van de Karthaagse koningin Dido uit de Aineiasverhalen. Kassie is een afkorting van Kassiopeia.

De schikgodinnen kijken toe, dacht de vroedvrouw en een rilling liep over haar rug.

De schikgodinnen (moirai) zijn de drie dochters van Nyx, die het lot van mens en god bepalen. Ze heten Klotho (spinstster van de levensdraad), Lachesis (bepaalster van de levensdraad) en Atropos (afsnijdster van de levensdraad).

De vroedvrouw vond het hartverscheurend om te zien hoe Barke's baby haar werd afgenomen en onverschillig in een mandje gelegd.

Om dingen op te bergen, worden allerlei soorten kunstig gevlochten manden gebruikt. Ze worden vooral gemaakt van minder stug materiaal, zoals vedergras en biezen, vaak in schaakbordpatroon. Kasten kennen ze niet. Spullen worden aan de muur gehangen of in een kist opgeborgen.

Zoals elke rechtgeaarde Atheense burger verliet hij elke dag in de loop van de voormiddag zijn woning om zich bij zijn vrienden op het stadsplein, de agora, te voegen.

De agora is het centrale plein van Athene, waar burgers elke dag samenkomen om met elkaar te discussiëren. Zij lopen heen en weer onder de zuilengalerij (stoa), waar oorlogssouvenirs uitgesteld worden en schilderijen op houten panelen vertellen over legendarische en meer recente gebeurtenissen. Het is de beste schuilplaats voor

zon, wind of regen. Op de agora is er vermaak van jongleurs, acrobaten, mimespelers, poppenspelers en dansers. Binnen de bebouwde delen van de agora bevindt zich het heilige gedeelte met enkele altaren en kleine religieuze gebouwen. Het is niet ommuurd, maar wordt aangegeven door grensstenen. Hier mag niemand geboren worden of sterven en vrouwen en kinderen hebben er geen toegang, evenmin als misdadigers.

In kleine groepjes wandelde de Atheense elite daar onder de zuilengalerij op en neer, tussen de potsenmakers, de jongleurs en de geldwisselaars om politiek en zaken te bespreken.

Rijke burgers houden zich verre van elke betaalde activiteit. Zij leven van wat hun buitengoed opbrengt. Ondertussen wordt handenarbeid en handel verricht door slaven en niet-burgers (metoiken). Athene telt zo'n 250 000 à 300 000 inwoners en daarvan zijn er 40 000 burgers. De tijdsbesteding van de burgers bestaat vooral uit het voeren van politieke en filosofische gesprekken, volksvergaderingen en dienst doen als vast lid van de stadsraad (boulè) of jurylid voor de rechtbank (helaia). Zij komen 's winters ook samen om te praten in het badhuis of rond het vuur van een smederij of andere werkplaats, of bij de barbier.

Onderwerp van al die heisa was het nieuwste voorstel van strateeg Perikles, de machtigste man van Athene.

De Atheense staatsman Perikles wordt geboren in 493 v.C. Hij wordt de grote leider van de democratische partij en komt hierdoor in conflict met de aristocraten, wiens macht hij inperkt. Hij wordt verliefd op Makaria, die op dat moment gehuwd is met de aristocraat Hipponikos en ze wordt zwanger. Na haar scheiding huwt hij haar, maar na zes jaar huwelijk gaan ze als vrienden uiteen. Er wordt gespot met zijn asymmetrisch en voortijdig kaal hoofd, waardoor hij "uienhoofd" wordt genoemd. Daarom draagt hij in het openbaar dikwijls een helm en door bewonderaars wordt hij meestal met helm afgebeeld.. Hij wordt steeds opnieuw tot strateeg verkozen en heeft daarmee slechts één stem in een groep van tien, maar toch is zijn mening meestal doorslaggevend.

"Uienhoofd", zoals Perikles door de meeste aristocraten werd genoemd, had het idee opgevat om ter ere van hun beschermgodin Athena, een gigantische tempel te laten bouwen op de akropolisheuvel in het midden van de stad.

De term "gigantisch" in de betekenis van "enorm groot", is afgeleid van het Griekse godenras der giganten. Zij ontstaan uit bloeddruppels van de oergod Ouranos, wanneer die door zijn zoon Kronos gecastreerd wordt. Zij zijn bijzonder sterk, maar niet veel groter dan mensen. Ze worden vaak verward met de titanen, die voordien al geboren waren uit een meer reguliere verbintenis tussen de oergoden Gaia en Ouranos. Tijdens een oorlog met de Olympische goden (de gigantenstrijd of gigantomachie), gooit de godin van de wijsheid Athena het eiland Sicilië bovenop één van de giganten. In zijn woede braakt die gigant nog regelmatig vuur en lava uit, waardoor de vulkaan Etna uitbarst.

Maar het project dat Perikles in gedachten had en dat hij het "Maagdenhuis" wilde noemen, als eerbetoon aan de maagdelijke Athena, was ronduit krankzinnig.

De Griekse steden ontstaan rond burchtheuvels (akropolis) en dat was ook met Athene het geval. Deze burchten hadden dikwijls een naam. Die van Athene wordt Kekropia genoemd, naar Kekrops I, aan wiens dochters de godin Athena haar "zoontje" toevertrouwt. De Atheense akropolis is 156 m hoog. Reeds in de 6de eeuw v.C. wordt er een heiligdom voor Athena gebouwd. Na de verwoesting van het heiligdom door de Perzen 480 v.C. wordt begonnen aan de renovatie, maar de werken slepen lang aan en worden uiteindelijk gestaakt. Perikles vervolgt de wederopbouw. De akropolis wordt nu een louter religieus centrum zonder militaire of politieke functie.

Tussen 447 en 432 v.C. wordt er aan het parthenon gewerkt. (Een parthenos is een ongehuwd jong meisje. Het parthenon is dus een "maagdenhuis".) De architecten zijn Kallikrates en Iktinos en de artistieke leiding berust bij Pheidias. De tempel wordt bijna volledig uit marmer opgetrokken en is ontworpen volgens de theorie van de gulden snede, met als resultaat een harmonische verhouding tussen lengte, hoogte en diepte. Er wordt gebruik gemaakt van felle kleuren, wat de kritiek oplevert dat het parthenon lijkt op een overdreven opgemaakt vrouwengezicht, dat zich mooier voordoet dan het is.

“Het is domme geldverspilling,” schreeuwde Euphorion, heftig als altijd.

De vrienden van Peteos zijn Euphorion, Hipponikos en Aristides:

- Euphorion (°485 v.C.) is de zoon van de hoog aangeschreven tragedieschrijver Aischylos en zelf ook een succesvol schrijver.
- Hipponikos (°485 v.C.) is de schatrijke zoon van Kallias. Hij raakt zijn eerste echtgenote kwijt aan Perikles, hertrouwt en wordt later de schoonvader van Alkibiades.
- *Aristides (°478 v.C.) is de zoon van de staatsman Aristides de Rechtvaardige (530 v.C.-468 v.C.), die één van de generaals was tijdens de slag bij Marathon tegen de Perzen. Hij is de rivaal van Themistokles, die erin slaagt om hem te laten verbannen. Later keert hij terug en wordt Themistokles zelf verbannen.*

’t Is jammer dat daar na de dood van onze betreurde leider Kimon nooit aan verder gewerkt is.

De conservatieve staatsman Kimon II is de schoonvader van Perikles’ zijn politieke tegenstrever Thukydides van Alopeke (i.c. *Peteos*). Deze Kimon (°510 v.C.) is een geboren aristocraat, die de steile opgang van Perikles’ carrière wat afremt. Hij behaalt als vlootgeneraal enkele overwinningen op de Perzen, maar wordt wegens vermeende Spartaanse sympathieën verbannen in 461 v.C. (Hij had ervoor gepleit om Sparta hulp te verlenen na een aardbeving: “We kunnen Griekenland toch niet aan één voet mank laten worden.” Maar ter plaatse stelt hij vast dat Spartanen mede-Grieken als slaven behandelen en dat schokt hem. Zijn commentaar wordt niet in dank aanvaard en Sparta wijst hem uit. Het levert hem in Athene een aanklacht op.) Hij mag vervroegd uit ballingschap terugkeren, maar sterft rond 450 v.C. in een zeeslag.

Met een wijds gebaar wees hij op één van de schilderijen die tentoongesteld stonden onder de galerij.

De stoa poikile of beschilderde galerij, aan de noordzijde van de agora, wordt afgewerkt tijdens de 5de eeuw v.C. De muren zijn beschilderd met historische en mythologische gebeurtenissen en er worden ook tijdelijke werken tentoongesteld, die met de stad te maken hebben.

Die beeldhouwer Pheidias, die deze ontwerpen gemaakt heeft, die interesseert zich niet voor de kostprijs!

De beroemde beeldhouwer Pheidias leeft tussen 490 en 432 v.C. Hij houdt toezicht op de bouw van het parthenon en maakt hiervoor het 12m hoge beeld van Athena, in goud en ivoor op houten kern. Voor in open lucht creëert hij ook nog een reusachtig bronzen beeld van haar, waarvan de speerpunt en de helmbos van op zee te zien zijn.

De volksvergadering, waarin alle Atheense burgers stemrecht hadden, zou het idee sowieso steunen.

De stadsstaat (polis) Athene wordt bestuurd door de volksvergadering (ecclesia), die om de 9 dagen gehouden wordt (4 per maand). Alle mannen met burgerrecht uit de landstreek Attika (Z.O. van midden-Griekenland) worden geacht hierbij aanwezig te zijn, dus niet alleen degenen die in de stad zelf leven. Ze krijgen hiervoor een vergoeding en de agenda wordt enkele dagen van tevoren bekend gemaakt. Tijdens de vergadering nemen vooral aristocraten het woord. Zij hebben de minste schroom om de massa toe te spreken. Over elk voorstel wordt gestemd door handopsteking bij eenvoudige meerderheid. Er bestaat een permanente stadsraad (boulè) van 500 burgers om de ecclesia voor te bereiden. Uit deze magistraten (prytanen) wordt elke dag een nieuwe voorzitter gekozen, die officieel gedurende één etmaal staatshoofd is. Zij vergaderen in een rond gebouw op de agora, de tholos. Naast ecclesia en boule bestaan er verschillende colleges van magistraten, zoals toezichthouders op de openbare werken, belastingontvangers, schatbewaarders, graanopzichters (die de voedselvoorraden moeten overzien), ... Elke magistraat wordt onderworpen aan een test, moet na zijn taak verantwoording afleggen over de financiën en kan afgezet, zelfs ter dood gebracht worden door de volksvergadering.

Om te beginnen zou de bouw ervan werk opleveren voor duizenden handwerklieden.

Voor alle publieke werken voorziet de staat in het ruwe materiaal en verdeelt het werk onder verschillende kleine firma's die met zeer bescheiden middelen een deel van de taak uitvoeren: steenhouwers, bronswerkers, ivoorsnijders, houtbewerkers, schrijnwerkers, patroonmakers, smeden, metsers, ververs, goudsmelters, schilders,

emalleerders, graveerders, wagenmengers, dragers, handelaars, zeelui en havenarbeiders, touwmakers, wevers, boodschappers,...

Voor alle zekerheid spuwde hij op de grond.

Voor de Grieken zijn de goden alomtegenwoordig. Men moet zich dus onmiddellijk reinigen bij een ondoordachte, goddeloze uitspraak. Dit kan door op de grond te spuwen.

Toen de Atheners bij de aanval van de Perzen in paniek de akropolis waren opgerend, hadden ze een enorme slang gezien, die in snel tempo naar beneden kronkelde.

In één van de tempels op de akropolis zou een grote slang geleefd hebben, die ontsnapte tijdens de Perzische invasie. Zo zou Athena de stadsbewoners gewaarschuwd hebben om hun heil niet op de burchtheuvel te zoeken.

Een Miletische slet, dat is ze, zijn Aspasia!"

Nog tijdens zijn huwelijk met Makaria wordt Perikles verliefd op Aspasia, die afkomstig is van Milete in Ionië, Klein-Azië. Milete was het eindpunt van karavaanwegen uit het Midden-Oosten en groeide snel uit tot de belangrijkste exporthaven van de produkten van het achterland en de eigen industrie (vooral geborduurde wollen stoffen). Perikles en Aspasia wonen samen, maar hun relatiestatus is onduidelijk. Aspasia hoort bij de metoiken, in de stad verblijvende vreemdelingen.

De stad telt zo'n 20 000 metoiken, half zoveel als burgers. Het zijn vooral Grieken, maar ook Feniciërs, Phrygiërs, Egyptenaren en Arabieren. Zij hebben geen politieke rechten, maar betalen wel belasting en in officiële zaken worden zij vertegenwoordigd door een patroon. Huwelijken tussen burgers en metoiken zijn rechtsgeldig, maar hun kinderen kunnen geen burgerrecht verwerven. De zoon van een vreemdeling heeft kans op een goede opleiding, bv. tot kunstenaar, medicus of filosoof. Ambachtsvaardigheden worden van vader op zoon doorgegeven. Metoiken moeten bijdragen aan de verdediging van het Attische territorium (in het landleger of de vloot). Ze mogen goederen en slaven bezitten, maar geen grond of huizen, tenzij de volksvergadering hen dat recht toestaat als bijzondere gunst. Ze beoefenen alle

soorten beroepen en dikwijls zijn ze rijk. In rechtszaken mogen zij officieel gemarteld worden, maar dit komt zeer zelden voor. Zij vormen hun eigen religieuze groeperingen en het gebeurt regelmatig dat Atheners zich bekeren tot een of andere exotische godsdienst. Zij hebben eveneens het recht om actief deel te nemen aan de meeste Atheense godsdienstige feesten.

Aspasia wordt door de tegenstanders van Perikles stelselmatig een prostituee genoemd. Alleen al door haar bij haar eigen naam te noemen, in plaats van “echtgenote van...” drukken ze hun minachting uit. Volgens sommige geschiedschrijvers runt ze ook effectief een escortbureau met slavinnen. De Perzische prins Kyrous is zo onder de indruk van haar, dat hij zijn lievelingsmaitresse Milto herdoopt tot Aspasia.

Hoe kan Perikles toestaan dat ze zich moeit met mannenzaken, in plaats van achter het weefgetouw te zitten, zoals het een dame betaamt!”

Dé deugd van een deftige vrouw is haar ijver en het weven is daar de uiting van. Weven staat ook voor beschaving, met de godin Athena als lichtend voorbeeld. (Athena verandert het meisje Arachne in een spin, omdat die had opgescheept mooiere stoffen te weven dan zijzelf.) Daarom wordt een (gehuwde) vrouw meestal wevend afgebeeld, in tegenstelling tot mannen, die in ledigheid te zien zijn.

Af en toe vonden zijn vrienden zijn uitspraken op de rand van de hoogmoed.

Er is niets wat de goden zozeer ergert als een blijk van hoogmoed (hubris). Grieken moeten er constant op letten om geen hoogmoedige indruk te maken.

Hij drapeerde met bestudeerde onverschilligheid zijn kostbare mantel over zijn schouder en boog zwierig ten afscheid.

Vanaf de 5de eeuw v.C. dragen mannen een tuniek (chiton) op knielengte. Deze bestaat uit twee rechthoekige lappen stof, die langs de lange zijde aaneengezet worden, zodat een cilinder bekomen wordt. Op de schouders worden de stukken stof vastgenaaid of vastgezet met één of meer spelden (fibula). Oudere mannen dragen de chiton langer. Ook voor ceremonies of wedstrijden, door priestes of minstrelen kan hij langer gedragen worden. Hij wordt vastgemaakt met een riem in het middel, met een deel van het materiaal boven de riem uitgetrokken. Daaroverheen kan een

tweede lap stof gedrapeerd worden als mantel (himation). Hoe rijker de persoon, hoe kleuriger en fijner de wol en hoe kunstiger de drapages. De mantel wordt vastgespeld boven de linkerschouder, zodat de rechterarm onder de mantel zit. (Als er gestemd moet worden, moeten ze deze arm eerst vrijmaken.) 's Nachts gaat de mantel en riem uit, maar blijft de tuniek aan als nachtkleed, zonder gordel. De burger heeft verder ook een wandelstok bij zich als statussymbool. Alleen aristocratische dandy's laten hun haar groeien. Mannen hebben een snor en een baard, die de wangen bedekt en onderaan in een punt of schopvorm geknipt is. Pas na de verovering door Alexander de Grote wordt het de gewoonte om deze af te scheren. Aan hun voeten dragen mannen sandalen van geloid leer zoals de vrouwen of iets zwaardere wandelschoenen, enkelhoog, vooraan vastgemaakt met veters en bovenaan al of niet omgeslagen. Mannen tooien zich niet met sieraden, behalve een zegelring om hun zegel in klei of was op een geheim document te zetten.

Dan verdween hij achter het beeld voor de twaalf goden, zijn vrienden bedremmeld achterlatend.

Het altaar van de twaalf (Olympische) goden (ong. 522 v.C.) wordt beschouwd als het werkelijke centrum van de stad. Van daaruit worden de mijlstenen uitgezet en de afstanden in Attika gemeten. De twaalf Olympische goden zijn Zeus, Poseidon, Ares, Hermes, Hephaistos, Apollo, Hera, Demeter, Athena, Artemis, Aphrodite en Hestia (in sommige versies vervangen door Dionysos).

Eerst kon hij niet veel anders onderscheiden dan de zwarte vegen pek, waarmee de voorgevel van het huis was ingesmeerd.

Voor er een kind geboren wordt, wordt het huis ingesmeerd met pek, omdat elke bevalling een bezoedeling is voor de vrouw en het huis. (Zo mag er bv. ook geen enkele bevalling plaatsvinden in een tempel.) De geboorte van een zoon wordt aangekondigd met een olijftak, die van een dochter met een strookje wol.

Hij glimlachte breed, hief zijn hand en knipte met de vingers, tot verbazing van voorbijgangers, die niet gewend waren aan zo'n openlijk vertoon van vreugde.

Grieken gebruiken veel gebaren. Om vreugde uit te drukken, heft men de hand en knipt met de vingers.

In zijn verwarring en woede, botste hij bijna tegen de portier op, toen die de deur openzwaaide.

In Athene gaan deuren naar buiten open. Dikwijls klopt men van binnenuit even aan om de voorbijganger te waarschuwen dat er een deur opengaat.

“Breng het andere kind naar de tempel van Zeus. Een meisje werd hier niet geboren!”

Zowel mannen als vrouwen worden geacht van kinderen te houden. Toch worden zowel abortus als het te vondeling leggen van overbodige kinderen door de wet goedgekeurd. Een moeder kan alleen abortus plegen met toestemming van haar echtgenoot, een slavin als haar meester het goedvindt. Het aborteren van een gevormd embryo staat gelijk aan een sterfgeval. Een ongewenst of onwettig kind wordt achtergelaten in een lemen pot om te verhongeren of als slaaf opgevoed te worden. De kinderen in het huwelijk behoren aan de man en blijven bij een scheiding altijd bij de vader.

“Ik ben toe aan een goed glas wijn! Kassie!”

Water is de hoofddrank voor de meeste Grieken, ev. met een vleugje honing, tijm, munt of kaneel. Het water wordt gehaald uit een naburige bron of fontein en wordt bewaard in grote aardewerken potten of kuipen. De bekendste waterfontein in Athene is de bron van Kallirroë (een riviernimf), later enneakrounos genoemd (“negenmondige” fontein, waarvan het water afkomstig is uit een bron buiten de stad).

Men drinkt ook wel geiten- en schapenmelk, maar daarnaast wordt vooral wijn gedronken. Ze weten dat in het oosten ook een ander soort alcoholische drank gemaakt wordt, die ze “gerstewijn” (bier) noemen, maar zelf brouwen ze geen bier en ze voeren het ook niet in. Wijn wordt gedronken uit terracotta bekens, die in drie vormen bestaan:

- een brede coupe op een voetje met horizontale oren (kylix)
- een smalle beker op een voet met omhooggerichte oren (kantharos)
- beker in de vorm van een hoorn, eindigend in een dierenkop (rhyton).

De kringelende rook van een wierookstaafje, duur betaald bij de eeuwig glimlachende Syriër op de markt, begeleidde haar gebed en droeg het omhoog... omhoog, naar waar Artemis haar smeekbede zou ontvangen.

Belangrijke elementen van de Griekse godsdienst zijn gebed, offers en reiniging. Individuele personen bidden om een gunst te ontvangen of ervoor te bedanken. Eerst wordt de god aangeropen, vervolgens komt een herinnering aan de vrome daden die de aanroeper in het verleden heeft gesteld en dan spreekt men het verzoek uit. Er worden offers, beeldjes en soms hele tempels beloofd. De verwachting van wederkerigheid zit in de hele maatschappij ingebakken, dus ook in de religie: “*Als ik u ooit een gewaardeerd geschenk heb gegeven, o Zeus, geeft u mij dan alstublieft...*” De gedachte van een gelofte in ruil voor een gunst, kan overgaan in een vloek om iemand anders kwaad te doen.

Wierook wordt ingevoerd uit Syrië, dat tot het Perzische rijk behoort. Als bij een brandoffer de rookkolom recht naar de hemel stijgt, is dit een gunstig voorteken.

Meestal brengen de ambachtslui hun werk zelf aan de man, op de markt of in een klein winkeltje. Op de markt zijn er afdelingen voor groenten, fruit, kaas, vis, vlees, charcuterie, speelgoed, wijn, hout, potten, oude kleding, ijzerwaren. Zij openen elk op een vastgesteld tijdstip en zijn van elkaar gescheiden door wegneembare afsluitingen. Iedere standhouder betaalt voor zijn plek en stalt zijn waren uit onder een paraplu of zeil, dicht bij zijn wagen (lichte kar of 4-wielenwagen) en uitrustende beesten (ezels en muilezels). Vrouwen verkopen op de markt hun teveel aan gesponnen won, kleding, voeding of ceremoniegewaden. De vismarkt is één van de drukste plaatsen van de agora. De standhouders hebben een slechte reputatie wat eerlijkheid en beleefdheid betreft.

Diep in de beboste bergen van Arkadia hief een rijzige godin haar hand en beduidde haar meute jachthonden om zich stil te houden.

Volgens de overlevering houdt Artemis zich graag op in het ongerepte bergachtige binnenland van de Peloponnesos, de landstreek Arkadia, vooral bewoond door herders. Deze streek is ook de thuis van de sater Pan, die er plezier in schept om wandelaars in “pan”iek te brengen. Van hem heeft Artemis haar jachthonden gekregen. In Artemis’ gevolg bevinden zich meestal een zestigtal nimfen.

Artemis zocht de stad af, tot ze tenslotte een onooglijk zwak levenslichtje ontwaarde, in de buurt van de bouwwerf van de tempel voor haar vader Zeus.

De tempel voor de Olympische Zeus staat zo'n 700m ten zuiden van het centrum van Athene. In de 6de eeuw v.C. wordt begonnen aan de bouw op de fundamenteën van een openlucht-heiligdom voor Zeus. Het moest de grootste tempel in heel Griekenland worden, maar hij is pas voltooid geraakt in 131nC, door de Romeinse keizer Hadrianus.

Als dat geen positief voorteken was!

Voortekenen, van visuele of auditieve aard, spelen een grote rol in de Griekse religieuze beleving. Een auditief voorteken is een onverwacht geluid dat zich voordoet zonder tussenkomst van de eigen wil en wordt een "kledon" genoemd. Een kledon kan positief (een nies bv.) of negatief zijn.

Hoe haar buik zich welfde, hoe haar bloed met de intensiteit van de jeugd door haar lichaam ging stromen, hoe haar borsten zich vulden tot ze leken op die van de vruchtbaarheidsgodin Demeter zelf.

Demeter is één van de zusters van Zeus en zijn vierde echtgenote. Ze is de godin van de vruchtbaarheid en de oogst.

Ze wist dat het op haar wens welkom zou zijn bij haar oom Hades in de onderwereld.

Hades is een broer van Zeus, die heerst over de onderwereld, waar de dode zielen verblijven. Hij beheert onmetelijke schatten en wordt ook Plouton ("rijkdomverschaffer") genoemd.

1.2 De toorn van een godin

Van alle goden en godinnen kan er slechts één de volmaakste zijn en niemand betwist dat die titel toekomt aan de eerste onder allen, Hera.

Hera is de zuster en de zevende echtgenote van Zeus en wordt omwille van haar mooie ogen de “koe-ogige” genoemd. (In latere tijden wordt ze vaak afgebeeld met pauwen, omdat die “ogen” op hun staart hebben, maar in de archaische tijd kent men deze dieren nog niet. Ze worden ingevoerd bij de verovering van Alexander de Grote.) Ze is de beschermster van het huwelijk. De vele avonturen van Zeus wekken haar woede en frustratie op. Deze reageert ze af op de vrouw of op zijn bastaardkinderen, zelden op Zeus zelf.

“Je moet Artemis je dankbaarheid betuigen en het linnengoed ritueel verbranden ter ere van haar!”

Tussen de 5de en de 7de dag na de bevalling wordt er een zuiveringsritueel gehouden voor de moeder en iedereen die bij de bevalling aanwezig is geweest. Daarbij worden het linnengoed en de kleding van tijdens de bevalling (ook als de moeder gestorven is in het kraambed), geofferd aan Artemis.

Ze wiegde heen en weer terwijl ze zacht een kinderliedje zong over het wedervaren van de bard Arion, die op de rug van een dolfijn over de zee werd gedragen.

Arion (600 v.C.) is een citerspeler en zanger afkomstig van het eiland Lesbos. Op weg naar Korinthe wordt hij door zijn medereizigers beroofd en met de dood bedreigd. Hij vraagt om nog één lied te mogen zingen vooraleer overboord te springen. Daarop komt een dolfijn aangezwommen en die brengt hem aan land. Wanneer zijn belagers later in Korinthe arriveren, worden ze ontmaskerd.

Aan haar eigen lot **indien** de heer des huizes het bedrog zou ontdekken, durfde Hekamede niet eens te denken.

De wet in Athene beschermt een slaaf tegen geweld, maar over wat precies onder geweld wordt verstaan, lopen de meningen uiteen.

Een beetje wankel op haar benen, liet ze zich door Hekamede ondersteunen, terwijl Anteia op haar eigen ongeduldige wijze de jurk om haar heen drapeerde en het met een reeks simpele bronzen spelden vastzette op de schouders en over de armen.

Rijkere dames dragen een kleed (peplos), dat voorkomt in een Dorische en een Ionische versie. Het bestaat uit één heel grote rechthoek stof (wol of linnen, uiterst zelden zijde of katoen), die tot een lange cilinder wordt gevouwen, met bovenaan een stuk dat dubbel wordt genomen. Deze wordt over het lichaam gedrapeerd en op de schouders vastgezet met een speld. Een Grieks kledingstuk wordt nooit over het hoofd getrokken, zoals dat bijvoorbeeld met een poncho wel het geval is. De Dorische peplos is soberder dan de Ionische, valt recht naar beneden en wordt vastgepind met een eenvoudige open speld. De Ionische peplos is luxueuzer en accentueert met één of meerdere riemen het figuur. Als onderkleding draagt men een doorschijnend onderkleed, maar geen beha. (Alleen courtesanes gebruiken die.) Rond het middel zit een gordel, die de drapages op hun plaats houden. Korinthe (gelegen aan de landengte die de Peloponnesos met het vasteland verbindt) is een machtige havenstad, die bekend staat voor haar uitvoer van luxe linnen peplossen. Men heeft een voorkeur voor kleur, zelfs allemaal door elkaar.

Morgen zou het belangrijke naamgevingsfeest volgen.

Het is de heer des huizes die over een naam beslist, tijdens het zogenaamde haardritueel (amphidromia). Ieder nieuw lid van het huishouden ondergaat dit ritueel, dus ook nieuw aangekochte slaven bijvoorbeeld.

Hij had haar Kassiopeia genoemd, naar de mythische Ethiopische koningin die zichzelf in een vlag van hoogmoed tot mooiste vrouw ter wereld had uitgeroepen.

Koningin Kassiopeia van het mythische land Aithiopia (niet hetzelfde als het Aithiopia van Herodotos) beroemt zich erop mooier te zijn dan de nereïden. Uit wraak stuurt Poseidon een zondvloed. Kassiopeia wordt later als sterrenbeeld aan de hemel geplaatst.

En de vier Thrakische keukenslavinnen dan... Peteos' vader, die toen de meester van het huishouden was, had hen bij wijze van wrede grap de namen gegeven van vier legendarische Trojaanse koningsdochters.

De Thrakische slavinnen zijn genoemd naar de dochters van de koning van Troje uit de verhalen van Homeros, waarvan Cassandra de bekendste is. (Zij krijgt van Apollo de gave van het waarzeggen in ruil voor haar gunsten en wanneer ze hem deze onthoudt, vervloekt hij haar: haar voorspellingen zijn altijd juist, maar niemand hecht er geloof aan.) De Thrakische stammen leven in het westen, voorbij Makedonia. Ze gelden als onbeschaafd, oorlogszuchtig en onmatig in drankgebruik.

Pheres, Baukis' vader, was opzichter op het landgoed van Peteos buiten Athene.

Pheres, de landslaaf, die de vader is van Baukis, is genoemd naar een zoon van Medeia van Kolchis, een koningsdochter en tovenaars, die haar eigen kinderen vermoordt uit wraak op haar ontrouwe man Iason, aanvoerder van de argonauten (avonturiers die op zoek gaan naar het gouden vlies).

Een aristocratisch landgoed bestaat uit weiland en een stuk gewijde grond met een tempel. Er worden varkens, geiten en ander vee gekweekt, soms paarden. Er hoort ook een boomgaard met fruitbomen bij en liefst een rivier met vissen en schaaldieren.

De onverstoorbare Lydiër die zijn persoonlijke secretaris was, kwam ongehaast de binnenplaats op.

De Lydische secretaris Sinon heeft de naam van een Grieks soldaat uit de Trojaanse sagen. Lydia ligt in het westen van Klein-Azië en was ooit een schatrijk koninkrijk onder Kroisos. Sinds de Perzische verovering (6de eeuw v.C.) maakt het deel uit van het Perzische koninkrijk, maar op de kuststrook bevinden zich verschillende Griekse steden. Lydiërs staan bij de Grieken bekend om hun handelsinstinct en om de uitvinding van het muntgeld. Een Lydiër is te herkennen aan de gaatjes in zijn oren: zij dragen ooringetjes of oorknopjes.

Haar weelderige lokken, waar ze zo trots op was, waren bovenop haar hoofd in kunstige krulletjes vastgezet met behulp van een zilveren haarnet.

Voor het huwelijk draagt een meisje krullen of vlechten, soms met linten op het hoofd vastgezet. Na het huwelijk steekt ze haar haar op in een krullerig kapsel voor- of achteraan op het hoofd. Een burgervrouw laat haar haar alleen bij speciale feesten los over de schouders hangen. Men gebruikt een haarnet om het haar uit het gezicht weg te houden. Als teken van rouw kan het haar kortgeknipt worden. Vrouwen blonderen zich met pruiken en tussenstukken. Kammen worden gemaakt van olijfhout, been, ivoor, brons, schildpadschild, eventueel versierd met het familiewapen. Een deftige vrouw maakt zich niet op, maar courtisanes gebruiken loodwit om hun huid te verlichten, blush voor de wangen en bruine en zwarte eyeliner. Overtollig haar wordt geëpileerd met een speciaal ontworpen mes, maar meestal met een gezichtsmasker.

“De naam die je zal dragen, zal... Brises zijn.”

De naam Brises is ontleend aan de vader van Bryseïs, krijgsgevangene van Achilleus, die zijn favoriete seksslavin wordt.

“Je wordt genoemd naar mijn geliefde oom, die te vroeg maar eervol gestorven is in de slag bij Salamis.”

Meestal worden kinderen genoemd naar hun vader of grootvader of naar een bijzonder heldhaftig familielied.

De slag bij Salamis (480 v.C.) is één van de beroemdste zeeslagen uit de Perzische oorlogen. Onder leiding van de Atheense generaal Themistokles verbrijzelen de zware Griekse oorlogsschepen de lichtere Perzische vloot.

Het was een kostbaar bronzen beeldje, dat Hera op de traditionele manier voorstelde, met twee leeuwen aan haar voeten, de armen opgeheven en op haar hoofd de bijzondere cilindrische poloskroon, die alleen zij mocht dragen.

Hera wordt met leeuwen afgebeeld, omdat ze de opvoedster is van de Nemeïsche leeuw, een enorm monster dat uiteindelijk gedood wordt door de held Herakles. De poloskroon is een hoge cilindrische kroon, die overgenomen werd uit Oosterse godsdiensten. Ook oudere moedergodinnen als Rhea en Cybele worden er soms mee voorgesteld.

In de goddelijke troonzaal op de Olymposberg wapperde een godin geërgerd met een kostbare waaier naar een insect dat rond haar oren zoemde.

De berg Olympos ligt in het noorden van de landstreek Thessalia en is 2 900 m hoog. Hij wordt door de Grieken gelijk gesteld met het hemelruim en de verblijfplaats van de goden. Ze stellen zich daarbij een godenpaleis in goud en marmer voor met een enorme rechthoekige troonzaal, afgeboord met zuilen (megaron). Op deze manier construeren ze ook veel van hun tempels. Vanop de berg hebben de goden uitzicht over de aarde onder hen.

Met hun stralende ogen, de glans van hun haar, de elegantie in hun houding vormden ze een afschuwelijk contrast met haar eigen zoon Hephaistos.

Hephaistos is een zoon van Hera alleen, uit wraak omdat Zeus Athena zonder haar ter wereld had gebracht. Hij is de goddelijke smid, die het vuur van de vulkanen gebruikt voor zijn werk. Hij is de minst aantrekkelijke god van de Olympos en heeft een manke voet, maar hij is gehuwd met de mooiste van allen, de liefdesgodin Aphrodite. Ze vormen een koppel van kunstzinnigheid en schoonheid.

Toen de Atheners moesten kiezen tussen twee beschermgoden voor hun stad, hadden ze Athena verkozen boven Poseidon.

Volgens de mythe zijn zowel Athena als Poseidon kandidaat voor het “peterschap” over de stad Athena. Het stoort Poseidon dat zoveel vrouwen ten gunste van Athena besluiten en om hem tot bedaren te brengen worden vrouwen van het openbaar leven uitgesloten.

Een Atheense burgervrouw mag pas uitgaan als ze volwassen kinderen heeft en dus oud en niet meer aantrekkelijk is voor mannen. Een jonge vrouw mag de buitendeur niet openmaken. Een jong meisje mag zich zelfs niet op de binnenplaats vertonen, want zij moet verborgen leven, zelfs voor de mannelijke leden van haar gezin. Een godsdienstig feest geeft een vrouw wel een reden om zich buitenshuis te begeven. Volkswomen zonder slaven kunnen makkelijker hun huis verlaten, om een offer te gaan brengen, water te halen, op het veld te werken en voedsel en kleding te kopen op de markt. Vrouwen hebben nooit toegang tot het heilige gedeelte van de agora en de bijeenkomsten waar mannen- en godenzaken worden afgewikkeld. (Zelfs Perikles is niet bijzonder vrouwvriendelijk: “... Wanneer u uw eigen natuur niet verloochent,

zal uw roem groot zijn en wanneer er door mannen zo min mogelijk over uw verdiensten of zwakheden wordt gesproken...”)

Hera begreep niet waarom de horai, godinnen van orde en evenwicht, zo lang hadden laten begaan, tot de verhoudingen tussen mannen en vrouwen volledig scheefgetrokken waren.

De horai zijn dochters van Zeus en de titaan Themis (oude godin van orde en wijsheid, die wordt afgebeeld met de weegschaal der gerechtigheid.) Ze zijn de godinnen van de orde in de natuur, zoals die blijkt uit de afwisseling van de jaargetijden. Later zijn ze ook de godinnen van de maatschappelijke orde, uitgedrukt in recht en wet.

Aletheia: waarheid, Euthenia: overvloed, Sophrosyne: zelfbeheersing, Alke: dapperheid, Eukleia: reputatie,...

De Grieken verbinden zowel abstracte begrippen, aardrijkskundige plaatsen, menselijke eigenschappen als fysische verschijnselen met goden en godinnen. Goden worden antropomorf voorgesteld, met als bijzondere eigenschap dat zij van gedaante kunnen veranderen en geslachtsgemeenschap kunnen hebben in de vorm van dieren, bomen, rivieren,... Zowel goddelijk zaad als goddelijk bloed heeft procreatieve kracht.

Zeus liet Nike, de godin van de overwinning, zelfs zijn strijdwagen besturen!

Nike is de heel populaire, gevleugelde godin van de overwinning en heeft zowat overal heiligdommen en tempels. Ze is ofwel één van de dochters van de titaan Atlas, ofwel van Ares. Ze wordt dikwijls in verkleinde vorm afgebeeld op de handpalm van Zeus of Athena. Ze wordt vermeld als bestuurster van Zeus zijn strijdwagen. Een beeld van haar van de hand van Paionios (5de eeuw v.C.) voor de tempel te Olympia is heel beroemd, omdat het lijkt te zweven.

Een beetje zoals de tweeling van die Thebaanse slet Antiope, waarvan er ééntje van haar eigen echtgenoot was geweest en het andere van Zeus.

Antiope is een Boiotische prinses, die door Zeus verkracht wordt in de gedaante van een sater. Ze wordt zwanger en haar vader pleegt zelfmoord omwille van haar schande. Uit wraak wordt ze vervolgd door haar oom Lukos en diens vrouw Dirke. Ze

huwt met Epopeus van Sicyon (in de buurt van Korinthe) en bevalt van een tweeling, Amphion (van Zeus) en Zethus (van Epopeus). Maar Dirke vindt haar en houdt haar als slavin. De tweeling wordt opgevoed door een herder. Wanneer Antiope ontsnapt en haar zonen de ware toedracht vernemen, vermoorden ze Dirke door haar aan de horens van een stier te binden. De broers bouwen later de muren rond Thebe. (De rotsblokken voegen zichzelf bij elkaar op de tonen van het lierspel van Amphion.)

Misschien zouden ze kunnen beginnen met een uitbreiding en verfraaiing van het heraion te Argos...

Op korte afstand van Argos in de landstreek Argolis, in het noordoosten van de Peloponnesos) ligt de beroemdste Heratempel (heraion). Het cultusbeeld wordt gemaakt door Polykleitos de Oudere (480-420 v.C.), de auteur van een theorie over de ideale beeldhouwkunst: Kanon (lett. "richtsnoer"). (Deze beeldhouwer is zo beroemd, dat de schatrijke Hipponikos, *vriend van Peteos*, weigert om bij hem een beeld te bestellen als cadeau voor Athene, "omdat de mensen zich dan alleen de beeldhouwer zullen herinneren en niet de gulle schenker".

Wat als een bijzonder hevige ruzie was begonnen, was op een bijzonder stomende verzoening uitgedraaid...

Op een bepaald moment heeft Hera genoeg van de avonturen van haar man en ze vertrekt naar Euboia. Zeus wil haar jaloers maken en kondigt aan dat hij gaat huwen met de naiade Plataia, waarnaar de Boiotische stad Plataiai genoemd is.

Gealarmeerd komt Hera terug en ze is vertederd als het een truc blijkt te zijn om haar te heroveren. In de buurt bevindt zich een heraion en een altaar voor Zeus.

En van haar dochter Eleuthya, de godin van de bevalling, had ze ook niets vernomen, terwijl die toch wist hoezeer Hera uitkeek naar de geboorte.

Eleuthya is de godin van de bevalling. Ze is een dochter van Zeus en Hera en wordt meestal samen met Artemis aangeroepen om de pijnen bij een bevalling te verlichten. Bij de geboorte van de godentweeling Artemis en Apollo, krijgt Eleuthya van Hera het verbod om hun moeder Leto te helpen, zodat haar barensnood dagenlang aanhoudt.

Niemand benijdde de hemelbode die door haar geroepen werd.

Hermes is de zoon van Zeus en Maia, de oudste van de zeven pleiaden. (De pleiaden zijn dochters van de titaan Atlas en zusters van de hesperiden en de hyaden. Zij worden als zevengesternte aan de hemel geplaatst.) Als boodschapper van de goden heeft hij een gezantenstaf (kerykeion/caduceus) bij zich: een stok, omwikkeld met twee slangen met de koppen naar elkaar toe en bovenaan twee vleugels. Deze staf verschaft de drager ongehinderde doorgang en wordt ook door gezanten (heraut) in een oorlogssituatie gebruikt.

Hera wist maar al te goed dat hij van zijn positie profiteerde om aan de lopende band vrouwelijke stervelingen te veroveren...

Hermes heeft relaties met verschillende sterfelijke vrouwen en mannen, bijvoorbeeld:

- Hij wordt verliefd op Herse en schakelt haar zuster Aglauros in om zijn attenties over te brengen. Maar Aglauros wordt jaloers en verspert hem de weg. Hij verandert haar in een marmeren standbeeld.
- Hij doodt per ongeluk zijn minnaar Krokos bij een spelletje discuswerpen en verandert hem in een krokus.
- De Phokische prinses Chione (Philonis?) is de moeder van zijn zoon Autolykos.

Ik zweer het bij het heilige water van de donkere Styx...

De goden zweren hun eden bij de onderwereldrivier Styx, die een dochter is van de oergod Okeanos. Wanneer een godheid meened pleegt, valt hij roerloos neer zonder te ademen en zo zal hij een jaar blijven liggen. Vervolgens wordt hij voor negen jaar van de Olympos verbannen.

Die trok alleen maar de aandacht van Zeus en dan ging die zich ermee bemoeien, zoals toen ze dat monster op zijn sloerie Leto had afgestuurd.

De moeder van de godentweeling, Leto, wordt op aanstoken van Hera verkracht door het monster Tityos, zoon van Zeus en de sterfelijke prinses Elara. Hij wordt ter vergelding vastgebonden in de Tartaros en elke dag wordt zijn lever weggepikt door 2 gieren (cfr. de straf voor Prometheus).

Zeus wordt enkele keren heel kwaad op zijn echtgenote en één keer straft hij haar op een vernederende manier, omdat ze samen met Poseidon en Apollo een rebellie is

gestart. Hera wordt in de hemel gehangen met gouden kettingen en gewichten aan haar enkels en polsen. Na vier dagen huilen en smeken, bevrijdt hij haar. (Poseidon en Apollo moeten als straf een jaar slavenwerk verrichten voor koning Laomedon van Troje.)

Alsof hij zelf nog nooit een vrouw had verkracht!

Zeus verleidt en/of verkracht vrouwen aan de lopende band. Volgens bepaalde mythen heeft hij ook Hera zelf verkracht. Wanneer Zeus haar voor het eerst ten huwelijk vraagt, weigert ze. Daarop verandert hij zich in een koekoeksjong, dat verkleumd op haar drempel zit. Ze warmt het tegen haar borst, waarop Zeus zijn ware gedaante aanneemt en haar verkracht. Uit schaamte stemt ze in met een huwelijk. (De koekoek is één van de dieren, waarmee Hera geassocieerd wordt.)

Goed... dan zou ze moeten luisteren naar de meest wijze adviseur: de tijd.

Wanneer Perikles in de volksvergadering een al te drieste oorlogsoperatie wil afraden, wordt hij overstemd. Daarop reageert hij met de woorden: "Als het volk niet naar Perikles wil luisteren, zou het er goed aan doen te luisteren naar de meest wijze adviseur: de tijd." De operatie wordt een catastrofe en Perikles' invloed neemt nog toe.

Hij zou haar de maan zelf beloven, als ze die zou willen.

Volgens de Griekse mythologie gaf Zeus Artemis alles waar ze om vroeg, bv. haar zilveren boog, een korte tuniek om te jagen, een gevolg van nimfen,... Artemis wordt ook als maangodin vereerd, terwijl de "stralende" Apollo met de zon wordt geassocieerd. Zo wordt Artemis soms veréénzelvigd met Selene, de maangodin (zuster van Helios, zonnegod en Eos, godin van de dageraad)

De laatste keer dat er één had geprobeerd om avances te maken, had ze hem door Apollo in de onderwereld laten knikkeren.

Artemis wordt belaagd door één van de twee Aloadaï, reusachtige zonen van Poseidon, die het plan opvatten om de Olympos te bestormen. De oudste, Otos, heeft het op Artemis gemunt en de jongere, Ephialtes, heeft een oogje op Hera. Met bovenmenselijke kracht slingeren ze twee bergen bovenop de Olympos, maar nog voor ze die kunnen beklimmen, worden ze door Apollo gedood (of ze doden per

ongeluk elkaar). Ondertussen ontvoeren ze nog wel de oorlogsgod Ares en houden hem een jaar gevangen. In de onderwereld zijn ze voor straf met levende slangen aan zuilen vastgekleisterd.

“Mag ik me even voorstellen, ik ben Orion.”

Orion is een jager uit Boiotia, bijzonder groot van gestalte. Hij zou verwekt zijn door de urine van Hermes, Poseidon en Zeus. Hij is de enige op wie Artemis ooit verliefd wordt.

1.3 Verlokkende visioenen

Vraag eender welke sterveling welke god de meeste dankbaarheid verdient en Dionysos zal het antwoord zijn.

Dionysos (ook Bakchos genoemd) is de zoon van Zeus en de Thebaanse koningsdochter Semele. Een jaloerse Hera overhaalt Semele om Zeus te vragen zich in zijn ware gedaante aan haar te vertonen, waardoor zij verzengd wordt door zijn goddelijk vuur. Hij naait haar kind, Dionysos, in zijn eigen dij. Dionysos wordt de god van de wijn en de vruchtbaarheid, maar Hera achtervolgt hem met waanzin. Hij is heel populair in de meeste gebieden van Griekenland, maar niet in Sparta, omdat hij diametraal staat tegenover de Spartaanse waarden. Dionysos huwt met de Kretenzische koningsdochter Ariadne, die tot godin van de passie wordt verheven.

Had iemand in Peteos' familie een vermoeden gehad dat het huishouden geslachtofferd werd in een goddelijke wraakoefening, dan waren ze zonder uitstel naar het orakel te Dodona getrokken om de bijstand van de oppergod in te roepen.

In Dodona, in het westen van Griekenland bevindt zich het orakel van Zeus, waar priesters aan de hand van het geruis in de bladeren en het geluid van bronzen gongen de toekomst voorspellen.

Ze zouden een reinigingsritueel hebben laten uitvoeren en een hele os laten verbranden als zoenoffer.

Reinigingsrituelen zijn heel belangrijk in het antieke Griekenland en worden meestal met zeewater uitgevoerd.

Goden zijn zeer gesteld op offers en hebben elk een voorkeur voor een bepaald offerdier. (Aan Aphrodite worden bv. vooral geiten geofferd; zij heeft een afkeer van varkens.) Aan godinnen worden wijfjesdieren geofferd, aan de hemelgoden lichtgekleurde dieren en aan de goden van de onderwereld donkere dieren. Zonsopgang is een geschikte tijd voor het brengen van een offer.

Zijn huisgenoten hadden soms de indruk dat Peteos zichzelf als een soort Atheense Kadmos beschouwde, waarbij de oppergod in de schuld stond.

Kadmos is een afstammeling van zowel Zeus (met Io) als Poseidon (met Io's kleindochter Lybia). Hij is een broer van Europa. Wanneer het oermonster Typhon (vader van verschillende andere monsters zoals de sfinx) erin slaagt om Zeus te ontvoeren, helpt hij bij de bevrijding. Uit dankbaarheid krijgt hij de godin Harmonia tot vrouw. Later doodt hij een draak, die helaas van Ares blijkt te zijn, wat rampspoed zal brengen. Hij zaait de drakentanden uit en daarmee creëert hij de eerste bewoners van de stad Thebe, die daarom "gezaaiden" genoemd worden (spartoi). Uiteindelijk worden hij en zijn vrouw Harmonia door de goden in slangen veranderd.

Sluw en inventief bedacht ze mooie toekomstvisioenen, die ze hen 's nachts liet bezorgen door de droomgod Morpheus.

De goden zijn 's nachts in een droom het makkelijkst te bereiken. De droomgod Morpheus is de zoon van Hypnos, god van de slaap en een neef van Thanatos, god van de dood. Als de goden een boodschap willen overbrengen, sturen ze Morpheus, die de dromen vormgeeft.

"Dit wordt jouw tijdperk, Pettie! Het tijdperk dat de geschiedenis zal ingaan als de gouden eeuw van Peteos!"

De 5de eeuw v.C. wordt in de Griekse geschiedenis de gouden eeuw van Perikles genoemd.

"Ik dien bij mijn stam mijn kandidatuur in voor de functie van strateeg."

Rond 508 v.C. werd de – vrije – bevolking van de landstreek Attika administratief onderverdeeld in 10 stammen (phyle), die elk verschillende stadswijken (deme) groeperen, evenredig uit stad, binnenland en kustgebied. Daarbinnen worden ze nog ingedeeld in broederschappen (fratriai), waarvan de samenstelling onduidelijk is. Een Athener wordt in de administratie vermeld onder zijn eigen naam, de naam van zijn vader en die van zijn deme. De tien stammen kregen hun naam van het orakel van Delphi, dat mocht kiezen uit een lijst van 100 helden.

° de Erichthiden

(met de demen opper- en beneden Agryle, Anagyros, Euonymon, Themakos, Kedoi, Kephisia, opper- en beneden Lamprai, Pambotadai, opper- en beneden Pergase en Phegous)

Erichtheis is één van de vroege koningen van Athene. Hij is de betovergrootvader van de legendarische held Theseus.

° de Kekropiden

(met als demen Athmonon, Aixone, Halai, Daidalidai, Epieikidai, Melite, Xypete, Pithos, Sypalettos, Trinemeia en Phlya)

Kekrops II is de zoon van Erichtheis, grootvader van Aigeus en overgrootvader van Theseus.

° de Pandioniden

(met als demen Angele, Konthyle, Kydathenaion, Kytheros, Myrrhinous, Oa, Prasiai, Probalinthos, opper- en beneden Paiania en Steiria)

Pandion II is de kleinzoon van Erichtheis, zoon van Kekrops II, de vader van Aigeus en de grootvader van Theseus.

° de Aigiden

(met als demen opper- en beneden Ankyle, Araphen, Halai Araphenides, Bate, Gargettos, Diomeia, Hestiaia, Erikeia, Erchia, Ikarion, Ionidai, Kollytos, Kolonos, Kydantidai, Myrrhinoutta, Otryne, Plotheia, Teithras, Phgeaia en Philadai)

Aigeus is de zoon van Pandion II en de vader van Theseus. Hij doodt de zoon van koning Minos van Kreta en moet sindsdien jaarlijks zeven jongens en zeven meisjes offeren aan het Kretenzische stierenmonster minotauros. (Zijn zoon Theseus zal zich hier vrijwillig voor aanbieden en de minotauros verslaan. Helaas vergeet hij bij thuiskomst de afspraak om bij succes de zwarte zeilen van zijn schip te vervangen door witte, zodat Aigeus meent dat zijn zoon dood is en zich in zee stort. Vandaar de naam Egeïsche Zee.)

° de Akamantiden

(met als demen Hagnous, Eiresidai, Eitea, Hermos, Iphistiadai, Thorikos, Kerameis, Kephale, Kikynna, Kyrteidai, Poros, Prospalta, Sphettos en Cholargos)

Akamas is de zoon van Theseus, die meevecht in de legendarische oorlog tegen Troje.

° de Leontiden

(met als demen Aithalidai, Halimous, Deiraditoai, Hecale, Eupyrundai, Kettos, Kolonai, Kropidai, Leukonion, Oion Kerameikon, Painoidai, Pelekes, opper- en beneden Potamos, Potamioi-Deiradiotai, Skambonidai, Sounion, Hybadai, Phrearrhioi, Cholleidai)

Leos is een zoon van de legendarische lierspeler Orpheus en een vroege koning van Athene, wiens dochters zichzelf opofferen om de stad te redden van hongersnood.

° de Oiniden

(met als demen Acharnai, Boutadai, Epikhephisia, Thria, Hippotomadai, Kothokidai, Lakiadai, Louisa, Oe, Perithoidai, Ptelea, Tyrmeidai en Phyle)

Oineus is de koning van Kalydon (op de noordkust van de golf van Korinthe), die van Dionysos de eerste wijnstok ontvangt.

° de Hippochoontiden

(met als demen Azenia, Hamaxanteia, Anakaia, Auridai, Achardous, Dekeleia, Elaious, Eleusis, Eroiadai, Thymatadai, Keiriadai, Koile, Kopros, Korydallas, West-Oenoe, Oion Dekeleikon en Peiraeus)

Hippochoon is een zoon van Poseidon, die koning wordt van Eleusis (Attika).

° de Aiantiden

(met als demen Aphidna, Marathon, Oost-Oenoe, Rhamnous, Trikorynthos en Phaleron)

Aias de Grote is een Griekse held uit de legendarische oorlog tegen Troje.

° de Antiochiden

(Aigilia, Alopeke, Amphitrope, Anaphlystos, Atene, Besa, Eitea, Eroidai, Ergadeis, Thorai, Kolonai, Krioa, Leukopyra, Pallene, Semachidai en Phyrhinesioi)

Antiochos is de zoon van de legendarische held Herakles.

Uit elke stam wordt een strateeg verkozen en zij delen de verantwoordelijkheid voor het militaire beleid. In de praktijk is hun invloed op de rest van de administratie ook heel groot.

“Athene zou moeten bestuurd worden door haar beste burgers, zoals het vroeger was. Daar moeten we terug naar toe: aristocratie in plaats van democratie!”

In de periode rond 650 v.C. begint het politieke monopolie van de aristocratie uiteen te vallen, als gevolg van verlies van hun belang bij de oorlogvoering, van hun onderlinge wedijver en van een opkomende middenklasse. Zo begint in de loop van de 7de eeuw v.C. het tijdperk van de tirannie. De tirannen bevrijden het economisch leven van zijn feodale structuur en brengen welvaart en culturele bloei. De meesten van hen kan men beschouwen als hervormers, die de overgang markeren van adelsheerschappij en monarchie naar meer democratische staatsvormen.

Belangrijke tirannen in de Atheense geschiedenis zijn Drako, Solon en Pisistratos.

Latere tirannen vertonen echter afkeurenswaardig gedrag, zoals de broers Hipparchos en Hippias. (Tijdens de panathenaiaprocesie in 514 v.C. wordt op deze twee tirannen een aanslag gepleegd door Armodios en Aristogeiton, echter niet uit politieke, maar uit persoonlijke motieven. Hipparchos wordt gedood, maar Hippias overleeft de aanslag en beide aanvallers worden ter dood gebracht.) In 510 v.C. wordt in Athene de tirannie beëindigd en begint Kleisthenes aan het democratiseringsproces. (Armodios en Aristogeiton worden vanaf nu als “tirannendoders” gehuldigd en krijgen een standbeeld op de agora (van Antenor, 510 v.C.). Dit beeld wordt geroofd door de Perzen en in 477 v.C. vervangen door een beeld van Kritios.) De voorstanders van de aristocratie (“leiderschap door de besten”) in Athene blijven hopen dat de democratie (“leiderschap door het volk”) ooit weer zal verdwijnen. Zij blijven zichzelf de “besten” noemen.

Megakles, zoon van Menon, had zich onlangs de weg versperd gezien door een achterlijk varkensboertje dat in de stad was om deel te nemen aan de volksvergadering.

Megakles en Menon zijn veel voorkomende namen in het oude Athene, vooral bij de aristocratische geslachten.

De Atheense aristocraten morren dat de arme burgers zich onrespectvol gedragen en veel te snel gebruik maken van hun recht om een klacht in te dienen. Dit leidt tot het citaat dat “zelfs paarden en ezels tegen de mensen opbotsen, alsof zij ook van de democratie genieten.”

Een rechtszaak wordt steeds aangespannen door iemand die zich benadeeld voelt. Vooraleer een rechtszaak te kunnen aanspannen, moeten beide partijen een borgsom betalen, die wordt ingehouden als de klacht wordt ingetrokken. Wanneer de aanklager geen vijfde deel van de stemmen haalt, moet hij een boete van 1 000 drachmen betalen. De rechtbank zetelt op de Areopaag of Aresheuvel, genoemd naar de oorlogsgod Ares, die hier door de goden wordt berecht nadat hij de verkrachter van zijn dochter doodde. (Hij wordt vrijgesproken.)

“De Atheners aanbidden Perikles. En je weet hoe hij kan praten!”

Perikles staat bekend om zijn krachtige redevoeringen, maar we kennen die alleen in de versie van de historicus Thoukydides van Halimous. Zijn politieke tegenstrever Thoukydides van Alopeke (i.c. *Peteos*) zegt over zijn redenaarstalent: “Wanneer ik hem tijdens het worstelen op de grond gooi, wint hij toch, door te ontkennen dat hij is gevallen en weet hij de mensen die het zagen tot andere gedachten te brengen.”

Aristides voelde zich plots als Phaeton, die vol jeugdige branie de zonnewagen van zijn vader Helios had geleend, maar niet wist hoe hij hem moest besturen.

De zonnegod Helios is een titanenzoon en de broer van Eos, godin van de dageraad en Selene, maangodin. Elke ochtend maakt Eos de hemelpoorten open en vervolgens trekt Helios met zijn zonnewagen van oost naar west langs de hemel. (Eos wordt verliefd op de koningszoon Tithonos en smeekt Zeus om hem onsterfelijk te maken. Zeus verleent haar de gunst, maar omdat ze niet om eeuwige jeugd gevraagd heeft, verschrompelt Tithonos tot een stokoude grijsaard. Uiteindelijk verandert hij in een krekel en houdt ze hem in een kooitje. Eos en Tithonos zijn de ouders van de Trojaanse held Memnon, lieveling van Zeus.)

Volgens de mythe leent Helios op een dag zijn wagen uit aan zijn zoon Phaeton, die hem niet in bedwang kan houden en neerstort. (Hij komt neer in het land Aithiopia,

het “land van de brandende zon”, volgens Herodotos ergens in de zuidelijke Nijldelta gesitueerd. Op dat moment zijn de inwoners daar zwart verschroeid...)

“Als we de Atheners kunnen doen geloven dat Anaxagoras een spion is voor de Perzen, ...”

Anaxagoras van Klazomenai (Golf van Smyrna-500-428 v.C.), leeft sinds zijn 20ste in Athene. Hij wordt “de geest” genoemd en wordt door Perikles enorm bewonderd. Hij zoekt naar zuiver natuurlijke, mechanische oorzaken voor natuurlijke fenomenen. Volgens hem is de wereld samengesteld uit een verzameling oerelementen (spermata). Zijn visie maakt hem niet populair, omdat ze als godslasterlijk wordt ervaren. Van hem zou Perikles zijn zelfbeheersing hebben geleerd en zijn ietwat sceptische houding tegenover de goden. Anaxagoras wordt ervan beschuldigd pro-Perzische sympathieën te hebben. Perikles kan een veroordeling voorkomen, maar hij moet de stad verlaten.

Het was onbegrijpelijk dat zelfs Zeus niet inzag wat een vermetele stoker hij was en wat voor een vergiftigd geschenk hij de mensheid gegeven had.

Net als in veel andere culturen is het “vergiftigd geschenk” een weerkerend thema in de Griekse verhalen:

- Hephaistos maakt uit jaloezie een ongeluksbrengende ketting voor de dochter van Aphrodite en Ares, Harmonia (godin van de harmonie en samenhang.) Deze ketting wordt eeuwenlang overgeërfd en doorgegeven en brengt ongeluk bij iedereen die ze draagt (bv. Lokaste uit de sage rond Oedipus, die onbewust trouwt met haar eigen zoon.)
- De tovenares Medea van Kolchis (ex-vrouw van argonaut Iason) schenkt haar liefdesrivale Kreousa een vergiftigd gewaad, dat in brand vliegt als Kreousa het aantrekt.
- De goden schenken de doos van Pandora aan de stervelingen, die alle onheil ter wereld bevat.
- De tweede vrouw van Herakles, Deianeira, krijgt van een kentauree enkele druppels bloed, onder het voorwendsel dat ze zich daarmee van Herakles zijn eeuwige liefde kan verzekeren. Wanneer ze zijn hemd ermee inwrijft, verbrandt Herakles zich gruwelijk.

- Hephaistos smeedt voor zijn moeder Hera een schitterende gouden troon, maar als ze erop gaat zitten, kan ze er niet meer uit. Hij maakt haar pas los, wanneer hem Aphrodite tot vrouw beloofd wordt.

Met afgrijzen had ze moeten aanschouwen hoe zelfs de best opgevoede en preutse burgeressen na wat drank en dans veranderden in een groep losbandige pornai, die zich openbaar te grabbel gooiden.

Sommige vrouwelijke volgelingen van Dionysos verenigen zich in groepen, die zichzelf in extase brengen en zich te buiten gaan aan geweld en liederlijk gedrag. Zij worden mainaden of bacchanten genoemd. In verschillende verhalen scheuren ze in een verblinde extase een man aan stukken (sparagmos):

- Omdat de beroemde lierspeler Orpheus na de dood van zijn geliefde Eurydike jarenlang verzaakt aan de liefde, wekt hij hun razernij op. In een extatische roes scheuren ze hem in stukken (waarna zijn hoofd en zijn lier aanspoelen op Lesbos).
- Koning Pentheus van Thebe heeft een afkeer van de cultus van Dionysos en neemt de god gevangen, maar de ketenen vallen zo van hem af. Uit wraak wordt Pentheus in een krankzinnige roes verscheurd door zijn eigen moeder en tantes.
- De dochters van de Boiotische koning Minyas, Alcithoe, Leukippe en Arsippe, wijden zich liever aan weven dan aan de Dionysoscultus. Uit wraak drijft hij hen tot waanzin en ze verscheuren Leukippe's zoon Hippasos. Nadien rouwen ze hierom en Hermes verandert hen in vleermuizen.

In elke man schuilde een Ikaros, die met wassen vleugels naar de zon wou vliegen...

Ikaros is de zoon van Daidalos, de bouwer van het labyrint in Kreta. Omdat ze niemand het geheim van de uitweg zouden vertellen, worden ze erin opgesloten. Daidalos maakt vleugels van vogelveren en was, zodat ze kunnen wegvliegen. Maar Ikaros vliegt te dicht bij de zon, zijn vleugels smelten en hij stort neer.

Met hun kwaadaardige spitsvondigheid konden ze Ate, godin van verblinding en misleiding, nog iets leren...

De godin Atë, wordt genoemd als dochter van Eris (godin van de tweedracht) en is de godin van verblinding en overmoed, die tot ruïnering leidt.

Toen de ongelukkige strateeg zijn geliefde vriend zag vertrekken, zwoer hij bij zichzelf dat er nog eerder licht zou schijnen in de onderwereld, dan dat hij dit onrecht ongewroken zou laten.

Het is de zonnegod Helios, die ermee dreigt om “zijn licht te gaan schijnen in de onderwereld” als hij geen genoegdoening krijgt voor het feit dat de reisgezellen van de held Odysseus zijn runderen hebben opgegeten. (De kudde werd bewaakt door zijn dochters Lampetia, godin van het licht en Phaetusa, godin van de zonnestraal.) Zeus bliksemt de volledige scheepsbemanning dood, uitgezonderd Odysseus.

Het was Euphorion die de gouden regels van Homeros declameerde.

Op de vraag wat het mooist is voor sterfelijke mensen, zou de dichter Homeros in volgende verzen geantwoord hebben: “Als in het hele land bij het volk zich de vreugde laat gelden, maaltijdgenoten in huis naar een zanger van liederen luisteren, zittend de één naast de ander, de tafels bij hen zijn beladen, vol met voedsel en vlees, als de schenker de wijn uit het mengvat schept en hem aanbiedt aan ieder die luistert en schenkt in zijn beker: onbetwistbaar is dat, naar mijn oordeel, het mooiste van alles.” Deze regels worden gouden regels genoemd en worden geciteerd bij plengoffers en maaltijden.

“Meer wijn! De heer van het feest eist meer wijn!”

De rijke Grieken ontvangen regelmatig vrienden in hun huis voor een drinkgelag (symposion) na de maaltijd. Een feest wordt niet lang van tevoren georganiseerd, meestal gewoon bij toevallige uitnodiging.

Slaven ontdoen de gasten van schoenen, geven hen een voetbad, trekken hen lichte sandalen aan en gieten geparfumeerd water over hun handen. Het toilet maken kan wel een uur duren. Soms wordt voor de gasten een bad klaargemaakt, omdat dit zou helpen tegen dronkenschap. (De uitdrukking “een bad nemen” betekent “gaan eten”.) Vervolgens bekijken de gasten de versieringen en toebereidselen voor het feest en nemen plaats op de rustbedden. De ereplaatsen zijn aan weerszijden van de gastheer.

Het feest verloopt via een vast ritueel met veel aandacht voor de goden. Slaven hangen de gasten guirlandes om hoofd, hals en armen, als verwijzing naar de klimopkrans van Dionysos. Er wordt een “heer van het feest” gekozen door erom te dobbelen. Die bepaalt een aantal regeltjes en opdrachtjes. Van de oosterse volkeren heeft men de gewoonte aangenomen om aan te liggen, op rustbedden bedekt met matrassen en kleden. Er liggen kussens op ter ondersteuning van de linkerarm. Elk aanligbed heeft een eigen tafeltje van hout, brons, ivoor of kostbaar metaal met één of drie poten, veelal samenklapbaar of met afneembaar blad. Men brengt de tafels met spijsen beladen binnen of men dient op bladen op. Als versnaperingen zijn er gedroogde en gekonfijte vruchten, gegrilde bonen en zout gebak. Verstandige gasten gaan naar huis na het drinken van drie bekers, maar meestal mondt een drinkgelag uit in algemene dronkenschap.

Wijn wordt verkocht aan de oostkant van de agora. De wijn wordt in het land van herkomst gedecanteerd in grote kleipotten. Hij gist niet in vaten, zodat hij niet lang bewaart. Daarom voegt men bij de productie zout water toe. De wijn wordt geëxporteerd in amforen, die gevuld zo'n 35 kg wegen. Soms eindigen zij op een voetstuk, soms op een punt waarmee ze in de grond gezet kunnen worden. Op de handvatten staat de naam van de handelaar gestempeld en de stempel van lokale controleurs, die de kwaliteit garanderen. Wijn voor direct gebruik wordt geleverd in lederen zakken uit geiten- of varkenshuid. Voor gebruik wordt de wijn in een mengvat (krater) gegoten en aangelengd met water. (Grieken beschouwen volkeren die wijn onaangelengd drinken als onbeschaafd.) In het begin van een feest zijn dat meestal 4 maten water tegenover 1 maat wijn. Later kan dit verhoogd worden tot 3 tegen 1. De krater wordt binnengebracht in de feestzaal en hieruit vult men schenkkannen, waarmee men rondgaat. Tijdens de Dionysosfeesten in februari (Anthesterieën) worden wijndrinkwedstrijden gehouden. Kinderen die dat jaar drie worden, proeven voor het eerst wijn en krijgen een mooie drinkbeker.

“Ze drinken weer als de Skythen.”

De Skythen worden gezien als een wild en onbeschaafd volk. Voor iemand die teveel drinkt wordt de uitdrukking: “drinken als de Skythen” gebruikt.

“En zet de mierikswortel maar al klaar.”

Aan vele groenten en kruiden wordt een geneeskrachtige werking toegekend, bijvoorbeeld mierikswortel om dronkenschap tegen te gaan.

Er waren nog enkele parasieten komen opdagen, die in ruil voor gratis drank het gezelschap trakteerden op vrolijke spotgedichten.

Bij een feest dagen meestal drie soorten gasten op: de uitgenodigden, de gasten die de uitgenodigden meebrengen en parasieten, zoals dichters, muzikanten of filosofen,... (Bij één van de rituelen ter ere van de held Herakles worden enkele burgers aangeduid, die verplicht aan een feestmaal moeten deelnemen. Dezen worden parasitoi genoemd, “mee-etters”, vandaar de term parasieten.)

Van de verzen van de hekeldichter Archilochos (7de eeuw v.C.) uit Pharos (eiland voor de westkust van Griekenland zijn slechts enkele fragmenten bewaard, maar hij staat voor de Grieken op dezelfde hoogte als Homeros. Hij is beroepssoldaat en één van de eersten om zijn eigen ervaringen als onderwerp te nemen. Zijn sarcasme maakt hem populair bij de massa, maar zou zijn verloofde tot zelfmoord gedreven hebben. De originele versie van het geciteerde vers luidt:

*“Een van de Saianen (een Thrakische stam)
verheugt zich in het schild dat ik weggooid,
tegen mijn zin, bij een struik, want het was perfect in orde.*

*Maar op zijn minst ben ik zelf ontsnapt. Waarom zou ik om mijn schild geven?
Laat het gaan. Op een keer vind ik een ander, dat niet slechter is.”*

“En nu kot... kottabos!” instrueerde Euphorion.

Bij zowat alle gelegenheden waar mensen samenkomen, wordt kottabos gespeeld, waarbij de speler de droesem uit zijn beker wegslingert in de richting van een schaal op een standaard of een kom die aan een stok of haak hangt.

Hij nam de dobbelstenen die op zijn tafeltje lagen, schudde ze in zijn hand en wierp.

Men dobbelt met drie terracotta dobbelstenen, genummerd van 1 tot 6. Het beste resultaat is 3 zessen (Aphrodite's worp), het slechtste is 3 enen (de hond). Er wordt ook een soort ganzenbord gespeeld, backgammon en dammen.

Verschrikt probeerde het slavinnetje zich los te rukken, maar daarbij begaf haar schouderispeld het en de stof viel als een vormeloze lap van haar lichaam.

Het werkkostuum van arbeiders, slaven en soldaten is een korte tuniek, één schouder bloot, bijeengehouden door een gordel rond het midden, op de schouder vastgemaakt met fibula of knoop, open of dichtgenaaid aan de rechterzijkant (exomis). Slaven, volkswrouwen en boerinnen dragen ook wel een chiton van (geiten)wol.

Houterig zette ze de dubbele fluit aan haar lippen.

De voornaamste oud-Griekse instrumenten zijn de fluit en dubbelfluit met riet (aulos/diaulos). Deze hadden dubbelzinnige connotaties. Verder speelde men de lier (lyra), de vier- en zevensnarige citer (kythara), fluit en panfluit (syrinx) en de harp (magadis).

“Een Persephone uit het oosten, verlokkelijker dan de nimfen uit de zee...”

Persephone (ook Kore genoemd, wat meisje betekent) is de dochter van Zeus en de vruchtbaarheidsgodin Demeter. Ze wordt verkracht en ontvoerd door de god van de onderwereld, Hades en wordt zijn koningin.

Later, veel later, toen het gezelschap lag te snurken in hun Augiasstal vol gemorste wijn en braaksel, zeeg ze uitgeput in elkaar.

Augeias is een koning van Elis, die aan de held Herakles de opdracht gaf om de (augias)stal van zijn drieduizend runderen schoon te maken, die in 30 jaar niet gereinigd was. Herakles vervult de opdracht door de rivieren Alpheus en Peneios erdoorheen te laten stromen.

“Wie verbeeldt ze zich wel dat ze is? Penelope zelf?”

Volgens de “Odysseia” van Homeros is Odysseus een held uit de Trojaanse oorlog, die de woede opwekt van de oceaangod Poseidon (omdat hij diens zoon, de kykloop Polyphemos, blind maakt). Daarom verhindert Poseidon zijn thuiskomst. (Een odyssee is nog steeds een lange reis.) Ondertussen blijft zijn vrouw Penelope trouw op hem wachten, hoewel ze belaagd wordt door ontelbare aanbidders, die zijn plaats willen innemen. (Om hen om de tuin te leiden, maakt ze hen wijs dat ze eerst een

doodskleed wil weven voor haar hoogbejaarde schoonvader. Ze haalt echter elke nacht haar weefwerk weer uit, zodat ze er meer dan drie jaar aan bezig blijft.)

Het was Prokne, een koket zwartharig vrouwtje, dat de echtgenote was van de hoog aangeschreven ziener Lampon, één van Perikles' beste vrienden.

Prokne is genoemd naar de echtgenote van de Thrakische koningszoon Tereus. Wanneer Tereus haar zuster Philomela verkracht en diens tong afsnijdt, doodt Prokne hun eigen zoon als wraak. Later veranderen de goden Prokne in een zwaluw en Philomela in een nachtegaal.

Lampon is een vriend van Perikles. Hij is een ziener op wie Perikles een beroep doet als er een voorteken geïnterpreteerd moeten worden. Veel van Perikles zijn beslissingen zijn door Lampon vooraf gesuggereerd of achteraf verantwoord.

“Oh, ik weet het,” proestte ze. “Jij bent Kirke... of nee... Kalypso!”

Kirke is een dochter van de zonnegod Helios. Zij woont in een paleis op het mythische eiland Aiaia, waar ze alle bezoekers in dieren verandert. (Ze verandert ook haar liefdesrivale Skylla in een zeemonster en de koningszoon Picus, die haar liefde versmaadt, in een specht.) Ze verleidt Odysseus ertoe om een vol jaar bij haar door te brengen, samen met zijn gezellen.

Kalypso is de dochter van de titaan Atlas. Zij vecht tegen de Olympiërs in de grote titanenstrijd. Als straf wordt ze naar een onbewoond eiland gestuurd, waar regelmatig één of andere held langskomt op wie ze verliefd wordt. Het levert haar telkens een gebroken hart op. Zo ook bij Odysseus, maar ze houdt hem wel zeven jaar vast.

Dat is niets voor Leda...” opperde Aithra, de hoogzwangere vrouw van dokter Hippokrates, een andere vriend van Perikles.

Aithra is genoemd naar de moeder van de legendarische Atheense held Theseus.

De bekende dokter Hippokrates wordt rond 460 v.C. geboren op het Sporadeneiland Kos. Hij wordt beschouwd als de grondlegger van de westerse geneeskunde, omdat

hij veel belang hecht aan observatie en zoekt naar natuurlijke i.p.v. bovennatuurlijke oorzaken.

Syrinx, de echtgenote van de beeldhouwer Alkamenes, snoof minachtend en verschikte met bestudeerde elegantie enkele krulletjes in haar kunstige kapsel.

Syrinx is genoemd naar de bosnimf, die door Pan achternagezeten wordt. Artemis verandert haar in een rietstengel en wanneer Pan haar zuchtend in zijn armen houdt, ontdekt hij dat de lucht uit zijn mond, door het riet, klanken produceert. Zo vindt hij de panfluit uit.

Alkamenes (2de helft 5de eeuw v.C.) is een leerling van Pheidias, die beroemde beelden maakt van Ares, Hephaistos en Hermes, maar die zijn niet bewaard. Hij staat bekend voor zijn delicate afwerking. Onder leiding van Pheidias werkt hij aan de versieringen voor het parthenon en vervaardigt ook het standbeeld van "Aphrodite van de tuinen".

"Je hebt iets te vroeg je krijgslied ingezet..."

Wanneer bij een treffen te land de aanval begint, heffen de soldaten een krijgslied aan, waarin de goden aangeropen worden (paian).

Net nu er eindelijk enige toenadering begon te ontstaan tussen hem en de weergaloze liefdesgodin Aphrodite, die hij al decennialang onvermoeibaar het hof maakte.

Aphrodite, de liefdesgodin, is ontstaan uit de geslachtsdelen van de oergod Ouranos, de grootvader van Zeus. Kronos, Zeus' vader, snijdt die af en werpt ze in zee.

Daaruit – uit het schuim van de zee - wordt Aphrodite als volwassen en prachtige godin "geboren". Zij komt heel even aan land op Kythira (onder de oostelijke punt van de Peloponnesos) en trekt dan naar Cyprus, waar ze bijzonder populair blijft.

Maar Pheme, de godin van het gerucht, had hem weten te vertellen dat die het zelf ook niet al te nauw nam met de huwelijksrouw.

Pheme is een dochter van aardgodin Gaia. Ze is de godin van het gerucht. Volgens de Grieken is ze klein als ze tevoorschijn komt, maar groeit ze gaandeweg in kracht en grootte.

Vergeleken met haar leek zelfs de vrome tuttebel Antigone een extravert feestbeest!

Antigone is de dochter van Oidipous, koning van Thebe. Door allerlei misverstanden huwt Oidipous zijn eigen moeder, Iokaste. Wanneer hij de ware toedracht ontdekt, steekt hij zichzelf de ogen uit en zwerft blind door Griekenland, met Antigone als gezelschap. Haar broers Polyneikes en Eteokles krijgen intussen ruzie over de troonsopvolging in Thebe. Polyneikes trekt op met de “zeven tegen Thebe”, maar sneuvelt, samen met zijn broer. Als verrader mag hij niet begraven worden, maar Antigone doet dit toch, uit pure vroomheid. Ze wordt door de nieuwe heerser levend ingemetseld om de hongerdood te sterven en hangt zich op aan haar sjaal.

Maar het was geen schande om in het rijtje van haar minnaars te staan.

De liefdesgodin Aphrodite houdt er verschillende minnaars op na:

- Adonis is de zoon uit de incestueuze relatie van Myrrha (Smyrna?) met haar vader Kinyras, priester van Aphrodite op Kreta. (Myrrha wordt later in de mirreboom veranderd.) Hij wordt opgevoed door Aphrodite en groeit uit tot een beeldschone jongeling, waar ze verliefd op wordt. Hij wordt tijdens een jachtpartij gedood en dient naar de onderwereld af te dalen. Maar Zeus staat hem toe om lente en zomer op aarde door te brengen.
- Ares is een zoon van Zeus en Hera. Hij is de god van de oorlog en agressie, hoog gewaardeerd in Sparta, maar minder in andere Griekse stadsstaten. Met hem heeft ze een hechte liefdesrelatie. Haat en liefde liggen dicht bij elkaar.
- Anchises is de vader van Aphrodite's zoon Aineias (Trojaanse oorlogsheld en stamvader van de Romeinen). Wanneer hij opschept over zijn relatie met de liefdesgodin, wordt hij door Zeus' bliksem getroffen en hij raakt verlamd.
- Butes is één van de argonauten. Dat zijn de avonturiers, die met het schip Argo uitvaren om het gulden vlies te gaan zoeken. Aphrodite redt Butes van de verdrinkingsdood en baart hem een zoon, Eryx.

“... een samensmelting van zijn mannelijke kracht en haar vrouwelijke elegantie.”

Meerdere Griekse mythen spelen met het verschil tussen de seksen en verkennen de tussenzones:

- Hermaphroditos is een zoon van Hermes en Aphrodite, die zowel mannelijke als vrouwelijke kenmerken erft. Hij wordt begeerd door de nimf Salmakis, die zich in een waterpoel met hem verstrengelt en aan de goden vraagt om hen te verenigen. Zo wordt hij een tweeslachtig wezen, met de borsten van een vrouw en de geslachtsdelen van een man. Hij is het symbool van biseksualiteit en/of androgynie.
- In het verhaal van Iphis en Ianthe wordt het meisje Iphis als jongen voorgesteld, omdat de familie te arm is om een bruidsschat te betalen. Ze wordt verliefd op Ianthe, die haar liefde beantwoordt, in de veronderstelling dat Iphis haar echtgenoot zal worden. Op de vooravond van de bruiloft verandert Hera Iphis in een man en het paar leeft nog lang en gelukkig.
- De Lapithische prinses Kaineus wordt verkracht door Poseidon en ze bevalt hem zo, dat hij haar een wens toestaat. Ze vraagt om in een man veranderd te worden, om nooit meer overweldigd te kunnen worden. Ze wordt de sterke mannelijke krijger Kaineus, maar wordt ook bespot omwille van haar verleden als vrouw. Later zou ze door de Erinyen terug in een vrouw veranderd zijn.

Bijna spinnend van tevredenheid rekte ze zich in haar volle lengte uit, een sfinxachtige glimlach om haar lippen.

De Griekse sfinx is half vrouw, half adelaar. Ze is een zuster van andere monsters, zoals de hellehond Kerberos, de Nemeïsche leeuw en de draak Ladon. In de mythe van Oedipus legt de sfinx hem een raadsel voor: "Wat heeft 's morgens vier benen, 's middags twee en 's avonds drie?" Het antwoord luidt: de mens (want die kruipt als kind op handen en voeten, loopt als volwassene op twee benen en als grijsaard gebruikt hij een stok).

"Zovelen hebben reeds gedacht over het leven van hun dochters te kunnen beschikken en hen op te kunnen offeren voor een ingebeeld hoger doel."

In de Griekse mythologie is het offeren van dochters een terugkerend thema:

- Iphigeneia wordt door haar vader Agamemnon geofferd om een goede wind af te smeken. Zij wordt gered door Artemis.
- De Ethiopische prinses Andromeda (dochter van Kassiopeia) wordt door haar vader Kepheus aan een zeemonster geofferd. Zij wordt gered door Perseus (degene die ook Medousa doodt).

- De Trojaanse koning Laomedon offert zijn dochter Hesione eveneens aan een zeemonster. Zij wordt gered door Herakles.
- De Atheense koning Erichtheis offert één of twee van zijn dochters op om de stad te redden van de Thrakiërs.

“Ik ga Iris in jouw plaats aanstellen, de godin van de regenboog.”

Iris is een titanendochter. Zij bezorgt boodschappen voor de goden tijdens de titanenstrijd, terwijl haar tweelingzuster de kant van de titanen kiest. Ook in de oorlog om Troje is Iris bodin van de goden. Als godin van de regenboog legt ze de verbinding tussen hemel en aarde. Ze is gehuwd met Zephyros, god van de westenwind.

1.4 Ongelijke kansen

Wie zelf inspraak wil in zijn toekomst, doet er best aan zich te wenden tot de sluwste aller goden, Hermes.

Hermes is de meest vindingrijke god en staat het vriendelijkst tegenover de mensen. Hij is de boodschapper van de goden, de god van de taal en de cijfers, de gids van de zielen, de beschermer van atleten, reizigers, dieven, zakenlieden. Zijn naam betekent “degene van de steenhoop”. Hij is genoemd naar de stapeltjes stenen, die als wegwijzers dienst doen voor reizigers en waaraan elke voorbijganger een steen toevoegt.

Haar eerste zomerse Adonisfeesten bijvoorbeeld, toen ze als nieuwe meesteres van het huis de festiviteiten mocht voorgaan.

Een jaar is verdeeld in werkdagen en feestdagen. Athene wordt de festivalstad genoemd, omdat er zo'n 120 feestdagen zijn. Tegenstanders van de democratie beklagen zich erover dat er teveel feesten zijn. De armen hebben hiervoor gezorgd in de volksvergadering. De openbare feesten worden gedeeltelijk bekostigd door rijke burgers. Veel feesten – zeker niet alleen die voor Dionysos of Demeter - hebben te maken met vruchtbaarheid en oogst en in veel rituelen is er sprake van naaktheid, aanzetten tot geslachtsgemeenschap (al dan niet met eigen partner) en voorstellingen van mannelijke en/of vrouwelijke geslachtsorganen.

In augustus worden de Adonisfeesten gehouden, een uitsluitend vrouwelijk feest. De plechtigheid duurt twee dagen. Op de eerste dag wordt de dood van Adonis bejammerd en zoeken processies van vrouwen met ontblote borsten onder het zingen van klaagliederen naar de verdwenen god. Op de tweede dag wordt zijn terugkeer uitbundig gevierd. De plantjes, die op het dak worden gekweekt en meteen weer verdorren, staan symbool voor de hevige, maar kortstondige liefde tussen Aphrodite en Adonis.

Voor de dames in de huishouding waren het tijden vol beproeving, met als triest hoogtepunt de feesten ter ere van de oogstgodin Demeter, de Thesmoporieën.

De Thesmoporieën zijn een vruchtbaarheidsfeest ter ere van Demeter en Persephone. Enkel wettig gehuwde vrouwen mogen eraan deelnemen. Gedurende drie dagen nemen vrouwen de plaats in van mannen in het openbare leven. Er worden allerlei vruchtbaarheidsrituelen uitgevoerd en verder wordt er gevestigd en geofferd.

“Ik ben de patriarch, jij bent mij aarde en water verschuldigd!”

In de “Historiën” van Herodotos wordt “aarde en water” geëist van een volk, dat men wil onderwerpen. Indien dit geweigerd wordt, wordt er strijd geleverd.

Dus woonde Leda de Thesmoporiën bij, in haar fraaiste gewaad, vastgemaakt met spelden waarin barnsteen flonkerde.

Barnsteen wordt algemeen gewaardeerd omwille van zijn aantrekkingskracht (statische elektriciteit). Het wordt door de Grieken ilektron genoemd.

Ze droeg goud in haar oren, armbanden rond haar polsen,... alle juwelen die ze als gehuwde vrouw van onberispelijk gedrag mocht dragen.

Alleen voor gehuwde vrouwen is het dragen van juwelen gepast. Ze kunnen getoond worden bij godsdienstige feesten, geboortes of begrafenissen. Men kent de haarband, diadeem, polsband, ceintuur, halsketting,... Armbanden worden ook wel hoger gedragen, tussen schouder en elleboog. Pols- en armbanden zijn ofwel in plat goud of zilver, of versierd met een patroon of een sluitspeld. Dikwijls hebben ze de vorm van een slang. Oorhangers zijn niet al te zwaar: meestal een gouden of zilveren ringetje, soms met een dierenfiguurtje eraan als amulet. Rond de enkel of kuit worden ook banden gedragen, met een magische betekenis.

Dat moest Apollo toch kunnen begrijpen: hij was kort geleden zelf tot over zijn oren verliefd geweest!

De god Apollo verleidt of verkracht meerdere vrouwen, goddelijk en sterfelijk, maar hij huwt er geen één:

- Wanneer Apollo zich laatdunkend uitlaat over de boogschiet kwaliteiten van Eros, schiet deze een pijl in zijn hart, waardoor hij verliefd wordt op de jonge nimf Daphne. Deze beantwoordt zijn avances niet en smeekt haar vader, de riviergod Peneios, om haar te helpen. Hij verandert haar in een laurierstruik,

die sindsdien heilig is voor Apollo. (Daphne is de latijnse naam voor het peperboompje.)

- Als hij zijn oog laat vallen op de koningsdochter Dryope, verandert hij zich in een schildpad en ze neemt hem op haar schoot. Vervolgens verkracht hij haar in de gedaante van een slang. Later wordt Dryope in een zwarte populier veranderd.

“Ik was verblind door een pijl van Eros, ik was mezelf niet...”

Eros is een zoon van de liefdesgodin Aphrodite en de oorlogsgod Ares (of volgens Hesiodos een oergod van de eerste generatie). Hij is de god van de passionele liefde.

Op de berg Olympos, gelegen op haar somptueuze praalbed, nipte Hera van haar beker nektar.

Goden en godinnen drinken nektar en voeden zich met ambrosijn (ambrosia), wat aangebracht wordt door duiven. In veel mythen worden mensen als “broodeters” aangeduid, contrasterend met het voedsel dat de goden tot zich nemen. Het eten van brood wordt ook als teken van beschaving gezien, omdat het wijst op de kennis van de landbouw, in tegenstelling tot onbeschaafde, meer nomadische volkeren, die vooral vlees eten.

Verblind door de machtsvisioenen die ze hem door de droomgod Morpheus had laten voorspiegelen, had hij zich als een dolle Minotauros in de politiek geworpen.

De minotauros is de zoon van koningin Pasiphaë van Kreta. Omdat haar man, koning Minos, zich onrespectvol gedraagt tegenover Poseidon, laat hij haar verliefd worden op een stier en uit hun verbintenis wordt de minotauros geboren. Die wordt opgesloten in een labyrint, gebouwd door de Atheense architect Daidalos.

Uiteindelijk wordt de minotauros gedood door de Atheense prins Theseus, die met behulp van een bol wol van de koningsdochter Ariadne de weg uit het labyrint terugvindt (de draad van Ariadne). Ariadne huwt later met Dionysos en wordt de godin van de passie.

Dat was toen ze de volksvergadering zover gekregen hadden om Perikles geldverspilling te verwijten.

De politieke tegenstrever van Perikles, Thoukydides van Alopeke (i.c. *Peteos*), verwijt hem in de volksvergadering het geld over de balk te smijten. Zijn reactie: “Goed, laten we dan maar zeggen dat het geld niet in jullie, maar in mijn naam is uitgegeven, dan zal ik de inwijdingsinscripties op de tempelgebouwen ook op mijn naam zetten.”

Perikles kon zich immers verheugen in de steun van de godin van de wijsheid en van de krijgskunst, Athena.

Athena is de dochter van Zeus en de wijze titane Metis, die Zeus zijn eerste echtgenote wordt en hem helpt in zijn strijd om de oppermacht. Zeus vreest echter dat hun kinderen een bedreiging zullen worden voor zijn heerschappij en overtuigt Metis ervan zichzelf te verkleinen. Zo kan hij haar inslikken, maar vermits ze dan al zwanger is, wordt Athena geboren uit zijn hoofd. Zij wordt de godin van de wijsheid en de tactische oorlogvoering.

De allereerste legendarische voorvader van het Atheense koningsgeslacht der Erichthiden is Erichthonios. Zijn naam betekent “kind van de aarde”. Wanneer de goddelijke smid Hephaistos Athena tracht te verleiden, duwt ze hem opzij en zijn zaad bevrucht de aarde, waaruit Erichthonios “geboren” wordt. Hij is de vader van Pandion I en grootvader van Erichtheis. Hun nakomeling, de held Theseus, voegt alle Attische dorpjes samen tot één stadsstaat.

Ze was een stijve en betweterige amazone, maar de oppergod had haar tot godin van de strategische oorlogvoering en van de wijsheid gemaakt.

De amazonen vormen een krijgshaftige vrouwelijke gemeenschap, die ergens voorbij de Zwarte Zee gesitueerd wordt. Hun naam zou “borstloze” betekenen, omdat ze hun rechterborst afbranden om gemakkelijker de boog te kunnen hanteren.

Maar een leuk tijdverdrijf boden ze zeker, besloot ze haar mijmeringen en voldaan leunde ze achterover en riep de jonge page Ganymedes om haar beker bij te vullen.

Ganymedes is de jongste zoon van Tros, de stichter van Troje. Hij wordt door de adelaar van Zeus naar de Olympos gebracht als wijnschenker. In ruil schenkt Zeus zijn vader bijzondere paarden. (De kleinzoon van Tros, Laomedon, belooft de paarden aan Herakles, maar hij houdt zijn belofte niet. Daarom wordt Troje door Herakles verwoest.) Zeus zet Ganymedes later aan de hemel in het sterrenbeeld waterman.

In de bedrukte stilte was slechts het ritmische wrijven te horen van Hekamede's handen over de dot wol in haar schoot.

Weven en spinnen wordt meestal thuis gedaan. De wol wordt gewassen in warm water, dan geeraard door de wol uit te rekken en tegen het been te wrijven of over een dijbeschermer (epinetron). Voor het spinnen gebruikt men een klos en een spinrokken. Het weven gebeurt op een rechtstaand weefgetouw. Stoffen worden gekleurd met schelpen, zeeflora en groenten.

Laatst had zijn vriend Euphorion, de toneelschrijver, een theaterstuk opgevoerd op zijn kosten en Peteos had alle Atheense burgers uitgenodigd.

Het theater ontwikkelde zich op verschillende manieren. Uit offerplechtigheden en processies, die ondersteund werden met woord en gebaar, ontstond het koorlied en van daaruit de tragedie. De komedie ontstaat uit de baldadige liederen tijdens Dionysosoptochten, die uitdraaien op een verbaal steekspel tussen deelnemers en publiek. Er worden maskers gebruikt met echt haar en een grote mondopening omdat ze luid moeten kunnen spreken. Oorspronkelijk zijn er drie spelers voor alle rollen, waarvan de schrijver er één is. Bij godsdienstige feesten worden toneelwedstrijden georganiseerd. De kosten hiervoor vallen als een soort belasting (liturgie) te beurt aan een burger die hiervoor uitgeloot wordt of zich kandidaat stelt (choregos). De eerste theaters waren tijdelijke bouwsels in hout, in halfronde vorm met trapsgewijs oplopende banken. De choregos zit op de ereplaats.

Een gelu... geluksdag! Een ww... www...witte dag voor Athene... en voor ons!"

Perikles verdeelt het leger tijdens een langdurige en saaie missie op Samos in 8 onderdelen en laat hen loten. Degenen die een witte boon trekken, mogen de bloemetjes gaan buiten zetten. Sindsdien is "een witte dag" een geluksdag.

De procedure van het schervengericht was lang geleden in het leven geroepen om machtsmisbruik en verraad te voorkomen.

Het systeem van het schervengericht (ostracisme) is ingesteld door Kleisthenes als bescherming tegen tirannie. Een schervengericht kan eenmaal per jaar gehouden worden, als een speciaal comité van de ecclesia besluit dat het nodig is. Een quorum van 6 000 aanwezigen is vereist. Men schrijft op een potscherf de naam van een persoon die men wil laten verbannen en degene met de meeste stemmen moet voor 10 jaar het grondgebied van Attika verlaten.

Met gepaste bescheidenheid stak Sinon enkele boekrollen uit naar zijn meester.

Papyrus wordt ingevoerd uit Egypte, via de Fenicische havenstad Byblos (vandaar het Griekse woord "biblion" voor boekje). Perkament wordt ook gebruikt, maar minder. Tot de 1EnC bestaat een boek uitsluitend in de vorm van een boekrol. Men plakt een aantal 15-20 cm brede papyrusvellen aan elkaar en wikkelt het aldus verkregen vel om een houten of ivoren staafje. Een geschrift omvat meerdere boeken. Een boekenkast heeft de vorm van een ronde doos, waarin de rollen rechtop staan. Men schrijft met een riet- of bamboehalm of een vogelveer. Voor meer dagelijks gebruik schrijft men ook op met was of gips bestreken houten plankjes en op kleitabletten. Aantekeningen worden vooral op potscherven gemaakt, omdat die overal voorhanden zijn.

"Jij... Jij... onbeschaamd stuk harpijgebroed!"

Harpijen zijn bloeddorstige monsters in de gedaante van vogels met een vrouwenkop, die een vreselijke pestlucht verspreiden.

"Vuil satersjong!"

Een sater is een mannelijke bosgeest uit het gevolg van de wijngod Dionysos, met de oren en de staart van een paard (en al dan niet met bokkenpoten). Saters zijn het symbool van ongebreidelde wellust. De bekendste sater is Pan, zoon van Hermes en de nimf Penelope.

“Ik, Kephalos van Syracuse, sta mijn goede vriend Peteos, zoon van Melesias, een lening toe van 2 talenten, te gebruiken naar hem goeddunkt, tegen een rente van de helft van dit bedrag.

Kephalos van Syracuse komt voor in de “Republiek” van Plato en is een zeer rijk metoik. In zijn wapenwerkplaats werken 120 slaven.

Vanaf zo’n 600 v.C. worden in Athene munten geslagen. (Het muntstelsel zou geïntroduceerd zijn door de legendarische koning Theseus.) Er wordt vooral kleinzilver (argyron) gebruikt, de Atheense “uiltjes”. De onderworpen staatjes mogen geen eigen munten slaan. Onder de stoa zijn er geldwisselaars gevestigd. In Sparta gebruikt men tot in de 4de eeuw v.C. ijzeren gewichten, die nergens anders geldig zijn.

Het oud-Griekse muntstelsel (bij benadering):

½ obool	prijs van een dagelijks rantsoen voedsel voor een man
1 obool	lett: “een handvol”
1 drachme	zilvermunt van 4,36g
	6 obolen
1 dariek	Perzische gouden munt
	20 drachmen
1 mina	100 drachmen
1 talent	6 000 drachmen

Een drachme is het dagloon van een ongeschoold arbeider. Een geschoold arbeider kan een dagloon van zo’n 2 drachmes verdienen, evenveel als een dure hetaira of een hopliet (zwaarbewapend soldaat).

Een halve drachme is het bestaansminimum voor één persoon, dus een drachme volstaat niet voor een gezin.

Ter vergelijking:

- De rondreizende filosoof Prodikous van Keos rekent een halve drachme tot 50 drachmes aan voor zijn lessen.
- Een big om te offeren kost 3 drachmen, kostbaarder vee kan tot 90 drachmen kosten.

- De bemanning van een oorlogsschip verdient 3 obolen tot een drachme per dag.
- Een kaartje voor een toneelstuk kost 2 obolen.
- Het losgeld voor een krijgsgevangen hopliet bedraagt 2 mina's.
- De belasting die een Atheens metoik moet betalen is 12 drachmes per jaar voor een man en 6 voor een vrouw.
- Een van de rijkste Atheners in de loop van de 4de eeuw v.C. is de vrijgemaakte slaaf Pasion, die een imperium opbouwt als bankier en eigenaar van een schildenwerkplaats. Bij zijn dood bezit hij 20 talenten in land en 40 in uitstaande schuld.
- De – uitzonderlijk mooie - hond van de staatsman Alkibiades kost 70 mina's, dus 7 000 drachmen!. (Tot afschuw van de Atheners laat Alkibiades dan nog de staart van de hond afhakken. Hij vindt het prima dat ze daar schande over spreken, want “zolang ze het over de hond hebben, vertellen ze niets anders, dat tien keer erger is!”)
- Een (duur) boek kost 1 drachme.

“Het bedrag en de rente erop dienen terugbetaald te worden op de dag na de volgende Lenaionfeesten.”

In januari worden de Lenaionfeesten gevierd ter ere van Dionysos. Er worden poëzie- en dramawedstrijden gehouden.

“De winnaar is trouwens dezelfde als vorig jaar: Aristophanes.”

Aristophanes leeft tussen 445-388 v.C. Hij is de belangrijkste dichter van de oude komedie en een concurrent van Euripides. Hij hekelt vanuit aristocratisch-conservatief standpunt de gangbare politieke, literaire en geestelijke stromingen van zijn tijd. Zijn toneelstukken zijn een combinatie van geestige obsceniteiten en lieflijke koorzang. Hij spot met de Olympische Spelen en met de goden (zelfs met Dionysos, die toch de patroonheilige van het theater is), maar de Atheners nemen weinig aanstoot aan zijn stukken. Tijdens de Lenaionfeesten in Athene kan hij zich helemaal laten gaan, omdat er geen publiek uit andere steden aanwezig is.

“Weet je nog, toen Pallas uit de Melitewijk geld bij hem geleend had als bruidsschat voor zijn dochter?”

Pallas kan zowel een jongens- als een meisjesnaam zijn. Het is de naam van de vriendin van Athena en eveneens die van de bondgenoot van de Trojaanse prins Aineias, die erbij is wanneer Aineias een nieuw Troje sticht in Italië: Rome.

“De goden zijn geïrriteerd, omdat ik zo succesrijk ben.”

Goden staan erom bekend dat ze afgunstig kunnen worden als het mensen te goed gaat (phthonos).

“Waarom – bij de bliksem van Zeus! - heb je me niet eerder gewaarschuwd?”

Zeus is de god van de bestraffende bliksem en donder. Hij wordt wolkenverzamelaar en verzender van goede winden genoemd. De Grieken zeggen niet: “Het regent”, maar wel “Zeus regent”, “Zeus dondert”. De kyklopen (éénogige reuzen) smeden zijn bliksemschichten onder het toezien van Hephaistos.

Sinon, een onwaardige slaaf, trok voor zichzelf een kruk bij en zette zich neer tegenover zijn meester.

Men zit op taboeretten met gekruiste poten, op stoelen of op banken, vast aan de muur bevestigd en bekleed met kussens of tapijten.

Zo leek hij één van de drie rechters uit de onderwereld, klaar om Peteos' lot te beslechten.

Zeus stelde drie van zijn zonen na hun overlijden aan als rechters in de onderwereld:

- Aiakos is de koning van Aigina. Hera roeit zijn onderdanen uit met de pest, maar Zeus bevolkt het land opnieuw door een mierenkolonie in mensen te veranderen. Ze worden “mierenvolk” (myrmidonen) genoemd, met de held Achilleus als hun belangrijkste nakomeling.
- Rhadamanthys is een zoon van Europa. Zij is een koningsdochter uit Fenicië (ong. het huidige Libanon), die door Zeus in de gedaante van een stier ontvoerd wordt. Het werelddeel Europa is naar haar vernoemd.
- Minos is een broer van Rhadamanthys en koning van Kreta. Zijn vrouw baart het stiermonster minotauros.

Na die ongelooflijke woorden brak er een tumult uit alsof er een groep dronken Homeroszangers de kamer was binnengevallen.

Bij feestelijke gelegenheden worden door rhapsodoi (lett. “samennaaiers”) fragmenten uit bestaande heldendichten samengevoegd tot een nieuw geheel. Als het om teksten van Homeros gaat, worden ze Homeroszangers of homeriden genoemd.

“Hij was een pottenbakker en had geld nodig om zijn zaak te kunnen uitbreiden met een schildersatelier.”

Korinthische vazen beheersen de markt tot Athene de leiding overneemt in de 6-5de eeuw v.C., dankzij de hoogstaande kwaliteit en kunstige beschildering.

Pottenbakkers werken gegroepeerd in de Kerameikoswijk. Het pottenbakkerswiel bestaat uit een plat wiel rond een verticale spoel. De pot droogt in de zon en wordt dan geschuurd en beschilderd. Als het een siervoorwerp is, tekent de pottenbakker met zijn naam en de beschilderaar ook. Tot in de 6de eeuw v.C. wordt er vooral zwartfigurige keramiek gebruikt. Rond 525 v.C. ontwikkelt de pottenbakker Andokides de techniek van het roodfigurige keramiek. Voor liturgische voorwerpen wordt soms ook wit gebruikt als grondkleur en uitzonderlijk purper, blauw, rose, goud en bruin. Het gebruiksdoel van de vazen bepaalt de beschildering: rituele thema's op rituele vazen, naakte vrouwen op de bodem van een drinkschaal. Gevallen oorlogshelden, die gedragen op hun schild worden thuisgebracht bij hun rouwende echtgenote zijn ook een geliefd thema, net zoals mythologische scènes en afbeeldingen uit het dagelijks leven. Vrouwen worden in een lichtere kleur afgebeeld. (Hoe lichter de huidskleur, hoe deftiger de dame: zij moet geen taken buitenshuis verrichten en kan zich tegen de zon beschermen. Zo wordt oppergodin Hera door Homeros “Hera met de blanke armen” genoemd.) Vrouwen die lezend worden afgebeeld, zijn waarschijnlijk muzen, omdat vrouwen analfabeet zijn. Het Attische vaatwerk is gegeerd en alomtegenwoordig: wijn- en waterkannen, (liturgische) kruiken, (drink)schalen, meng- en koelvaten, ketels, kommen, amforen, doosjes, potten, steel- en koekenpannen,... De nederlaag van Athene in de Peloponnesische oorlog (eind 5de eeuw v.C.) luidt ook de ondergang van de Atheense keramiekproductie in.

Brygos, de pottenbakker is de zoon van Brygos, vazenschilder uit Athene, die leeft in de eerste helft van de 5de eeuw v.C. Hij beschildert honderden roodfigurige vazen, vooral tussen 480-470 v.C.

Zijn innige vriendschap met één van de jonge atleten in het gymnasium was de aanleiding geweest voor venijnige roddels en oneerlijke beschuldigingen.

Bij de Atheense burgers is het gebruikelijk om er enkele jongelingen op na te houden voor amoureuze betrekkingen zonder het risico op een zwangerschap. In talloze afbeeldingen wordt mannelijke seksualiteit tussen een volwassen man (erastes) en zijn jonge geliefde (eromenos) voorgesteld. Ook in mythes komt dit thema aan bod:

- De Trojaanse prins Ganymedes wordt omwille van zijn bijzondere schoonheid door Zeus ontvoerd.
- De grootste liefde van Apollo is de jonge Spartaanse prins Hyakinthos, die door hemzelf in een vriendschappelijk rondje discuswerpen gedood wordt (of door een jaloerse Zephyros?)
- Kyparissos is een andere jonge minnaar van Apollo, die door hem in een treurende cypres wordt veranderd, omdat de jongen niet over het verlies van zijn lievelingshart heen raakt.
- De held Herakles heeft verschillende jonge minnaars: Abderos (wordt opgegeten door mensenetende paarden), Hylas (wordt verleid door waternimfen), Iolaos (wordt uitgehuwelijkt aan Herakles' eerste echtgenote, Megara) en Polystratos (sterft in een gevecht).

Een jongen is het aantrekkelijkst als vroege adolescent, rond 15 jaar, wanneer het dons op zijn wangen verschijnt. Zo staat het letterlijk in "Symposion" van Plato: "... Want zij beminnen geen jeugdige knapen, maar pas als zij verstandig worden, dat wil zeggen tegen de tijd dat zij een baard beginnen te krijgen..." Men vindt deze jongens in de oefenschool (gymnasium), waar ze naakt trainen. Hierbij worden ze gadeslagen door burgers, die hier komen filosoferen en discussiëren.

"Uw deel van de opbrengst, mijn heer, is net zoals het grootste deel van uw bezittingen verkwist bij de hanengevechten, weggeschonken aan mooie knapen of in onderpand gegeven..."

In Athene wordt elk jaar een officieel hanengevecht gehouden, naast de onofficiële. Er worden bronzen sporen aan hun poten gebonden en er wordt zwaar gewed. Een goede vechthaan is veel geld waard.

"Bij Athena's olijven, man!" stooft Hipponikos op.

Athene leeft vooral van de export van olijven, die ze te danken hebben aan de godin Athena. Wanneer de nieuw gestichte stad een naam moet krijgen, bieden twee goden zich aan. Poseidon schenkt het paard en verder nog een zoutwaterbron, maar Athena biedt de stad een olijfboom aan en dat wordt nuttiger geacht. Zo worden de dorpjes samen "Atheners" genoemd. (In het Grieks en het Engels is Athene nog steeds een meervoudsvorm.) Op het westfronton van het parthenon wordt het aanbieden van de goddelijke geschenken uitgebeeld.

"Jij valse Gorgonenzoon, doortrapte buitenlander!" hijgde Peteos.

Nadat de mooie koningsdochter Medousa door Poseidon verleid wordt in een tempel van Athena en vervolgens het leven schenkt aan het gevleugeld paard Pegasos, wordt ze door Athena veranderd in een gorgoon, een monster met slangenharen, slag tanden en metalen klauwen. Op het schild/borstpantser (aigis) van Zeus staat een gorgonenhoofd afgebeeld. Medousa wordt gedood door de held Perseus.

"Dit is een vrijbrief..." zei hij dof.

Vrijgemaakte slaven krijgen in Athene dezelfde status als de metoiken, met een patroon die zich over hun belangen ontfermt. Een slaaf krijgt een advocaat toegewezen in elke ruzie om zijn vrijlating. De religieuze banden met de eigenaarsfamilie blijven bestaan, ook als de slaaf wordt vrijgelaten.

1.5 Athena voor Athene

Geen godheid is beter uitgerust voor de strijd dan de godin-maagd Athena, in gouden wapenrusting en met Zeus' schild in haar hand.

Athena is de godin van de tactische oorlogvoering, van de wijsheid en van het handwerk. Zij is de enige aan wie Zeus zijn schild/borstpantser (aigis) uitleent.

"Zal ik hem voor u beschrijven, heer Peteos? Welke naam wil u op de scherf zien staan?"

Slechts een kleine minderheid van de burgers is geletterd. Er zijn meer mensen die kunnen lezen dan schrijven, zodat ze een beroep moeten doen op schrijvers. Dit zijn meestal metoiken, omdat die geld genoeg hebben om hun zonen een goede opleiding te geven. Zij bieden hun diensten aan als logograaf en schrijven redevoeringen en pleidooien voor burgers die de volksvergadering willen toespreken of in de rechtbank moeten verschijnen. Antiphon (480-411 v.C.) en Lysias (445-380 v.C., zoon van Kephalos van Syracuse) zijn bekende logografen.

Ze hadden toen genoeg burgers kunnen overtuigen om Damon, één van Perikles' naaste raadgevers, te laten verbannen en dat was bij Perikles lelijk aangekomen.

Damon, zoon van Damonides, is een muziektheoreticus, maar heeft een bredere invloed op het beleid van Perikles. Naar hem wordt verwezen als de "Cheiron" van Perikles (de wijze kentaur, die oa. leermeester van geneesheer-god Asklepios was). Hij wordt in 444 v.C. verbannen, op aanstoken van Thoukydides van Alopeke (i.c. Peteos).

"Patroklos, heer? Philoktetes?" probeerde de schrijver.

Patroklos is genoemd naar de vriend van de held Achilleus uit de Trojaanse sagen.

Philoktetes is genoemd naar de vriend van de held Herakles.

Als uit het niets verschenen zes indrukwekkende Skytische boogschutters in het midden van het plein.

Bij het schervengericht, net zoals bij alle officiële bijeenkomsten en op straat wordt de orde gehandhaafd door Skythische boogschutters (tot slaaf gemaakte krijgsgevangenen). De Skythen zijn een half-nomadisch ruitervolk uit de Euraziatische steppengebieden. Er zijn er een duizendtal in Athene, die in opdracht van de stad werken en enig aanzien genieten. Zij dragen broeken en een punthoed met een nekflap. Ze zijn gewapend met een boog, een pijlkoker aan de linkerkant van hun riem, een kort kromzwaard en soms een bijltje. Ze hebben een kampement op de Areopaag, van waaruit ze de stad kunnen overzien.

Daar verscheen de offerstoet.

Bij aanvang van een feest of bijeenkomst, wordt er geofferd. De priesters en hun helpers zijn in het wit gekleed. Het offerdier is helemaal opgetuigd, soms met vergulde hoorns. Jonge burgermeisjes dragen de mand met de offerbenodigdheden: gewijde gerstekoeken met daaronder het offermes. Hoe belangrijker het feest, hoe meer offermeisjes (kanephoroi). Zij komen uit de beste families en dienen verkozen te worden, hetzij door de volksvergadering, hetzij door de stam. Zij worden streng opgeleid en krijgen les in dans en muziek. (Bij sommige rituelen dragen ze een mand met één of andere geheimzinnige, afgedekte inhoud. Dit verwijst naar Erichthonios, allereerste voorvader van het koningsgeslacht der Erichtiden. Athena had dit kind in een mandje gelegd, bewaakt door een slang. Dit had ze toevertrouwd aan de dochters van Kekrops (een "autochthonos" van Attika, met het absolute verbod om in de mand te kijken. Wanneer ze dat toch doen, worden ze waanzinnig.) Het is een grote eer om tot kanephoros gekozen te worden en een nog grotere schande om afgewezen te worden. Het is aan de broer om deze schande te wreken. (Dit gebeurt bv. in 514 v.C., wanneer de twee minnaars Armodios en Aristogeiton de tiran Hipparchos vermoorden. Deze had avances gemaakt bij Armodios en toen hij afgewezen werd, diens zuster haar taak van kanephoros afgenomen.)

Normaal gezien wordt slechts een klein deel van het dier verbrand ter ere van de goden, maar bij een heel belangrijk offer wordt het hele dier verbrand (holocaust). De goden kunnen genieten van de offergaven door het vet, de botten en de geur van het bakken i.p.v. van het vlees zelf. Het vlees wordt verdeeld onder de aanwezigen en ter plekke opgegeten of meegenomen. Voor arme burgers betekenen de feesten gratis voedsel. Soms is er niet het vlees, maar een ander klein geschenk voor de

aanwezig. De persoon die het offerdier heeft gedood, mag zelf niet deelnemen aan het offermaal. Vrouwen hebben geen toegang tot offers waarbij bloed vloeit en de daarop volgende verdeling van het vlees.

Priesters vormen geen aparte clerus. Zij zijn burgers zoals de anderen, een soort magistraten voor de duur van hun ambt. Er worden geen kerkdiensten gehouden, er zijn geen heilige geschriften en om priester of priesteres te worden is geen voorkennis vereist. Meestal zijn de priesterambten overgeërfd uit de adellijke families van het predemocratisch verleden. Sommige worden verdeeld door verkiezingen of door erom te loten. Vrouwelijke priesteressen hebben dezelfde rechten als mannen. Bij het verlaten van hun ambt moeten priesters zowel als priesteressen verantwoording afleggen. Zij mogen een jaar naar zich laten vernoemen en hebben recht op een ereplaats in het theater of stadion. Vrouwen mogen wel niet zelf het offermes hanteren.

Indien u met oneerlijke bedoelingen naar deze plaats gekomen bent, indien u iets anders beoogt dan het welzijn van onze stad, moge Hades u dan halen en moge u in zijn onderwereld de verschrikkingen van Sisyphos of Tantalos ondergaan.

Zowel Sisyphos als Tantalos worden door Zeus veroordeeld tot eeuwige straffen in het duistere deel van de onderwereld, de Tartaros. Sisyphos is een koning van Korinthe, die het waagt om de dodengod Thanatos gevangen te nemen, zodat er niemand kan sterven. Hij moet eeuwig een rotsblok tegen een helling naar boven duwen, dat steeds weer naar beneden rolt. Tantalos zet de goden een feestmaal voor van zijn eigen zoon en moet eeuwig honger en dorst lijden in een meer vol water, onder een boom vol appels, die terugwijken wanneer hij ernaar reikt.

Ze hielden hun blik strak gevestigd op de raad van vijftig mannen, die de vergadering voorzaten.

Elk jaar worden er per stam burgers uitgeloot, die voor één jaar een bepaalde taak vervullen. Dezen worden archonten genoemd. Zij leiden rechtszaken en organiseren feesten.

Hij kreeg een mirrekrans op het hoofd als teken van onschendbaarheid en een slaaf stelde de waterklok in om de duur van zijn spreektijd te bepalen.

Bij een waterklok stroomt water van één kruik in de andere, vanaf het moment dat de stop eruit getrokken wordt. Als de bovenste kruik leeg is, is de spreektijd verstreken.

Uiteindelijk keerde de rust min of meer terug en dat was het moment waarop Perikles, sereen glimlachend als altijd, het spreekgestoelte besteeg.

Enkele zinnen uit de toespraak van Perikles zijn ontleend aan de redevoeringen, die de historicus Thoukydides van Halimous hem in de mond legt in zijn werk over de Peloponnesische oorlog.

“Nooit heb ik mijn eigen voordeel nagestreefd!”

Perikles is niet uit op eer of roem. Hij mijdt alle gezelligheidsbijeenkomsten. Hij probeert niet om zijn naam gegraveerd te krijgen op gebouwen en bestelt geen lofdichten op zijn persoon.

In haar gedaante van zeeman, keken haar fonkelende ogen Hera even strak aan, voor ze de oppergodin de gepaste eerbied betoonde en haar blik neersloeg.

De godin Athena heeft bijzonder mooie, waarschijnlijk lichtgrijze ogen. Door Homeros wordt ze “uilogige” Athena genoemd, of Athena met de fonkelende/heldere ogen.

Toen ze weer bijkwam, bevond ze zich samen met Kassie, Barke en de kleine Baukis in een voorlopige gevangenis, in afwachting van hun verkoop op de slavenmarkt.

De meeste slaven worden als krijgsgevangen buitgemaakt in het oostelijk Middellandse-Zeegebied. Verder zijn er talloze manieren waarop iemand tot slavernij kan vervallen: een metoik die zijn belasting niet betaalt, een schuldenaar die in gebreke blijft, eenslachtoffer van piraterij,... Een arme kan zichzelf of zijn kinderen als slaaf verkopen. Er zijn slavenmarkten te Delos, Chios, Samos, Byzantium, Cyprus, Sunium (Attika) en in Athene. In Athene spreekt men over "de agora voor vrouwen", een slavenmarkt voor vrouwelijke slavinnen.

Het aantal slaven varieert. Op het platteland zijn er enkele slaven per huis. Grootgrondbezitters houden er tientallen onder toezicht van een slaaf-opzichter. In drukke tijden kunnen slaven worden verhuurd door grootgrondbezitters (burgers of metoiken) aan kleinere landeigenaren. Kleine ondernemers kunnen slaven huren voor seizoensarbeid. Veel rijken beleggen hun geld in slaven, die per seizoen verhuurd worden. De Atheense generaal Nikias (470-413 v.C.) bezit meer dan 1 000 huisslaven, die hij uitleent of verhuurt. De zeer vermogende Hipponikos heeft zijn rijkdom oa. te danken aan de 600 slaven, die hij laat werken in de zilvermijnen.

De portier was helaas naar de zilvermijnen gestuurd.

In het bergachtige zuiden van Attika bevinden zich de zilvermijnen van Laurion. Onder Perikles brengen ze het meeste op en rond 300 v.C. zijn ze uitgeput. Er is een rijke ader van hoogwaardig zilverlood. Het rendement ligt heel laag, wat te wijten is aan gebrekkige techniek. Er werken tussen 10 000 en 20 000 slaven, die een armzalig bestaan leiden. Ze werken bij het licht van een olielamp met hamer, beitel en ijzeren houwelen. De mijngalerijen zijn niet hoog genoeg om te staan, soms zelfs niet om gehurkt te werken. Verluchting is er nauwelijks, zodat er ademhalingsmoeilijkheden zijn. Vermits lood giftig is en het werk zwaar, is de levensverwachting van de slaven slechts 3-4 jaar na in dienst komen. (Bij de Spartaanse invallen vanaf 431 v.C. ontvluchten verschillende slaven de zilvermijnen. Zij trekken door Attika en terroriseren de inwoners.) Het zilver wordt na wassing naar het munthuis (argyrokopeion) gebracht, waar het tot munten wordt geslagen. Van oudsher worden de winsten van de mijnen verdeeld onder de Atheense burgerij. De staatsman Themistokles (525-460 v.C.) beslist om de opbrengsten te gebruiken voor het bouwen van een vloot.

De vier Thrakische keukenmeiden bleken verkocht aan een graanmaalterij.

Slaven die in graanmaalterijen molenstenen moeten ronddraaien, hebben een niet veel beter leven dan die in de zilvermijnen. Bakkers leggen hun slaven zelfs een schijf rond de nek, zodat ze met hun armen niet aan hun mond kunnen, om te verhinderen dat ze de baksels van hun meester opeten. (De meeste vrouwen bakken wel hun eigen brood.)

Een snik welde in haar op, maar haar ogen bleven droog.

Algemeen wordt aangenomen dat goden geen tranen mogen plengen bij het overlijden van een sterveling.

Enkele weken geleden had hij een jager door diens eigen jachthonden laten verscheuren, alleen maar omdat hij hem in het bos aantrof op een moment dat Artemis een bad nam.

Volgens de mythe is het Artemis zelf, die de jager Aktaion in een hert verandert en laat verscheuren door zijn eigen jachthonden, omdat hij per ongeluk getuige is van haar bad.

Het was alsof ze het de oppergodin hoorde zeggen, op dat speciale misprijzende toontje van haar: “Een dwaas is zij die pas door ondervinding wijs wordt...”

Het is de dichter Hesiodos die in zijn boek “Werken en dagen” deze alombekende spreuk introduceert: “Een dwaas is hij die pas door ondervinding wijs wordt.”

Hoogstens zou de oppergod hem als sterrenbeeld aan de hemel zetten, dan kon hij de hyaden gaan achtervolgen.

Volgens sommige verhalen wordt Apollo jaloers op Orion en is hij degene die er met een list voor zorgt dat Artemis haar geliefde doodschiet. Over Orion wordt ook verteld dat hij verliefd wordt op de hyaden, dochters van de titaan Atlas en zusters van de pleiaden en de hesperiden. Zij zijn regenbrengende nimfen, omdat ze treuren over de dood van hun broer Hyas. Ze worden als (regenbrengend) sterrenbeeld aan de hemel gezet. Daar worden ze achtervolgd door het sterrenbeeld Orion, in het gezelschap van zijn jachthond Sirius.

Met een luide kreet riep ze om Aiolos, bewaarder van de winden.

De Trojaanse Aiolos, zoon van Hippotes, wordt door Zeus aangesteld als bewaarder van de winden (anemoi). De windgoden zijn de noordenwind (Boreas), westenwind (Zephyros), zuidenwind (Notos) en oostenwind (Euros). (Deze Aiolos is niet dezelfde als de stamvader van de Aioliërs.)

Diep, diep de bossen in... waar ze eindelijk dierf rusten, bij een klein, vergeten Artemisheilgdom op de flanken van berg Ida in Mysië.

In Astyra, een historische locatie in Turkije, in de buurt van Edremit, heeft ooit een tempel voor Artemis gestaan.

“Honderden jaren hebben we tegen de titanen gevochten.”

De titanen zijn kinderen van de oergoden Gaia en Ouranos. (Gaia ontstaat uit Chaos, baart Ouranos en neemt hem tot partner.) Hun kinderen worden door Ouranos terug verstoten in hun moeders schoot: Kronos, Rhea, Iapetos (vader van Prometheus), Atlas, Python (gedood door Apollo), Mnemosyne, Themis, Okeanos (vader van alle zeeën, rivieren en beken). Maar Gaia laat Kronos in haar schoot een hinderlaag leggen. De volgende keer dat Ouranos haar wil nemen, castreert Kronos hem. Kronos neemt vervolgens zijn zuster Rhea tot vrouw en installeert de goddelijke heerschappij der titanen. Omdat hij concurrentie vreest van zijn kinderen, slokt hij deze op bij de geboorte, tegen de wil van Rhea. Zij zorgt ervoor dat haar jongste zoon Zeus aan dat lot ontsnapt. Wanneer Zeus volwassen is, bevrijdt hij zijn broers en zussen, voert strijd tegen de titanen en neemt de heerschappij over goden en mensen over. De meeste titanen worden opgesloten in de onderwereld. Kronos wordt veroordeeld om rond te zwerven en de eeuwigheid te meten.

“Met argusogen zal ik op uw verrichtingen toekijken en bij uw heer en oppergod verslag uitbrengen.”

Het monster Argus (Argos) is de zoon van Mykene, stichteres van de gelijknamige stad. Hij is een reus met honderd ogen, die hij nooit allemaal tegelijk sluit. In opdracht van Hera bewaakt hij een mooie koe, die eigenlijk één van Zeus zijn minnaressen is, de riviernimf Io. Hermes zingt de reus in slaap en vermoordt hem, zodat hij Io kan bevrijden. Hera stuurt daarop een horzel, die Io achterna zit tot bij de Zwarte Zee. De zee-engte tussen Egeïsche zee en Zwarte Zee wordt naar haar Bosporus genoemd, wat “ossenpassage” of “koevoorde” betekent. Later zwemt ze ook nog de Ionische zee over, die haar naam krijgt.

“Hestia, waarom bevind jij je hier op de berg? Is jouw plaats niet onder de mensen?” snauwde de hemelmoeder.

Hestia is de oudste zuster van Zeus. Ze is de godin van het haardvuur en is belangrijk in talloze huiselijke rituelen.

2 Afscheid van vroeger

2.1 Moeders en dochters

Toen de vruchtbaarheidsgodin Demeter verzaakte aan de taken die haar werden opgelegd, toen het graan verdorde op de velden en de bomen geen bloesems meer droegen, toen was dat niet uit lichtzinnigheid.

Demeter is de vierde echtgenote van Zeus en baart hem Persephone. Haar haren hebben volgens Homeros de kleur van rijpe korenaren. In de stad Enna op Sicilië wordt ze bijzonder vereerd, omdat hier Persephone geschaakt zou zijn door Hades. In Athene zijn de Eleusynische mysteriën in september aan haar gewijd. Dit is één van de heiligste rituelen, waar pelgrims uit heel Griekenland op af komen (tot in de 5EnC). De mysteriën stellen de mensen in staat om blij te leven en zonder angst te sterven, maar het is strikt verboden er iets over te vertellen of op te schrijven.

Ze hadden de veel gebruikte Heilige Weg vermeden en in plaats daarvan de route genomen naast de indrukwekkende muur, die Athene verbond met de havenstad Piraeus.

In 479 v.C., na de verwoesting door de Perzen, worden versterkte muren opgetrokken door Themistokles. Ze zijn 2,5m breed en 8 m hoog. Op regelmatige afstanden staan er vierkante torens. Er zijn een tiental grote en verschillende kleine poortjes, waarvan de Dipylonpoort (of Kerameikospoort), de Heilige Poort, de Melitepoort en de Pyraeuspoort de belangrijkste zijn. De Dipylonpoort is als enige een versterkte, dubbele poort. De deuren liggen naar achteren toe, zodat de vijand bij een bestorming eerst door de muren heen moet.

De heilige weg of Panathenaïsche weg loopt van de akropolis over de agora naar de Dipylonpoort en vandaar naar Eleusis in het westen. Buiten de muren doorsnijdt deze weg het kerkhof.

De haven Piraeus is 6 km ten zuidwesten van Athene gelegen en wordt uitgebouwd door Themistokles in de plaats van de tot dusver gebruikte haven van Phaleron. Na de Perzische oorlogen groeit Piraeus uit tot een handelshaven met kaden, werven, magazijnen,... Het regelmatige grondplan van rechte straten en even grote huizenblokken wordt getekend door de architect Hippodamos (eind 6de eeuw v.C.).

In Pireaus hadden ze meer dan een week moeten wachten eer ze een schipper bereid vonden om hen mee te nemen.

Grieken reizen vooral per schip (alleen in de zomer), omdat er amper wegen zijn over land. Geen enkel stuk van Griekenland ligt meer dan 100 km uit de kust. Er is voortdurend gevaar te duchten van piraten. Alleen ten tijde van de Delisch-Attische zeebond kan de zeeroverij binnen de perken gehouden worden.

Uiteindelijk waren ze terechtgekomen op een vrachtschip dat naar het noordelijk gelegen Thrakia voer en dat had hen tot in de havenstad Pagasai in Thessalia gevoerd.

Thessalia is de landstreek waar paarden gekweekt worden. Pagasai is de belangrijkste havenstad, zo'n 300 km ten noorden van Athene. Het zou de haven zijn van waaruit de legendarische held Iason vertrok met zijn schip Argo om het gouden vlies te gaan zoeken. De stad Larissa, gelegen aan de Pineiosrivier, is een belangrijk verkeersknooppunt.

“Poseidons vriendje” noemden ze hem, naar de paardengod, die ze boven ieder ander vereerden.

De god Poseidon zou van Thessalia een vruchtbare landstreek hebben gemaakt. Hij wordt daar niet alleen als oceaangod, maar ook als paardengod vereerd.

Maar schuin achter hem stond zijn tegenpool, de godin die zijn hart zo had doen ontvlammen dat ze als hengst en merrie de liefde hadden bedreven.

Wanneer Demeter wanhopig over de aarde zwerft op zoek naar haar dochter, trekt ze de aandacht van Poseidon. Ze verandert zich in een merrie, maar hij verkracht haar in de gedaante van een hengst. Ze baart hem een dochter (gekend onder de naam Despoina, maar ze heeft ook een andere, echte naam, die alleen wordt onthuld aan de deelnemers aan de Eleusynische mysteriën). Daarnaast krijgt ze van Poseidon ook een zoon, Areion (een sprekend paard, sneller dan de wind).

In een hoek van de kamer fronste een boomlange en adembenemend knappe godheid de wenkbrauwen.

Goden en godinnen zijn lang. Zij reiken in hun goddelijke gedaante tot aan de nok van een huis.

Zoals het spreekwoord zegt: “Liefst haal je geen leeuw in huis, maar als je het toch doet, geef dan gehoor aan zijn nukken”.

De toneelschrijver Aristophanes schrijft in één van zijn stukken het volgende over de Atheense politicus Alkibiades: “t Liefste moet je geen leeuwen fokken in de stad, maar als je het toch doet, geef dan aan zijn nukken gehoor!”

Met koortsige blik volgde Leda elke beweging van Hekamede, terwijl die het kostbare papyrusvel dubbelvouwde, oprolde en voorzichtig wegborg in het aardewerken potje, dat Leda's juwelenkistje was.

Juwelen en cosmetica worden bewaard in een cilindrisch potje van aardewerk met een deksel (puxis), versierd met huwelijkstaferelen. Parfum wordt bewaard in een langwerpige albasten vaasje, afgesloten met was (aryballos).

Sinds ze had vastgesteld hoe lelijk haar gezicht zich vertrok wanneer ze op een fluit blies, had ze nooit meer een instrument aangeraakt.

Athena heeft volgens de mythes de fluit uitgevonden en kan er mooi op spelen, maar wordt uitgelachen omdat haar gezicht vervormt bij het blazen. Daarom gooit ze het instrument weg en vervloekt ze het. De sater Marsyas wordt het slachtoffer van deze vervloeking.

Als rechtgeaarde democraat wilde hij dicht bij het volk wonen en zich niet terugtrekken in één van de luxewoningen in de chique Noordwijk.

Zoals alle Griekse steden, is Athene organisch gegroeid rond zijn burcht, zonder enige stadsplanning. Er staan zo'n 10 000 huizen en de stad maakt een rommelige indruk. Appartementengebouwen worden door verschillende families bewoond. Rond de agora wonen geen beter gegoeden, omdat de lucht er verontreinigd is door de vuren van de werkplaatsen. Naast de agora bevindt zich de Kerameikoswijk. Nabij de Kolonoswijk op de agora verzamelen zich de vrije mannen die zich als dagloner verhuren. Rond de tempel van Hephaistos zijn de werkplaatsen van de zadel- en schoenmakers en andere handwerklieden. De beeldhouwers-marmerbewerders werken in de wijk Kolonos agoraios, een heuveltje in de buurt van de tempel van Hephaistos. In het noorden ligt Skambonidai. Het is een residentiële wijk met betere huizen. De volkswijk Kollutos ligt in het zuidwesten. De Melitewijk reikt in het noorden tot de Pyraeuspoort, in het oosten tot de agora en de Areopaag en in het zuiden tot

de voet van de Pnyxheuvel **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.** Het is een volkswijk, hoewel een iets betere buurt.

"Oh, hallo, Sophokles, Euripides!"

Sophokles van Kolonos (Athene-496-406 v.C.) en Euripides van Salamis (Cyprus-480-406 v.C.) horen samen met de oudere Aischylos van Eleusis (Attika-525-456 v.C.) bij de grote tragediedichters van de Oudheid. Sophokles vernieuwt het genre door een derde speler toe te voegen en meer ruimte te laten voor de menselijke wil. Euripides gaat nog verder en stelt de mensen voor zoals ze zijn, onderworpen aan sentimenten en hartstochten. Hij introduceert de "deus ex machina" (een god die d.m.v. een korf aan een hefboom op het toneel wordt neergelaten en alle problemen oplost). Hij is ontzettend populair in zijn eigen tijd en daarna.

Zonder twijfel waren dit hun zonen, Philemon en Perikles junior.

Perikles jr. is de enige zoon van Perikles en Aspasia. Hij wordt geboren in 450 v.C.

"Marpessa, breng eens wat strooigoed!" riep Aspasia en een dikke, oude slavin hobbelde gehoorzaam naar de voorraadkamer.

Marpessa is de naam van een riviernimf waarop Apollo verliefd wordt.

Ze combineerde Akka's kookkunst met Anteia's zuinigheid en verraste het gezin dag na dag met heerlijke schotels.

Voor de 4de eeuw v.C. zijn er geen keukens. Men kookt in een hoek van de binnenplaats of in open lucht. Koks leren hun vak uit de praktijk en uit boeken. In gewone huishoudens zijn het de vrouwen en de slaven, die de maaltijden bereiden. Het meeste keukengerei is van aardewerk en brons, soms van goud en zilver. Vorken worden niet aan tafel gebruikt, alleen voor de bereiding van voedsel. Een mes hangt in de schede aan de gordel. In de keuken worden speciale messen gebruikt voor vlees, vis en fruit. In amforen wordt vooral graan en olie bewaard. Om aan tafel de handen af te vegen, gebruikt men een stuk brood of deeg. De restjes worden op de grond geworpen voor de honden.

De armere Athener komt de dag door op twee stukken brood, twee ajuinen en een handvol olijven. Als ontbijt eet de Athener wat brood, geweekt in onaangelengde

wijn, eventueel aangevuld met enkele olijven of vijgen. 's Middags wordt er snel een "ariston" gegeten en daarna nog een snack in de vroege avond. Het belangrijkste maal van de dag is het avondmaal (deipnon) , bij zonsondergang of nog later. Men eet vooral brood van gerst en tarwe, minder gierst, rogge, haver en rijst.

Langzamerhand mengt men zowat alles door brood en gebak. In gewone middens eet men vooral vis uit de Middellandse Zee. Rundsvlees wordt zelden gegeten. Wel eet men producten van de jacht en verder schaap, geit en varken of ook wel krekels en slak. Kleine vogeltjes komen ook op tafel. Olijfolie vervult de rol van spijsvetten. Groenten zijn duur, maar armen eten wel erwten, uien, linzen, bonen, kool, prei en sla. Men kent ook de komkommer, pompoen, radijs, wilde wortel. Ze eten ook de zaadbodems van distels, paddenstoelen, truffels en merg van de palmboom. Als fruit kennen ze de appel, peren, kweeperen, vijgen, granaatappelen. Gebruikte kruiden zijn kummel, venkel, marjolein, tijm, koriander, dille, maanzaad, salie, kappertjes, knoflook en bieslook. Voorbeeldgerechten: vissaus van ingewanden met gegiste visjes of ragoût van gekookt vlees en geraspt brood, mengsel van reuzel, gerst, melk, dooreengekneed met verse kaas, eidooiers en hersenen, gewikkeld in vijgenbladeren en gekookt in een pan met kokende honing.

Onder zijn vrienden werd grappend verteld dat in de voorraadkamer van Perikles de hoorn des overvloeds verstopt was.

De oppergod Zeus wordt op Kreta opgevoed door de geit Amaltheia, een titanendochter. (Van haar huid is Zeus zijn schild/borstplaat vervaardigd.) Zeus vult één van haar hoorns met vruchten, bloemen en rijkdommen en deze wordt de "hoorn des overvloeds" genoemd.

Een kleine donkerogige furie stormde op haar af en viel haar in de armen.

De furiën of erinyen zijn wraakgodinnen, die iedereen achtervolgen die onmenselijke misdaden begaat. Het zijn dochters van oergodin Nyx (of ze ontstaan uit bloeddruppels van oergod Ouranos). Ze hebben een afschrikwekkende gestalte, bovenmenselijk groot, slangen in het haar, met fakkels in de ene en van slangen gevlochten zweepen in de andere hand. Voor Athene hebben ze een zwakke plek, omdat ze daar vereerd worden met een eigen heiligdom op de akropolis. Daar worden ze eufemistisch eumeniden genoemd, wat betekent "Mogen zij ons welgezind zijn".

Rond haar hoofd en schouders was een sluier gewikkeld en ze had zelfs een klein slaafje bij zich, dat haar parasol droeg.

Rijkere vrouwen dragen buitenshuis een lange mantel en hoofdtooi en eventueel een soort puntige hoed met brede rand. Ze gaan niet buiten zonder waaier en parasol. De waaier heeft een eenvoudige hart- of plantvorm met de steel als handvat en is rijkelijk beschilderd. De parasol bestaat uit stof over ribben gespannen, die over een stok kunnen schuiven om de parasol dicht te vouwen. Hij wordt door een slaaf gedragen die achter de dame aanloopt. Zeker buiten het huis en dikwijls ook binnen, dragen vrouwen een dunne sluier om de schouders (pharos), die naar boven of opzij kan worden weggetrokken.

“Volgens mij is de Lydiër zo vals als Battus!” had ze meermaals gemompeld.

Wanneer Hermes de kudde runderen van Apollo buitmaakt, wordt hij betrapt door de herder Battus. Deze zweert om het geheim niet te verraden, maar wanneer Hermes hem incognito op de proef stelt en hem een beloning belooft, valt hij meteen door de mand. Voor straf wordt hij versteend.

“Alles wat Sinon aanraakt, verandert in goud, moeder!”

Wie alles wat hij aanraakt, in goud laat veranderen, is de Phrygische koning Midas. Hij verkrijgt dit als gunst van Dionysos, omdat hij de sater Seilenos gastvrij ontvangt. Maar omdat ook voedsel en drank in goud veranderen, dreigt hij van honger te sterven. Om de betovering te doorbreken moet hij zijn hoofd in de rivier Paktolos steken en daarin wordt sindsdien goud gevonden.

“Mogen Poseidon en Aphrodite jullie op jullie reis beschermen,” wenste ze uit de grond van haar hart.

Poseidon is de oceaangod, die gezien wordt als verantwoordelijk voor storm en wind. Zijn tegenpool is de liefdesgodin Aphrodite, die zorgt voor een kalme en rustige zee en een behouden vaart.

2.2 Broze verbondenheid

Zij brengt families samen rond de vuurplaats en waar harmonie heerst, is Hestia onder hen.

De godin van de huiselijke haard, Hestia, mengt zich niet in de Olympische intriges en staat volgens sommigen haar plaats zelfs af aan Dionysos. Zij is in elk haardvuur aanwezig.

Hij moest de belangrijkste toespraak van zijn leven geven.

Minderjarigen, vrouwen, metoiken, slaven en vrijgelatenen worden bij een rechtszaak vertegenwoordigd door hun vader, echtgenoot, meester of patroon. Slaven kunnen alleen een getuigenis leveren als ze na marteling verkregen is. Eigenaars bieden zelf aan hun slaaf te laten martelen of bieden hun tegenstander aan het te doen. Een veroordeling kan leiden tot een boete of een andere straf, waarover weer gestemd moet worden. Financiële straffen zijn boetes tot confiscatie van goederen, persoonlijke straffen zijn tijdelijke tot definitieve verbanning, verlies van burgerrechten, gevangenis (gewoonlijk voor niet-burgers, tenzij ze op hun doodstraf wachten), geseling op het wiel, brandmerken, aan de schandpaal zetten en de doodstraf. Verder kan er een verbod opgelegd worden op toegang tot de tempel, de schande van een inscriptie op een stele of het ontzeggen van een begrafenis.

Als in een waas hoorde hij de jury de eed uitspreken

Een jurylid krijgt in Perikles' tijd 1 obool per zittingsdag. Onder zijn opvolger Kleon wordt dit verhoogd naar 3 obolen.

De hele nacht had hij aan zijn redevoering gewerkt, samen met enkele van de meest briljante geesten van Athene.

Perikles omringt zich met intellectuelen en wetenschappers. De filosoof Sokrates wordt in 469 v.C. geboren als zoon van een steenhouwer en een vroedvrouw. Protagoras van Abdera (Thrakische kuststad-490-420 v.C.) is een agnostisch filosoof, bekend door zijn uitspraak: "De mens is maat van alle dingen." Ion van Chios (Egeïsch eiland-490-422 v.C.) schrijft tragedies en allerhande proza en poëzie. Prodikous van Keos (Cycladeneiland-564-395 v.C.) is een rondreizende filosoof, die Athene vaak bezoekt om er les te geven.

Fragmenten uit de toespraak zijn ontleend aan de verdedigingsrede, die de historicus Thoukydides van Halimous Perikles in de mond legt in zijn boek over de Peloponnesische oorlog.

“Of hechten jullie soms geloof aan de bakerpraatjes dat haar wellust bij mij haaruitval veroorzaakt?”

Het volksgeloof gaat ervan uit dat veeleisendheid van de vrouw op seksueel gebied bij de man voortijdige kaalheid veroorzaakt.

Als zij hier aanwezig was, zou ik haar vragen om zich van haar peplos te ontdoen, om zich aan jullie te vertonen zoals de goden haar gevormd hebben.

Volgens sommige bronnen wordt Aspasia ervan beschuldigd de zeden te bezoedelen. Enkele decennia later, in de loop van de 4de eeuw v.C. wordt volgens de overlevering een gelijkaardig proces gevoerd tegen de hetaira Phryne, het favoriete model van de beeldhouwer Praxiteles (beroemd omwille van zijn sublieme weergave van het menselijk lichaam, te bewonderen in zijn Aphroditebeelden). Op verzoek van haar advocaat ontbloot ze haar borsten en wegens haar overweldigende schoonheid wordt ze vrijgesproken. (De Australische auteur Kerry Greenwood noemt het hoofdpersonage in haar historische detectivereeks waarschijnlijk niet toevallig Phryne Fisher...)

“Zoals ik hier en nu verantwoording afleg, voor deze rechtbank die door onze godin Athena zelf werd ingesteld en waarin jullie zetelen om niet alleen aan Aspasia, maar aan de godin zelf recht te doen!”

De rechtbank in Athene is volgens de legende ingesteld door de godin Athena in de nasleep van de Trojaanse oorlog. De oorlogsheld Orestes vermoordde zijn moeder en haar minnaar uit wraak voor de moord op zijn vader. Hij wordt daarvoor achtervolgd door de wraakgodinnen (erinyen). In de tempel van Athena roept hij de godin aan en zij neemt zijn verdediging op zich. Hij wordt vrijgesproken en als zoenoffer krijgen de wraakgodinnen een heiligdom op de Akropolis.

Ze dacht aan de zonen van Perikles uit zijn eerste huwelijk, Xanthippos en Paralos, die ergens op een verre expeditie waren.

Uit het huwelijk met Makaria heeft Perikles twee zonen, Xanthippos (°460 v.C.), genoemd naar Perikles' vader en Paralos (°458 v.C.). Ze worden allebei in 440 v.C. uitgestuurd naar Samos (eiland voor de Ionische kust), om daar een opstand neer te slaan.

De twee stadsstaten, Athene en Sparta, waren vijanden sinds hun ontstaan.

Sparta of Lakedaimon ligt aan de Eurotas in Lakonia. Het is het voornaamste centrum der Doriërs, die zich hier vestigen bij hun immigratie rond 1200 v.C. Ze richten zich vooral op machtsuitbreiding op de Peloponnesos en stichten slechts één overzeese kolonie, Tarentum in Zuid-Italië. (Er wordt verteld dat die nederzetting is ontstaan doordat overspelige vrouwen hun bastaardkinderen moesten wegsturen tegen dat hun mannen terugkwamen van een militaire missie.) De jaren 546-520 v.C. zijn de jaren van Sparta's grootste macht. De Spartanen gaan prat op hun sobere, Dorische levensstijl en paraatheid voor de strijd, in tegenstelling tot de meer Ionische levensstijl van de andere Griekse poleis, d.w.z. meer gericht op luxe en genot.

Tijdens de 50 jaar tussen de Perzische oorlogen en Peloponnesische oorlog beleeft Athene het toppunt van zijn macht. In 449 belegt Perikles een Grieks congres in Athene, waar Sparta niet aan deelneemt. Er komt een einde aan de Helleense alliantie tegen Perzië en er ontstaat een Delisch-Attische zeebond en een Peloponnesische Bond. De macht van Athene neemt steeds toe en dit wekt onrust in de Peloponnesische bond. (Hadden de bondgenoten van Sparta in de noordelijke Peloponnesos zich van Sparta afgekeerd en zich tot Athene gewend, dan had er een Atheens democratisch rijk kunnen ontstaan van Noord-Afrika tot de Zwarte Zee.)

In 446 v.C. wordt voor een periode van 30 jaar vrede gesloten tussen Athene, Sparta en hun bondgenoten. De zin: "dezelfde mensen als vriend en vijand beschouwen" is een geijkte formule in een vredesverdrag, dat beide partijen verplicht aan de acties van de andere partij deel te nemen. Ondertussen echter bouwen beiden de allianties uit. (In 446 v.C. onderhandelt Perikles ook de vrede van Susa met de Perzen, waarin wordt bepaald dat het Perzische leger het Griekse kustgebied van Klein-Azië met rust zal laten.)

Aspasia had zelfs nog nooit opdracht gegeven om haar haar te knippen, zodat het nu tot halverwege haar rug reikte.

Slavinnen dragen het haar kort. (Syrische slaven hebben lange lokken.) Om het te knippen gebruikt men een schaar, waarvan de benen niet in het midden verbonden zijn, maar achteraan.

De deur vloog open en met wapperende chiton stoven twee jongens naar binnen.

Kinderen dragen de chiton zonder riem.

"Vrij! Gedaan met saaie lessen voor vandaag!"

Vanaf 7 jaar krijgt een jongen 's ochtends les van een slaaf-pedagoog. Het onderwijs kan aan huis georganiseerd worden of in een privéschool, die niet door de stad wordt gefinancierd, maar door de ouders zelf. De jongeman leert lezen en – een beetje - schrijven en de werken van de dichters Homeros en Hesiodos (700 v.C.) werden uit het hoofd geleerd. Voor het rekenen gebruiken de kinderen steentjes en een abacus. De nul kennen ze niet.

Met Pikkels had ze gebikkeld, tikkertje of stokbal gespeeld en hij had haar nooit anders behandeld omdat ze een meisje was.

Een opgeblazen varkensblaas doet dienst als (voet)bal. Verder wordt er gespeeld met tollens, knikkers, rammelaars, hoepels, stelten, dobbelstenen, jojo's, tamboerijnen, poppen en bikkels. Ze kennen ook de schommel en de wip.

Het was zo'n mooie wereld geweest, tot Alkibiades op het toneel verscheen en alles veranderde.

Alkibiades wordt geboren in 450 v.C., als zoon van een aanzienlijke familie. Hij is een zeer begaafde en gefortuneerde jongeman die de leer der sofisten in praktijk brengt en alles ondergeschikt maakt aan zijn eerzucht. Hij groeit op in het huis van zijn oudoom Perikles tot een heel knappe – en bijzonder ijdele - jongeman, met donkere krullen.

Zijn eigen zonen met Aspasia zouden nooit een rol van betekenis kunnen spelen op het politieke toneel, omdat ze een niet-Atheense moeder hadden.

Om burgerrecht te verwerven moet oorspronkelijk alleen de vader een burger zijn. Het is Perikles zelf, die in 451 v.C. de wet aanpast, zodat ook de moeder Atheens burgeres moet zijn. Het burgerrecht kan niet doorgegeven worden door een vrouw, die zonder bruidsschat getrouwd is, of door een vrije vrouw aan haar buitenechtelijk kind. Bij een tekort aan mannen kan een kind van een vrije man en een metoikenvrouw wel het burgerrecht verkrijgen, nooit andersom. Het Atheens burgerrecht kan bij decreet verstrekt worden aan een verdienstelijk persoon; het kan ook afgenomen worden. Vrijgelaten slaven kunnen in Athene nooit burgerrecht verwerven. Tijdens het feest van de Apatouria (okt.-nov.) neemt de vader zijn 18-jarige zoon mee om hen aan de leden van zijn broederschap voor te stellen. Zijn vader zweert dat zijn zoon stamt uit een huwelijk met “een vrouw van de stad”, zonder haar naam te noemen. De fratria controleert de leeftijd en beslist bij handopsteking of de jongen wettig geboren is en tot de vrijen behoort. Bij twijfel komt de zaak voor de rechtbank en bij bedrog wordt de jongeman door de staat als slaaf verkocht. Indien alles in orde is, wordt de jongeman met de naam van de vader en moeder ingeschreven. Hij ondergaat nog een fysieke bekwaamheidsproef en wordt vervolgens al of niet toegelaten tot de militaire opleiding. Vanaf dan is hij ephebe, jonge burger.

Eris beschouwde het als een erezaak om elke smeulende onrust op te stoken tot een laaiend vuur van haat.

Eris is de godin van tweedracht en twist, volgens sommigen een dochter van de oergodin Nyx, volgens anderen de tweelingzuster van Ares. Wanneer zij niet uitgenodigd wordt op het huwelijksfeest van de sterveling Peleus en de zeenimf Thetis (de latere ouders van de held Achilleus), werpt ze een “twistappel” op tafel, met het opschrift “Voor de mooiste”. Hera, Athena en Aphrodite komen voor deze titel in aanmerking en ze laten de beslissing aan de Trojaanse koningszoon Paris. Aphrodite belooft hem de mooiste vrouw en hij kiest haar. De mooiste vrouw is Helena van Sparta, dochter van Zeus en de Spartaanse koningin Leda, dus Paris schaakt haar en de Grieken verenigen zich om haar terug te halen. (Hier ontstaat de onverzoenlijke haat van Hera en Athena voor de Trojanen.)

“Homeros is de grootste dichter onder de Grieken!”

Volgens de Grieken is de blinde dichter Homeros (ong. 750 v.C.) afkomstig uit Smyrna en heeft hij zijn dichtkunst geleerd van Manto, dochter van de mythische waarzegger Teiresias. Homeros wordt zo bewonderd, dat hij kortweg "de dichter" wordt genoemd. Hij is de auteur van de Ilias (over het laatste jaar van de Trojaanse oorlog) en de Odysseia die zich zouden afgespeeld hebben rond 1200 v.C. Heden is men er zelfs niet zeker van of Homeros ooit heeft bestaan. Zijn werk is samengesteld uit mondelinge overlevering en vroege geschriften uit Ionië. Naast zijn werk, zijn ook de boeken van Hesiodos van belang voor de Griekse godenleer. Hesiodos is een Boiotische boer (ong.700 v.C.), die van de muzen de opdracht krijgt om een "theogonie" samen te stellen: een genealogie van de goden. De overgeleverde versies van de geschriften van deze dichters zouden op schrift gesteld zijn rond 550 v.C.

"Pfft, oorlog om een vrouw!" blies Alkibiades, om duidelijk te maken wat voor een idioot idee hij dat vond.

Na de schaking van Helena van Sparta wordt Troje 9 jaar lang belegerd door het verbond van Griekse steden. Vervolgens wordt de stad door een list veroverd (bedacht door de held Odysseus). De Grieken bouwen een reusachtig houten paard, waarin ze soldaten verstoppert. Dan doen ze alsof ze vertrekken. De Trojanen halen het paard binnen de muren en de verborgen soldaten openen de poorten.

Maar hij glimlachte al gauw en spuwde een muntje uit, op de grond voor de jongens hun voeten.

Als mannen de boodschappen doen, houden ze het kleingeld in hun mond. Bij een hartelijke begroeting tussen vader en dochter, kan er zo geld uit hun mond gevestig worden. (Als iemand overleden is, wordt ook een muntje onder de tong gelegd om te kunnen betalen voor de oversteek naar het dodenrijk.)

"Kom toch verder, Sokrates, Kriton, jullie kennen de weg!"

Kriton van Alopeke (469-4de eeuw v.C.-Athene) is een jeugdvriend van de beroemde filosoof Sokrates, die hem tot zijn dood blijft bijstaan.

"Sokrates is een oude zeurpiet," sneerde hij. "En hij is lelijk en hij stinkt!"

Sokrates wordt door zijn tijdgenoten als uiterlijk onaantrekkelijk beschreven. Hij laat zich niet betalen voor zijn lessen, maar zoekt contact met medemensen uit alle lagen van de bevolking en legt hen de vragen voor die hem bezighouden. Hij krijgt dan ook leerlingen met totaal uiteenlopende visies, zoals de cynicus Antisthenes (445-365 v.C.) en de hedonist Aristippos (435-360 v.C.). Het is niet duidelijk waarmee hij in zijn onderhoud voorziet. Sokrates heeft zelf geen geschreven werk nagelaten. Zijn ideeën werden bekend door de geschriften van zijn leerling Plato (427-347 v.C.).

"Aspasia, lieve bosnimf..." begon hij, maar hij werd in de rede gevallen door Perikles junior.

Nimfen zijn natuurgodinnen zonder individuele karakteristiek. Ze worden ingedeeld in oceaannimfen (nereïden, dochters van oude zeegod Nereus, die zelf een zoon is van de oergoden Gaia, aarde en Pontos, zee), riviernimfen (naiaden), bosnimfen (dryaden) en bergnimfen (oreaden).

"Van één van mijn geëerde collega-filosofen waarschijnlijk, die zichzelf zo fier de slimmerds laten noemen..."

Sokrates kant zich tegen de negatieve houding van veel tijdgenoot-filosofen, die sofisten (lett: "slimmeriken") genoemd worden. Zij hechten meer aandacht aan vorm dan aan inhoud. Goed en kwaad worden gemeten aan de belangen van de individuele mens. In het recht wordt natuurrecht boven het door de gemeenschap vastgelegde recht gesteld. Ze bieden tegen – dure - betaling hun diensten aan aan jonge en rijke, meestal aristocratische politici. Ze leren hen de kunst van het uitblinken (arete), vooral in de redenaarskunst, maar ook op gebied van wiskunde, wetenschap, literatuur, filosofie, staatkunde en krijgskunst. Een bekend sofist is Gorgias van Leontini (480-376 v.C.-Sicilië), die het bestaan van een objectieve waarheid ontkent. Prodikous van Keos is een gematigd sofist, net zoals Protagoras van Abdera en Hippias van Elis (450-399 v.C.). Filosofen en redenaars dragen de mantel soms als enig kledingstuk. Daarbij draaien ze zich er helemaal in, zodat ze niet in de verleiding komen om hun woorden met overdadige armbewegingen te onderstrepen, zoals opgewonden burgers op de agora wel eens doen.

"Maar dan heb je drie muren naast elkaar. Is dat niet een beetje bizar?"

Tussen 462 en 458 v.C. worden er twee “lange muren” van de stad naar de kust gebouwd: één 6 km lange van de Pnyxheuvel naar Piraeus en één 5 km lange van de Muzenheuvel naar de vissershaven Phaleron. Enkele jaren later adviseert Perikles een derde muur te bouwen, ten zuiden van de muur naar Piraeus. Hij loopt evenwijdig aan de eerste muur, zodat een 167 m brede corridor tussen stad en haven ontstaat. De muur naar Phaleron wordt hierdoor overbodig en er zijn geen aanwijzingen dat hij ooit wordt gebruikt.

Naast Sokrates en Kriton waren er ook de filosoof Protagoras, de schrijvers Ion en Euripides, dokter Hippokrates, Lampon de ziener en de beeldhouwers Myron en Alkamenos.

Myron (actief tussen 480-440 v.C.) van Eleutherai (grens Attika-Boiotia) werkt als bronsgieter in Athene. Hij werkt met de verloren was-techniek. Het beeld “de discuswerper” wordt aan hem toegeschreven.

“Ik vrees dat dit een vraag is, die zelfs de zeven wijzen niet zouden kunnen beantwoorden, alleen de goden.”

In de Griekse oudheid werden deze filosofen als de “zeven wijzen” beschouwd:

- Pittakos van Mytilene (ong. 640-568 v.C.): brengt een compromis tot stand tussen volk en adel en voert Lesbos naar grote bloei
- Thales van Milete (ong. 624-545 v.C.): ziet water als het oerbeginsel waaruit alles is “geëvolueerd” (sic!), demonstreert de aantrekkingskracht van barnsteen.
- Solon van Athene (ong. 636-558 v.C.): regelt een compromis tussen volk en adel in Athene en voert in dat alle vrije burgers mogen stemmen in de volksvergadering. Hij is van mening dat iemands levenseinde mooi moet zijn, vooraleer je kan oordelen of hij een gelukkig leven heeft geleid. Eer iemand gestorven is, kan je hem niet gelukkig noemen, enkel welvarend.
- Periander van Korinthe (2de helft 7de eeuw v.C.): beknop de voorrechten van de adel en brengt Korinthe tot grootste bloei.
- Bias van Priëne (6de eeuw v.C.): filosoof die steeds de gulden middenweg zoekt.
- Chilon van Sparta (6de eeuw v.C.): Spartaans politicus die de gematigdheid propageert.

- Kleoboulos van Lindos (+530 v.C.): tiran van Lindos op Rhodos, die eveneens naar gematigdheid streeft.

Al gauw was ze er net als hij van overtuigd dat alleen filosofen in staat waren om een stad op eerlijke manier te besturen.

Sokrates vindt dat de stad geregeerd moet worden door wijsgeren. Hij onderzoekt vraagstukken met betrekking tot waarheid en ethiek, maar beweert dat het hem zelf aan wijsheid ontbreekt. Hij hanteert de inductieve methode: via vraag en antwoord wordt gezocht naar het algemeen geldende. Hij erkent ook de stem van het geweten, een instinctief, irrationeel besef van hogere waarden, dat de mens afhoudt van verkeerde handelingen.

2.3 Tussen trots en twijfel

Slechts één godheid laat zich met arbeid in, de Olympische smid Hephaistos, beschermer van de smeden en de ambachtslui.

Volgens de legende wordt Hephaistos door zijn moeder Hera van de Olympos gegooid, wanneer ze ontdekt dat hij een manke voet heeft (ofwel wordt hij door Zeus van de Olympos gegooid, omdat Hera hem op haar eentje verwekt heeft en wordt hij daardoor mank). Hij smeedt een wapenrusting voor de held Achilleus, het schild/borstpantser van Zeus (aigis) en juwelen voor zijn adoptiemoeder. Verder ontwerpt hij driepotige tafeltjes op wieltjes, die uit zichzelf komen aanrijden en robot-dienaressen.

Toch was Baukis jaloers op Aspasia's sandalen.

De lagere klassen en de slaven dragen nooit schoenen. Buitenshuis worden door de rijkere dames sandalen gedragen: lederen, houten of kurken zolen die met riempjes om de enkels en de grote teen worden vastgebonden. De bovenkant van de voet blijft vrij. Om groter te lijken, kan er een extra zool ingelegd worden. Het leder wordt eerst bewerkt door leerlooiers en kan in verschillende kleuren geverfd worden. De sandalen worden op maat gemaakt door de voet van de koper af te tekenen op het materiaal. Later worden standaardpatronen gebruikt. Binnenhuis wordt meestal blootsvoets gelopen.

Ze werden skolion genoemd, een soort drinkliedje waarop eindeloos gevarieerd kon worden.

Een skolion is een min of meer geïmproviseerd drinklied of feestlied. Het wordt gezongen tijdens een drinkgelag en door gast na gast aangevuld, eventueel onder begeleiding van een lier. Het is iets meer gesofisticeerd dan een gewoon drinklied, omdat er op satirische wijze thema's als vaderland, liefde, wijn, politiek en goden aan bod komen. Simonides van Keos (6de eeuw v.C.) schrijft een – in eigen tijd - beroemd skolion over de “tirannendoders” Armodios en Aristogeiton.

"Mijn beste Parrasios, het doet mij plezier te zien dat ons bezoek u vreugdevol stemt."

Parrasios van Ephese (op de kust van het huidige Turkije) is een schilder die in Athene werkt op het einde van de 5de eeuw v.C. Hij trekt de aandacht met zijn buitennissige gedrag en verschijning, met veel purper en goud. Hij is verwickeld in een voortdurende competitie met zijn rivaal Zeuxis van Herakleia (Golf van Tarente, Italië), een innovatief en zeer realistisch schilder, die voor zijn naakten gebruik maakt van verschillende modellen en die samenvoegt tot een ideaalbeeld.

"Dat zal Hippokleides een zorg zijn. U mag terzake komen."

In de "Historiën" van Herodotos wordt vermeld dat "Dat zal Hippokleides een zorg zijn" een zeer courante uitdrukking is. Hij verwijst naar de Atheense aristocraat Hippokleides, één van de huwelijkskandidaten voor de dochter van de staatsman Kleisthenes. Op een avond misdraagt die zich in dronkenschap en Kleisthenes roept hem toe "dat hij zijn huwelijk heeft verdanst". Waarop Hippokleides antwoordt met het genoemde citaat.

Nog terwijl hij sprak, gaf hij de portier een teken om de poort wijd open te zetten en onmiddellijk stroomde de binnenplaats vol mensen, die door Parrasios stuk voor stuk met een geestdriftig handopsteken begroet werden.
Men begroet elkaar door de rechterhand te heffen, maar men kust niet. (Alleen bij specifieke religieuze gelegenheden worden er handen geschud.)

Wat Aphrodite betrof, had hij elk detail van haar adembenemend lichaam zo realistisch uitgewerkt dat zijn lichaam als dat van Pygmalion reageerde wanneer hij zijn ogen over haar heen liet dwalen.

Pygmalion is een Cypriotische prins, die verliefd wordt op een ivoren beeld, dat hij zelf vervaardigt en dat hij Galatea noemt. Aphrodite begrijpt zijn verlangen en brengt het beeld tot leven.

De goddelijke smidse van Hephaistos bevond zich diep onder het eiland Hiëra, één van de vuurspuwende eilanden van de god Aiolos, die daar tot taak had de winden te bewaken.

Het eiland Hiëra heet nu Vulcano en is één van de Eolische eilanden (genoemd naar de bewaarder van de winden: Aiolos), waarvan Stromboli het bekendst is. Omwille van de vulcanische activiteit wordt de goddelijke smidse hier gesitueerd. Homeros plaatst die dan weer op Lemnos, ook een vulcanisch eiland.

Het was een glanzende bronzen kuip, versierd met schitterend graveerwerk, dat het verhaal uitbeeldde van de vijftig dochters van Danaos, die op hun bruiloftsnacht hun echtgenoten hadden omgebracht.

Danaos is de koning van Lybia en heeft vijftig dochters, de danaïden. Wanneer de koning van Egypte beslist dat zijn vijftig zonen daarmee dienen te trouwen, vlucht hij naar Argos en hij volgt daar de koning op. Om een oorlog tussen Argos en Egypte te vermijden, schenkt hij zijn dochters als bruiden, maar hij vraagt hen om hun echtgenoten te vermoorden tijdens de huwelijksnacht. Eén dochter, Hypermnestra, voert de moord niet uit. De anderen worden door de goden gestraft en dienen in de onderwereld een bad te vullen om zich van de zonde te reinigen. Maar het “vat der danaïden” blijkt bodemloos en dus blijven ze eeuwig bezig.

Ze hapte naar adem en herkende zichzelf amper in het witte gezichtje dat haar aanstaarde in de bronzen spiegel, haar door één van de slavinnen voorgehouden.

Spiegels zijn van zilver of brons. Een vrouw wordt op een spiegel dikwijls afgebeeld in een Dorische peplos, met de handen in de borstplooï.

De liefdesgodin had altijd een zwak voor kinderen gehad.

Aphrodite heeft kinderen bij haar echtgenoot en zowat al haar minnaars. Verder heeft ze Adonis grootgebracht en de dochters van de Miletische koning Pandareos. Deze werden wees toen Zeus hun beide ouders in rotsen veranderde (omdat Pandareos een gouden beeld uit een Zeustempel gestolen had). Maar dat volstaat niet als straf: op huwbare leeftijd worden de meisjes ontvoerd en tot slavinnen gemaakt door de erinyen.

Kwaadaardige woorden dringen snel door, dat mocht ze ondervinden.

De toneeldichter Sophokles van Kolonos schrijft in één van zijn stukken:

“Overredingskunst om kwaad te doen, dringt gemakkelijk door.”

Met zijn vertrek was de lente uit het jaar gestolen.

De uitdrukking “De lente is uit het jaar gestolen” is terug te vinden in de “Historiën” van Herodotos.

Sappho was vast en zeker de meest getalenteerde dichteres ooit, mijlenver verheven boven haar concurrent Alkaios, die alleen populairder was omdat hij toevallig een man was.

De dichteres Sappho van Lesbos (rond 630 v.C.) wordt de tiende muze genoemd. De enkele verzen die van haar bewaard zijn, gaan meestal over haar verliefdheden op de meisjes die aan haar school voor poëzie, zang en dans studeren. Ze beschrijft haar intiemste gevoelens en dat levert haar spot op van de Grieken van het vasteland. Toch wordt algemeen aanvaard dat haar verzen uitblinken in poëtische verbeelding en grammaticale stijl. Het eiland Lesbos (noorden van Egeïsche zee) brengt veel zangers en dichters voort, naar verluidt omdat het hoofd en de lier van de legendarische muzikant Orpheus daar zijn aangespoeld na zijn dood.

Alkaios van Lesbos (600 v.C.) is een tijdgenoot van Sappho. Hij sympathiseert met de aristocratische partij en gaat vrijwillig in ballingschap. Zijn verzen weerspiegelen een hartstochtelijk gevoelsleven.

Hesiodos had er geen graten in gezien om te verklaren: “De man die op een vrouw vertrouwt, vertrouwt bedriegers...”.

Hesiodos geeft in zijn boek “Werken en dagen” levenslessen aan zijn broer. De regel “De man die op een vrouw vertrouwt, vertrouwt bedriegers...” is er daar één van.

En Homeros had ergens letterlijk geschreven dat “een hoogstaande geest in een mannelijk lichaam” hem het allerwaardevolst leek.

Tijdens een dichtwedstrijd tussen Hesiodos en Homeros (die waarschijnlijk nooit heeft plaatsgevonden) stelt Hesiodos de vraag: “Kunt u mij in’t kort zeggen wat u in waarde het grootst lijkt?”, waarop Homeros antwoordt: “Dit is mijn mening: een hoogstaande geest in het mannelijk lichaam.”

Wat gaf het dat Sappho haar liefdesverzen vooral aan meisjes had gericht?

Sappho bezingt de lesbische liefde. Deze kwam in de antieke Griekse maatschappij minder aan bod, vooral omdat de vrouwen zich amper buitenshuis mochten begeven en mannen huiverachtig tot afkerig stonden tegenover het gegeven. Toch zijn er voorbeelden:

- De band van Athena met haar vriendin Pallas is zo innig, dat ze zich na diens dood met Pallas Athena laat aanspreken.
- Zeus verleidt de nimf Kallisto in de gedaante van Artemis. Daarop wordt ze door Hera in een berin veranderd. Later krijgt ze van Zeus een plaats tussen de sterren als grote beer en haar zoon Arkas als kleine beer (ook “de wachter” of “boötes” genoemd.)
- Er is vaatwerk teruggevonden met lesbisch-erotische scènes (bv. een Attische roodfigurige vaas in het Tarquinia Nationaal Museum in Italë).
- Over het krijgshaftige volk van de amazonen wordt van oudsher gezegd dat lesbische relaties tussen hen gangbaar waren.

Sinds hij naar het gymnasium ging, gedroeg hij zich nog tirannieker dan ervoor.

Oprichting en onderhoud van de gymnasia worden bekostigd door belastingen. Een gymnasium (“een plaats voor naaktheid”) is behalve een school vooral een sportinrichting met turnzalen, worstel- en boksterrein, terrein voor lichte atletiek, renbanen, een veld voor balspelen en – soms heel luxueuze – wasinrichtingen. De lesgevers zijn slaven. Naast gymnastiek onderwijst men ook grammatica en redenaarskunst en het – op het gehoor - bespelen van de lier, citer en dubbelfluit. Maar vooral lichaamstraining is belangrijk. Het belang van lichamelijke oefening neemt af vanaf 400 v.C., wanneer de burgerdienst plaatsmaakt voor een beroepsleger. Geestelijke ontwikkeling neemt een grotere plaats in en het gymnasium wordt meer en meer een school. In Athene waren er drie gymnasia:

- Net buiten de stadsmuren, op de zuidelijke oever van de rivier Ilissos bevindt zich het Kynosargos.
- In het westen is er de Akademia, genoemd naar de mythische held Akademos, die ooit Athene redde van verwoesting door de Spartanen. Ook bij latere invallen sparen de Spartanen het terrein dat bij de Akademia hoort. In 387 v.C. richt Plato hier een school voor wijsbegeerte op.

- Het Lyceum (lykeion) ligt ten oosten van Athene. Hier ontstaat later de school van Plato's leerling Aristoteles (384-322 v.C.).

De berichten uit de Peloponnesos, het schiereiland waar Sparta lag, werden steeds onheilspellender en alles wees erop dat aan de periode van vrede en welvaart over niet al te lange tijd een einde zou komen.

De Peloponnesos is genoemd naar Pelops, zoon van de titaan Tantalos, die zijn zoon slacht en opdient aan de goden. Alleen Demeter eet er een stuk van, omdat ze om haar dochter rouwt en niet oplet. De andere goden zetten hem terug in elkaar en de goddelijke smid Hephaistos vervangt zijn opgegeten schouder door een stuk ivoor. Zo wordt hij Pelops met de ivoren schouder, die later het hele schiereiland aan zijn macht onderwerpt.

Ze putten zich uit in complimentjes over zijn gebeeldhouwd lichaam, zijn sprekende ogen, zijn hyacintenhaar...

Hyakinthos is de knappe minnaar van Apollo. Wanneer hij sterft, laat Apollo uit zijn bloeddruppels de hyacinth ontstaan. "Hyacintenhaar" verwijst naar het mooi gekrulde haar van Hyakinthos, wat ook terugkomt in de bloemblaadjes van de hyacinth.

Ze brachten hem cadeautjes en hoopten op zijn gunsten.

De Atheense maatschappij is voor een groot stuk gebaseerd op het geven van geschenken. Mannen wedijveren met elkaar in het geven van geschenken om de gunst van een jongere minnaar. Veel ruzies zijn hierop terug te voeren. Sokrates zou geprobeerd hebben om Alkibiades "op het rechte pad te brengen" en zij zouden ook minnaars geweest zijn.

"Nog nooit heb ik aan iemand verantwoording afgelegd.

Wanneer Perikles een redevoering voorbereidt, waarin hij over zijn beleid verantwoording wil afleggen, vraagt Alkibiades zich af of hij niet beter zou bestuderen hoe hij géén verantwoording hoeft af te leggen.

"Sorry... Hermes kwam voorbij," mompelde hij.

Van de god Hermes wordt gezegd dat hij het woord van de goden naar de stervelingen brengt, maar hij verspreidt ook onbetrouwbare en onzuivere communicatie. Als er in een gesprek een plotse stilte valt (en de communicatie dus verbroken wordt), zegt men: "Hermes komt voorbij".

2.4 Een onwelkome gast

Wie anders kan die bieden dan de stralende Apollo?

Apollo heeft een gouden boog en pijlen en is de god van de zon en de kunsten. Hij is ook de beschermer van de wet en bestraffer van het kwaad. Hij is zeer competitief ingesteld en kan impulsief en meedogenloos reageren:

- Hij vilt de sater Marsyas levend, nadat die hem heeft uitgedaagd voor een muziekwedstrijd. Apollo is deelnemer en jurylid tegelijk en roept zichzelf uit tot winnaar, omdat hij zijn lier ondersteboven kan bespelen, wat Marsyas niet kan met de dubbelfluit.
- Hij doodt de Thessalische prins Eurytos, omdat die zichzelf tot betere boogschutter uitroept. (Zijn boog komt later in handen van de held Odysseus, die er zijn liefdesrivalen mee uitmoordt.)

Het was één van de heetste dagen van de zomer en Aspasia stond met haar vriendinnen klaar onder de Dipyloonpoort voor de afsluitende processie van het stadsfestival.

Op het einde van juli worden de Panathenaia ter ere van Athena gevierd, ingesteld door de legendarische koning Theseus en uitgebreid onder Pisistratos (rond 565 v.C.). De grote Panathenaia (ong. 6 dagen) worden om de vier jaar gehouden en hebben een panhellene karakter, in tegenstelling tot de gewone of kleine Panathenaia (2 dagen) tussenin. Een fries op het parthenon beschrijft de processie: ruiters, muzikanten, offerdieren en andere figuren met rituele taken (oa. het aanbieden van de nieuwe peplos aan de godin). Er worden sportwedstrijden gehouden, militaire behendigheidspoeven, schoonheidswedstrijden tussen opgroeiende knapen (euandria) en een fakkelrace. Verder zijn er competities in dichtkunst, muziek en dans. Prijswinnaars worden beloond met olijfolie, afkomstig van de heilige olijfbomen uit de tuin van de akademia.

"Haal je door die babbelzieke Echo geen rare ideeën in je hoofd, hoor."

Echo is een praatzieke bergnimf, die Hera voorliegt over één van Zeus' avonturen. Uit wraak vervloekt Hera haar, zodat ze niets meer kan zeggen en alleen maar de laatste woorden herhaalt die tot haar gesproken worden. (Je kan haar nog horen in de bergen...)

Had Thanatos, de dodengod, haar op dat moment gehaald, dan zou ze gelukkig gestorven zijn.

Thanatos is een zoon van de oergodin Nyx. Hij is de personificatie van de dood en wordt voorgesteld als een gevleugelde jongeman, die een zwaard in de hand houdt. Hij staat slecht aangeschreven en wordt zelfs door de goden gehaat. Zijn taak bestaat erin doden naar de onderwereld te begeleiden.

Allesbehalve discreet wees ze met haar middelvinger naar een vrouw met een onverzorgd uiterlijk en een zuur gezicht.

Het wijzen met de middelvinger drukt misprijzen uit.

“Hoe die brave Sokrates het bij haar kan uithouden, dat begrijp ik niet,” ging Prokne verder, blij met haar succes.

Volgens zijn tijdgenoten zegt Sokrates over zijn echtgenote: “Als ik het met haar kan uithouden zal ik gemakkelijk kunnen opschieten met de rest van de wereld” en ook: “Een goed huwelijk maakt een man gelukkig en een slecht huwelijk maakt hem tot filosoof.”

Toen de hete zomer eindelijk voorbij was, waren de Atheners opgelucht dat de Boidromia en Pyanopsia gevierd konden worden.

In de maanden september en oktober vinden oogst- en vruchtbaarheidsfeesten plaats: de Boidromia en Pyanopsia voor Apollo en de Oschophoria voor Dionysos.

Het was bepaald geen sirenenzang; het jongenskoor kweelde vol enthousiasme volledig naast de toon.

In de klassieke tijd worden sirenen voorgesteld als vrouwen met een vogellichaam. Ze zijn de dochters van de riviergod Acheloös. Met hun onweerstaanbare gezang lokken ze schepen op de kliffen, zodat ze schipbreuk leiden. In het verhaal van Odysseus steken de matrozen was in hun oren en laat Odysseus zich vastbinden aan de mast. Wanneer hij het sirenengezing hoort, smeekt hij zijn bemanning om hem los te maken, maar ze horen noch hem, noch de sirenen en raken er veilig voorbij.

Ze hield met haar linkerhand de knie van Perikles vast en strekte haar rechterhand uit naar zijn kin, de houding van een smekeling.

Het is gebruikelijk dat een smekeling een knieval doet en met de linkerhand de knieën omvat van de persoon tot wie hij zijn bede richt. De rechterhand kan eventueel uitgestrekt worden naar de kin van de aangesprokene.

Zijn houding verried een militaire achtergrond.

Van zijn 20 tot zijn 60 maakt een man deel uit van het actieve leger en hij wordt dikwijls gemobiliseerd. Tussen 50 en 60 maakt hij deel uit van een thuisfront, dat de grenzen en versterkingen moet bewaken. Een Athener blijft dus 42 jaar oproepbaar.

“En zoals je weet, was Orpheus een zoon van mij!”

Orpheus is de zoon van Apollo en de muze Kalliope. Hij erft het muzikale talent van zijn vader en groeit uit tot de bekendste lierspeler van Griekenland. Hij huwt de naiade Eurydike, maar die sterft aan een slangenbeet. Dan vraagt hij aan de goden van de onderwereld om haar het leven terug te geven of hem zelf bij de doden toe te laten. Persephone, godin van de onderwereld, staat hem toe om haar mee terug te nemen, maar hij mag haar niet aankijken tot ze weer boven zijn. Hij kan de verleiding echter niet weerstaan en Eurydike sterft voor de tweede keer.

“De Spartanen zijn gekomen, Perikles.”

In 432 v.C. besluit de Peloponnesische bond in Sparta tot oorlog. Vanaf 431 v.C. rukken ze op richting Attika. Ze doen een poging om het grensstadje Oinoë te belegeren, maar geven het op. Ze verslaan een Atheense ruitery-eenheid bij Rheitoi, ze verwoesten Eleusis en Acharnai, vernielen de wijngaarden en kappen de olijfbomen. Dat is een aanslag op de welstand van Athene, die in de eerste plaats afhangt van de productie van olijfolie. Gezien de langzame groei van de olijfboom, ca 30 jaar tot de topproductie is bereikt, vereist de kweek stabiele sociaal-politieke verhoudingen. Oorlog en revolutie berokkenen dan ook enorme schade. (De olijftak is dus een zinvol vredessymbool.) De Spartanen brengen de verwoestingen in verschillende fasen aan, om de druk zo hoog mogelijk te houden en de boeren, opgesloten in de stad, ertoe te bewegen om in opstand te komen.

"Het wordt nog erger, Perikles. De Spartanen hebben... Ze hebben onze landerijen platgebrand."

Plattelandsbewoners leven niet alleen van de landbouw. Er worden bijen gehouden op de berg Hymettos en er worden vijgen en druiven gekweekt op de berghellingen van de Mesogeia. Op de bosrijke hellingen van Parnes wordt houtskool gebrand. Daarnaast wordt er ambachtelijk werk gemaakt en verkocht: boerenkarren, ploegen, visnetten en bijenkorven. Sommige arme vrouwen maaien gras en wieden onkruid op de akkers.

Door als een bende kentauren op Sparta af te stormen, zouden ze niets bereiken.

Er zijn twee soorten kentauren, elk met hun eigen ontstaansgeschiedenis. De Thessalische kentauren worden ook wolkenzonen genoemd. Zij zijn ontstaan door een list van een jaloerse oppergod. Wanneer die vermoedt dat de koning van de Lapithen, Ixion, verliefd is op Hera, maakt hij een wolkenbeeld van haar.

Nietsvermoedend heeft Ixion gemeenschap met de wolk en zo ontstaan de kentauren. De beroemdste – Thessalische - kentaure is Cheiron, leermeester van Asklepios (god van de geneeskunst), van Herakles en Achilleus en van Iason, aanvoerder van de argonauten. (Deze kentauren leven in een bittere vete met de Lapithen, sinds de kentauren de Lapithische vrouwen probeerden te roven, wat een geliefd onderwerp is voor schilders en beeldhouwers.)

Verder leeft er een gehoornde kentaurenstam op Cyprus. Zij ontstaan wanneer Zeus probeert om Aphrodite te verleiden. Ze ontwijkt hem op het hoogtepunt van zijn extase en zijn zaad bevrucht de aarde, waaruit de kentauren geboren worden.

Athena verscheen nacht na nacht aan Perikles tijdens zijn slaap en fluisterde hem in hoe hij Sparta kon treffen zonder zijn volk verder in gevaar te brengen.

Perikles besluit de invallers te laten begaan en zich terug te trekken achter de lange muren. Deze zijn veel te sterk voor de gebrekkige Spartaanse kennis van de belegeringsoorlog. De Atheense vloot beheerst nog steeds de zee en plundert de kusten van de Peloponnesos. Ze begeleidt ook de invoer van voedsel naar de stad en handhaaft de veiligheid onder de bondgenoten. Met hun pas vergrote cavalerie teisteren de Atheners de bevoorradingstroepen en dwingen de landbouwers tot vechten i.p.v. het binnenhalen van de oogst. Na een maand van verwoestingen

trekken de Spartaanse invallers zich terug bij gebrek aan proviand. De bevolking van Attika, die zich binnen de Atheense muren verschanst heeft, keert terug naar haar landerijen.

"We gaan naar huis, naar Kos. We vertrekken bij dageraad."

Bij de dokters zijn er bij gebrek aan opleiding veel charlatans en bezweerders. De meeste echte dokters zijn vrije burgers en leren het vak als leerjongen. Ook slaven kunnen ingewijd worden om hun meester bij te staan. De bekendste artsenschool, die van Hippokrates, bevindt zich in het Asklepiosheiligdom van Kos (Sporadeneiland). Men kan enkel oefenen op dieren. In Athene bestaan openbare dokters, die door de staat worden betaald. Mensen kunnen zelf ook hun medicijnen halen bij een apotheker, die gebruik maakt van de diensten van een kruidenplukker. Verder bestaan er oog- en tandartsen, vroedvrouwen en verpleegsters.

Het laatste waar ze op zat te wachten, was zo'n egocentrische Narkissos in huis, die verliefd was op zijn eigen spiegelbeeld.

Narkissos is de zoon van een riviergod en een nimf en staat bekend om zijn lichamelijke schoonheid. Hij is niet geïnteresseerd in de liefde, tot hij zichzelf aanschouwt in een spiegelend wateroppervlak. Hij wil zijn weerspiegeling kussen, maar als hij het beeld aanraakt, verdwijnt het. Uiteindelijk kwijnt hij weg van honger, dorst en uitputting.

"Bij Eros, wat ben jij voor een man, als een vrouw als deze je niet opwindt!"

Eros is de zoon van Aphrodite en Ares. Hij is de god van de passionele liefde. Wie geraakt wordt door één van zijn pijlen, wordt verliefd op het eerste levend wezen dat hij ontmoet. Hij is gehuwd met de sterfelijke Psyche (lett: "ziel") wat de band symboliseert tussen hartstocht en verstand, lichaam en ziel. Vooraleer het huwelijk mag doorgaan, krijgt Psyche van haar toekomstige schoonmoeder Aphrodite enkele quasi onuitvoerbare taken opgelegd.

Alkibiades had zich niet geschaamd om zich met Leos te vertonen en hij was zo trots geweest op zijn jonge, knappe minnaar.

In de antieke Griekse samenleving hangt er geen enkel taboe rond seks. Seks wordt gezien als een banale ontspanningsoefening of ontlading, een handelsproduct, een

levensnoodzakelijke behoefte, een noodzaak voor de voortplanting, een uiting van liefde, een instrument voor straf en onderdrukking en/of een middel om een doel te bereiken. Al deze vormen zijn courant en aanvaardbaar.

- Tijdens godsdienstige feesten worden af- en uitbeeldingen van geslachtsdelen (mannelijke en vrouwelijke) rondgedragen en uitgesteld.
- Overal in stad en huis staan hermen met de fallus in erecte toestand.
- De god Priapos wordt afgebeeld op vaatwerk en als roodgeverfd standbeeld, met enorm geslachtsdeel, waaruit al dan niet water stroomt. (Manneke Pis is niet door Belgen uitgevonden...) Over hem doet ook de mythe de ronde dat hij 's nachts de slapende nimf Lotis (of de godin Hestia?) wil verkrachten, maar ze wordt gewekt door een ezel. Hij wordt door iedereen uitgelachen omwille van zijn opgerichte fallus, die zijn intenties verraadt.
- Men kan aandelen kopen in een hetaira of schandknaap en haar/hem om de beurt gebruiken. Er is ook overgeleverd dat prostituees meer aanrekenen voor de positie met de vrouw bovenop, dan voor die waarbij de vrouw gebukt gaat staan.
- Bij een veldtocht worden prostituees en liefdesknapen als even noodzakelijk beschouwd als voedsel en lastdieren.
- In de (al dan niet mythologische) verhalen komt seks in al zijn vormen aan bod, van bestialiteit (Daidalos maakt een holle koe, zodat Pasiphaë daarin kan kruipen om de liefde te bedrijven met een stier) tot pedofilie (Xenophon stelt zonder enige vorm van moreel oordeel vast dat één van zijn mede-officieren een "pederast" is, die liefde opvat voor een jong knaapje) en zowat alles daartussenin.
- De meeste drinkgelagen monden uit in dronken orgieën, zoals ontelbare keren afgebeeld op vaatwerk. Op de bodem van een kylix staan bv. erotische scènes, die zichtbaar worden wanneer de beker leeg is. (bv. een seksscène van een slavin, die voorovergebogen staat, met een man achter haar en de inscriptie: "Sta stil!")
- Vrouwelijke krijgsgevangenen worden automatisch seks-slavin en als buit uitgedeeld.
- Seks wordt als oppeppertje gezien. Zo maant Achilleus zijn moeder hem aan "om de liefde te bedrijven met een vrouw", om zich beter te voelen.
- Hera gebruikt seks om Zeus zijn aandacht van de oorlogssituatie af te leiden.

- Aan slaven wordt seks als beloning toegekend, zonder de bedoeling om te reproduceren.
- Sokrates meent: "...Wie de juiste weg gaat...moet in zijn jeugd zich wenden tot de schone lichamen en eerst...één daarvan beminnen en daarin schone gedachten wekken, maar daarna moet hij beseffen dat de schoonheid in één bepaald lichaam verbreederd is aan de schoonheid in een tweede lichaam en dat, indien hij het uiterlijk schone najaagt, het een grote dwaasheid is de schoonheid in alle lichamen niet voor één en dezelfde te houden. Wanneer hij dit heeft ingezien, zal hij een minnaar worden van alle schone lichamen en zijn heftige neiging tot dat ene laten varen..."
- Hera en Zeus hebben een twistgesprek over wie het meest plezier beleeft aan seks: mannen of vrouwen. De Thebaan Teiresias heeft acht jaar in een vrouwenlichaam doorgebracht en kan deze vraag beantwoorden. Volgens hem genieten vrouwen negen maal meer dan mannen. (Hera vindt dat antwoord zo absurd, dat ze hem met blindheid slaat. Zeus compenseert dit dan weer met de gave van de profetie. Teiresias wordt de invloedrijkste ziener uit de Griekse mythologie.)
- Wanneer Hephaistos de overspelige minnaars Ares en Aphrodite betrapt, gooit hij een onzichtbaar net over hen heen en zet hen te kijk voor de andere goden. Dit lokt geen morele verontwaardiging uit; ze worden alleen maar uitgelachen.

2.5 Bericht uit het verleden

In deze vorm is zij het geschenk van de godin met het grootste hart en de mooiste glimlach, Aphrodite.

Aphrodite wordt beschreven als “gouden godin, blank als het zeeschuim, met gouden haar, mooie ogen, zachte huid en prachtige borsten” en haar mond wordt met een rozenknop vergeleken. Ze is de godin van de liefde en van de prostituees. Homeros noemt haar “de godin die de glimlach liefheeft”. Haar liefdesgordel (bustehouder?) bevat haar toverkracht. Het ontkennen van het genot van de liefde is een zonde in haar ogen. Eén van haar symbooldieren is de duif.

Hij was Pyramos en zij was Thisbe: wat ze samen deelden, zou van korte duur zijn.

Het gegeven van de onmogelijke liefde is een geliefd thema:

- Op het verhaal van Pyramos en Thisbe is Shakespeare’s toneelstuk “Romeo en Julia” gebaseerd. Ze zijn burens, jong en verliefd, maar mogen niet trouwen. Ze spreken af bij een moerbeiboom, maar Thisbe is er eerst en moet vluchten voor een leeuwin met een bebloede muil. Ze laat haar sluier vallen en deze wordt besmeurd door het bloed. Pyramos vindt de sluier, denkt dat Thisbe dood is en pleegt zelfmoord, waarna zij terugkomt, hem aantreft en eveneens zelfmoord pleegt. De vruchten van de moerbeiboom zijn sindsdien rood i.p.v. wit.
- Kaunos en Byblis zijn een tweeling uit Milete, die verliefd op elkaar worden. Kaunos ontvlucht de stad om aan zijn incestueuze gevoelens te ontsnappen. Byblis gaat hem achterna en haar tranen doen een bron ontspringen.

Overal in de stad verschenen versjes op de muren en er werden schunnige liedjes gezongen, met Leos als het mikpunt van spot.

Graffiti zijn bijna zo oud als de mensheid. Je zou zo ver kunnen gaan om de prehistorische groschilderingen in Lascaux e.d. als graffiti te beschouwen. Afgezien daarvan is één van de oudste voorbeelden een inscriptie op het Griekse eiland Astylapaia uit de 6de of 5de eeuw v.C.: “Hier was Nikasitimos om Timiona te beklimmen.” (Aangezien deze ontboezeming geïllustreerd wordt met twee duidelijk

herkenbare penissen, gaat men ervan uit dat zowel Nikasitimos als Timiona mannennamen zijn.)

Tijdens een nachtelijke escapade had een bende losgeslagen jongeren, op aanstoken van Alkibiades, het zelfs aangedurfd om van een Hermeszuil op de agora de fiere fallus af te breken en er een versje in te krassen.

De hermen of Hermeszuilen zijn een uitvinding van de tiran Hipparchos. Ze bestaan uit een rechthoekig steenblok met daarop het hoofd van een bebaarde man. Op anatomisch correcte plaats bevindt zich een mannelijk geslachtsdeel in erectie (fallus). Ze beschermen huis en stad en doen dienst als grensstenen en wegwijzers, soms met drie hoofden op een wegsplitsing. Op de agora staan beroemde hermen, gewijd aan de overwinning van Kymon op de Perzen.

Het was een ontzettend kostbaar stuk, beschilderd door de gerenommeerde Euphronios.

Euphronios is één van de belangrijkste vazenschilders aan het begin van de 5de eeuw v.C. Hij wekt daarom veel jaloezie op en zijn collega's proberen hem te evenaren en indien mogelijk te overtreffen. Op één van de vazen van een concurrent is volgende inscriptie te lezen: "Nooit heeft Euphronios er zo een gemaakt!"

Dat was vooral te danken aan koning Alexander van Makedonia, de zogenaamde "Griekenvriend", die de vazen en kommen van Euphronios verwoed had verzameld.

Het koninkrijk Makedonia ligt op het Balkanschiereiland en strekt zich uit over het hedendaagse Noord-Griekenland, Zuidwest-Bulgarije en Noord-Macedonië. Tussen 498 en 454 v.C. wordt het geregeerd door Alexander I, die een grote bewondering heeft voor de Griekse cultuur. Hij wordt de philhelleen genoemd (lett. "de Griekenvriend"). Hij verkrijgt als niet-Griek zelfs het recht om de Olympische Spelen te mogen bijwonen.

Het was een fijnzinnige afbeelding van het liefdeskoppel Hero en Leander, elk aan één kant van het zwarte water, onbereikbaar voor elkaar, met de armen uitgestrekt als in een omhelzing op afstand.

Leander is een jongeman uit Abydos, die iedere nacht over de Hellespont (Dardanellen) zwemt om zijn geliefde Hero in Sestos te bereiken. Hij wordt daarbij geleid door een lamp, die zij ontsteekt als baken. Wanneer Hero's lamp op een nacht uitgaat, raakt hij verloren en hij verdrinkt. De volgende ochtend vindt Hero zijn aangespoelde lichaam en ze werpt zich in zee.

Leanders naakte lichaam was het toonbeeld van het mannelijk schoonheidsideaal en Hero's jurk wapperde in de wind, zo realistisch dat je de stof kon voelen.

Het Griekse mannelijk schoonheidsideaal is een atletisch lichaam, met brede schouders, slank middel, ronde billen en stevige dijen. Uitzonderlijk gespierd is minder aantrekkelijk.

Het leek alsof hij de doos van Pandora in zijn handen had, waarin alle leed van de wereld opgesloten zat.

Pandora betekent "de door allen begiftigde". Zij is een creatie van Hephaistos, in de vorm van een mooie vrouw, die van alle goden iets ontvangt om haar aantrekkelijkheid te verhogen. Zeus stuurt haar naar de aarde, uit wraak omdat de titanenzoon Prometheus (lett: "degene die eerst nadenkt") aan de mensen op aarde het vuur heeft geschonken, tegen zijn bevel in. Pandora draagt een aardewerken potje bij zich, dat niet geopend mag worden. De broer van Prometheus, Epimetheus (lett: "degene die later nadenkt") opent de pot en alle ellende en onheil ter wereld komt eruit. Alleen de hoop blijft achter. (Over het achterblijven van de hoop breken filosofen en taalkundigen zich het hoofd. Misschien moet "hoop" geïnterpreteerd worden als "voorgevoel". Als de mens op voorhand een idee zou hebben van het onheil dat hem te wachten staat, wordt het leven helemaal ondraaglijk.)

En terwijl Peteos de gestalte van zijn zoon steeds kleiner zag worden, bedacht hij cynisch dat de goden tevreden konden zijn.

Het adjectief "cynisch" is afgeleid van de cynische stroming in de filosofie, die wordt onderwezen in het Kynosargos-gymnasium te Athene (vandaar de naam). De grondlegger is Antisthenes. Een andere belangrijke vertegenwoordiger is Diogenes (tussen 400-300 v.C.), die vindt dat een mens niet moet onderdrukken wat hem door

de natuur wordt ingegeven, dus laat hij harde winden en boeren en hij masturbeert in het openbaar.

Brises liep met dichtgeknepen neus en de ogen van een vreemdeling door de stad waar hij geboren was, maar die hij zich amper kon herinneren.

In Griekse steden is geen afvoer. De stank overheerst. Kevers en torren verwerken het afval.

De eerste plek die hij bezocht was het badhuis.

In de loop van de 5de eeuw v.C. begint men badkamers te installeren in de rijkere huizen. Daarvoor wast men zich in het badhuis, onder publieke fonteinen (zowel mannen als vrouwen) of in een verplaatsbare badkuip. (Mannen en vrouwen wassen zich steeds apart. Als een man zich wast in hetzelfde bad, kan hij last krijgen van voorbijgaande, maar pijnlijke kwalen.) In het badhuis int de badmeester de toegangsprijs, houdt toezicht en leidt de slaven bij het aanhouden van de kachels, het schrobben van de bezoekers en het inwrijven met olie. Badmeesters staan bekend als boertig en niet al te eerlijk. In het badhuis kan je een zitbad te nemen, water uit een bassin gebruiken of zwemmen. Individuele baden staan opgesteld langs de wanden van een ronde kamer, soms voorzien van stoven. In de badhuizen zijn aparte ruimtes voor vrouwen, maar daar komen vooral courtesanes en vrouwen uit de laagste klassen. Metroïken zijn niet toegelaten tot het badhuis, arme burgers wel. Dakloze burgers hangen er lang rond en verbranden soms omdat ze zo dicht bij het vuur zitten.

“Het wordt vanmiddag met een kleine ceremonie aan boord gebracht, wanneer de schaduw van de zonnwijzer 6 voet lang is.”

Vanaf het midden van de 5de eeuw v.C. wordt de tijd gemeten met een zonnwijzer (gnomon). Er staan er verschillende, verspreid door de stad en in de burgerhuizen. Ze zijn zo'n 30 cm hoog en er wordt afgesproken “voor het moment dat de schaduw zo en zo lang is”. Een andere, veel gebruikte tijdsaanduiding is de uitdrukking “wanneer de markt het drukt is”. Daarmee wordt de helft van de voormiddag bedoeld. (cfr. Herodotos: “...Nadat Xerxes bij zonsopgang plengoffers had gebracht, wachtte hij nog tot de tijd dat de markt vol is en rukte toen op...”)

Dus maakten ze samen de korte tocht tussen de lange muren van Athene naar Piraeus.

De oud-Griekse lengtematen (bij benadering)

- 1 vingerbreedte	1,75 cm
- 1 handbreedte:	7,5 cm
- 1 voet	31 cm
- 1 el	45 cm
- 1 vadem	185 cm
- 1 plethron	31 m
- 1 stadion (100 vadem)	185 m (of 192 m, wanneer het stadion van Olympia als maatstaf gebruikt wordt)
- 1 parasang	5,5 km
- 1 schoinos	11 km

De zoon moest boeten voor de fouten van de vader... en de moeder.

Dit was de gangbare opvatting, maar niet volgens Perikles. Hij vindt dat nakomelingen niet verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor daden van hun voorvaderen.

“Perikles, mensen die behoefte hebben aan een lamp, gieten er ook eerst olie in!”

De filosoof Anaxagoras van Klazomenai heeft last van depressieve buien. Perikles probeert hem moed in te spreken door hem erop te wijzen dat hij nood heeft aan Anaxagoras zijn goed raad. Daarop houdt Anaxagoras hem voor dat mensen, die behoefte hebben aan een lamp, er eerst olie in moeten gieten.

En zo meteen zou ze naar Cyprus vertrekken, het eiland waar ze thuishoorde.

Omdat Aphrodite aan land gekomen is op Cyprus, is dit eiland de voornaamste zetel van haar eredienst.

Hoe was het toch in godsnaam mogelijk dat die dwaze Atheners de meest getalendeerde kunstenaar aller tijden uit hun stad hadden verdreven, alleen omdat het een vriend van Perikles was?

Pheidias wordt door politieke vijanden van Perikles in 438 v.C. beschuldigd van verduistering van goud en ivoor, bestemd voor het beeld van Athena, en opgesloten. Hij wijkt uit naar Olympia.

Haar oudste, Eros, flankerde haar aan de rechterzijde en zijn jongere broer Anteros stond aan haar andere kant.

Anteros is de god van de wederliefde, zoon van Ares en Aphrodite en broer van Eros. Hij staat voor onbaatzuchtige mensenliefde. Een standbeeld van hem staat op Piccadilly Circus, Londen.

“Er wordt een handelsschip gelost,” stelde Philemon onverschillig vast.

De handel is zeer intensief, met zeer wijde vertakkingen, tot het Verre Oosten toe. Op de Middellandse Zee is na de Minoïsch-Myceense tijd de handelsvaart in handen van de Feniciërs. Zij worden verdrongen door de Grieken, eerst met Milete, later met Korinthe en vervolgens Athene als belangrijkste centra. In het westen handhaaft Carthago zich, terwijl in het noordwesten de Etruriërs een vooraanstaande plaats innemen.

De handelsschepen varen per zeil, meer dan door roeiers. Men kent het anker, maar geen winch, geen betrouwbare kaarten, kompas, vuurtorens. Het tonnage is onder de 400 ton. Men vaart steeds in het zicht van de kust of men springt van eiland naar eiland, steeds zorgend dat men in een haven is voor donker. Er wordt alleen in de zomer gevaren.

Ze werden opgehouden door een groep stoere havenslaven, die kleipotten vol amandelen, wijn en vijgen een pakhuis binnendroegen, onder toezicht van de meegereisde handelsvertegenwoordiger.

Het zijn gewoonlijk metoiken die als sloopshandelaren (emporoi) de transporten organiseren van de goederen die de Atheense haven bereiken. De staat heft belastingen van 1-2 % op het handelsverkeer over Piraeus. De dokwerkers voor het laden en lossen zijn slaven in dienst van de staat. Als exportproducten hebben de Atheners zilver, aardewerk, wijn, druiven en olijfolie. Hun import is heel omvangrijk: hout (Thrakia), gezouten vis (Hellespont), graan (Boiotia), weefsels, glas en verf (Phoenikia, Carthago), luxe-glaswerk, dadels en meel (Phoenikia), papyrus, zeilen en

touw (Egypte), leer (Kyrene), ijzer (Etruria, Lusitania), ivoor (Lybia), vijgen (Rhodos), goud (Thrakia), koper (Lusitania), slaven (Middellandse Zeegebied), linnen (Ionië), vlas (Sicilië), geborduurde stoffen (Chios, Milete, Kypros), mantels (Achaia), soldatenmantels (Megara), vermiljoen (Keos), wijn (Thasos, Chios, Lesbos, Rhodos, Fenicë, Thrakia en Egypte), parelhoenderen (Numidië), fazanten (Kolchis), hoenderen (Perzië), amandelen (Naxos), granaatappelen (Kypros), uien (Samothrace), knoflook en bieslook (Carthago), marmer en wijn (Thasos), barnsteen (Skythia), marmer en vijgen (Chios), marmer (Paros), purperen stoffen (Phoenikia), glas en textiel (Sidon), tin (Brittannia), graan en paarden (Akragas).

De oud-Griekse inhoudsmaten (bij benadering)

1 schepel	52,5 l
1 amfoor	26,2 l
1 chous	3,43 l
1 choinix	1,14 l
1 kotyle	38 cl

“Zeven mina’s,” klonk het plots helder over de kade.

De prijs voor krijgsgevangenen in de 5 eeuw v.C. bedraagt 2 minas, in de 4de eeuw v.C. 5 minas. Een ongeschoolde slaaf kost 2 minas, een vrouw iets meer dan 2 minas en een geschoold ambachtsman tussen 3 en 6 minas. In Athene leven in totaal zo’n 110 000 slaven. (In Sparta zijn er gemiddeld 3 slaven per burger.)

“Zeven mina’s,” herhaalde hij, zo kalm alsof hij bij de barbier zat.

De barbier knipt haar, baard en snor, verzorgt handen en voeten en bij hem kan je de laatste roddels vernemen.

Zoals ze van de geëerde dokter had geleerd, onderzocht ze het meisje eerst heel grondig, waste haar daarna van kop tot teen en behandelde vervolgens geduldig en zorgzaam elke striem en elke kneuzing met een een verzachtende zalf van wilgenbast.

Wilgenbast bevat van nature salicylzuur en wordt gebruikt in balsem en thee.

3 Zolang er leven is

3.1 Een stervende stad

Wanneer een sterveling deze wereld verlaat, betreedt hij de spelonken van Hades, waar de heer van de duisternis zijn onverbiddelijke oordeel velst over de bestemming van de ziel.

De naam Hades geldt zowel voor de god van de onderwereld als voor de onderwereld zelf. Deze bestaat uit drie delen, de vlakke van Asphodelos, waar de meeste schimmen leven als afschaduwingen van hun vroegere persoonlijkheid, het Elysion, de vlakke van de zaligen, waar enkele uitverkorenen verblijven en de Tartaros, waar de slechte mensen in eeuwige duisternis gekweld worden en waar ook de titanen opgesloten zitten. De onderwereld heeft verschillende ingangen, oa. één in het Furiënbos in de Kolonoswijk van Athene. De onderwereld is omringd door drie rivieren. De eerste die men moet oversteken, spuwt vlammen, de tweede maakt een jammerend geluid en de derde is de Styx. Om deze over te steken, moet men de veerman Charon een obool betalen.

Het schijnt dat ze ergens op berg Ida rondhoste. Die in Phrygia, waar Ganymedes vandaan kwam, niet die op Kreta...

Twee bergketens heten "berg Ida", één in de buurt van het mythische Troje in Phrygia en één op Kreta, waar Zeus is opgevoed.

Elke god op de Olympos wist van het drama, omdat Apollo na Leos' zelfmoord Helios' zonnewagen een half uur lang aan het zicht had onttrokken.

Op 3 augustus 431 v.C. om 17.22u vindt er een zonsverduistering plaats, die als slecht voorteken voor de oorlogsontwikkelingen wordt gezien, net zoals de aardbeving op Delos, enkele maanden daarvoor.

"... Maar je hebt de pest binnengebracht!"

In 430 v.C. breekt de pest (of tyfus, pokken, mazelen?) uit in Athene, waarschijnlijk meegebracht door vrachtschepen uit het oosten.

"... dat ik mijn zoon Asklepios zal laten halen en samen zullen we de epidemie bevechten."

Asklepios wordt gezien als de zoon van Apollo en de sterfelijke Koronis. Hij wordt opgevoed door de kentaur Cheiron. De tempels van Asklepios met hun priesters, de Asklepiadai, zijn de centra waaruit zich de Griekse medische wetenschap heeft ontwikkeld. Men komt in de tempels genezing zoeken.

De purperdure sylphionplant uit Kyrene, in de juiste dosis aangewend, scheen aan te slaan.

Vanuit Kyrene (het huidige Shahhat in Lybië) wordt de – nu uitgestorven - plant silphion uit Noord-Afrika aangevoerd. Hij wordt voor zowat alles gebruikt, als kruid, parfum, afrodisiacum, contraceptief, abortief en medicijn. Op Kyreense munten staat hij afgebeeld.

Het was een afbeelding van Aphrodite, samen met de drie zusters die haar gevolg vormden en die de drie gratiën werden genoemd.

De drie gratiën (charites) zijn de dochters van Zeus uit zijn derde huwelijk, met de titanendochter Eurynome. Ze zijn de gezellinnen van Aphrodite. Volgens sommigen is er nog een vierde gratie, Pasithea, dochter van Hera en Dionysos. Zij is de gratie van relaxatie en meditatie en is gehuwd met de god van de slaap, Hypnos.

Zelfs de gemene hellehond, die soms rondhing op de binnenplaats, volgde haar als een schoothondje en at uit haar hand.

De onderwereld wordt bewaakt door de driekoppige hellehond Kerberos, een broer van andere monsters zoals de Nemeïsche leeuw, de sfinx en de draak Ladon (allemaal kleinkinderen van oergoden Gaia, aarde en Pontos, zee).

Schertsend zei Philemon dat ze een dochter van Melampous moest zijn, de waarzegger die met de dieren kon praten.

Melampous is een ziener uit Argos, die twee slangenjongen vindt en grootbrengt. Hiervoor schenken ze hem de gave om met de dieren te kunnen praten.

- Hij hoort twee houtwormen (termieten?) bespreken hoe ze een plafondbalk zullen doen instorten en ontruimt de kamer (gevangenis?) net op tijd.
- Een gier vertelt hem hoe de onvruchtbaarheid (ziekte van de zoon?) van de koning van Pylos opgelost kan worden.

- Hij verneemt van vogels dat de Phrygische koning Midas onder zijn muts een paar ezelsoren verbergt. (Dit is een straf van Apollo, omdat Midas niet hem, maar Marsyas tot winnaar verkiest bij hun muziekwedstrijd.)

Bijna veertig jaar lang was hij strateeg van Athene geweest en er was geen dag voorbijgegaan zonder complotten en tegenwerking.

De Spartanen deinzen terug voor een aanval vanwege het besmettingsgevaar, maar Athene stuurt toch vredesgezanten. Dit tegen de wil van Perikles in. De vijand stelt echter ongerijmde eisen en Perikles vindt dat de trots van Athene vereist dat ze de eisen afwijzen. Hij stelt voor om de zaak volgens het verdrag van 446 v.C. voor een scheidingsgericht te brengen. Dit wordt afgewezen en de spanning in het democratische kamp groeit. Ook de invloed van de sofisten neemt toe, die macht in de plaats van recht stellen.

Perikles had voor de oorlog tegen Sparta geld gebruikt uit de tempelschat van hun beschermvrouwe Athena.

De praktijk om voor een oorlog geld te “lenen” van een tempelschat is niet ongebruikelijk, maar het volk verwijt Perikles slecht staatsmanschap. In 430 v.C. verdedigt hij zich voor de volksvergadering, maar hij moet 50 talenten boete betalen en hij wordt uit zijn ambt van strateeg gezet. De kansen keren echter niet voor Athene en al spoedig roepen ze Perikles terug.

In de volksvergadering had niemand tegenwerpingen gemaakt, zeker niet nadat van minstens twintig aanwezigen de veter van de rechtersandaal was gebroken.

Als men een schoenveter breekt, kan het een slecht of goed voorteken zijn: rechts is positief, links is negatief. Rechts heeft sowieso een betere connotatie dan links: een vogel (liefst een adelaar) die van rechts naar links vliegt is een goed voorteken, andersom een slecht.

“Ik vind hem niet, Hermes...” giehelde ze. “Kom, zeg op, wat heb je met mijn sandaal gedaan?”

De sandaal heeft een erotische connotatie in de Griekse cultuur. Zo zijn er sandalen van hetairai teruggevonden met de boodschap “volg mij”. Wanneer Aphrodite de

toenaderingspogingen van Hermes afwijst, vraagt hij Zeus om hulp. Die stuurt een adelaar om haar sandaal weg te nemen. In ruil voor haar gunsten bezorgt Hermes hem terug.

Hermes lag loom naar haar te kijken aan de oever van de rivier van stroomgod Acheloös.

De Acheloös is de tweedelangste rivier van Griekenland, die de grens vormt tussen de landstreken Acarnania en Aetolia. Het is ook de naam van de gelijknamige stroomgod, die in de heldensagen rond Herakles voorkomt. De rivier wordt gevormd door de tranen van de Thebaanse Niobe, die uit straf voor haar belediging van Leto (moeder van Artemis en Apollo) al haar veertien kinderen gedood ziet worden.

“Mijn sluier, Perikles...” fluisterde ze, bijna onverstaanbaar. “De goden willen niet... de aanblik van een stervende...”

Iemand die pijn lijdt of stervende is, houdt een kledingstuk voor zijn gezicht uit fatsoen en om anderen het zicht van zo'n voorteken te besparen.

“Ik hoor... ik hoor wat de goden willen. Baukis moet vrij zijn... voor haar kind!”

Stervendenden komen dichtbij de wereld van het goddelijke en zijn in staat om correcte voorspellingen te doen.

Athena had in haar lange leven slechts één keer het verlies van een geliefde meegemaakt.

Na de geboorte van Athena uit het hoofd van Zeus, wordt ze opgevoed door Triton, zoon van Poseidon, samen met diens eigen dochter, Pallas. Tijdens een vriendschappelijke kamp met de speer, leidt Zeus de aandacht van Pallas af en Athena steekt haar per ongeluk dood. Als eerbetoon laat ze zich sindsdien Pallas Athena noemen.

Hij hief zijn staf, als om onheil af te weren. Daaromheen kringelde zich **vervaarlijk** sissend de slang, die hij als zijn beste vriend beschouwde en die hem overal vergezelde.

Rond de Asklepiosstaf of aesculaap zit één slang gewikkeld, in tegenstelling tot die van Hermes. Asklepios komt in conflict met Zeus, omdat hij mensen uit de doden opwekt.

Ze hield van slangen, maar die van Asklepios was een bijzonder vals en eenkennig exemplaar.

Slangen waren in de Oudheid een symbool van dodelijke dreiging, maar ook van wijsheid, sluwheid en genezing. Slangengif kan immers zowel dodelijk als heilzaam zijn. Daarom werden zowel Athena (wijsheid), Asklepios (genezing) en Hermes (sluwheid) met slangen afgebeeld.

“Ik ga een tekst opmaken met de meest belangrijke richtlijnen waaraan elke dokter zich dient te houden.”

Een verzameling van zo'n 70 tot 80 geschriften met medische onderwerpen is vernoemd naar Hippokrates: het Corpus Hippocraticum. Gezien het feit dat deze in verschillende Ionische dialecten geschreven zijn en elkaar zo nu en dan tegenspreken, staat het vrijwel zeker vast dat deze niet door Hippokrates alleen op schrift zijn gezet. Wel bevatten de werken zijn ideeën over en benadering van de medische wetenschap. De "Eed van Hippokrates" is een onderdeel van deze serie werken. In het Vaticaan wordt de oudste versie van de eed bewaard, daterend uit de 10de-11de eeuw. Op de website van de Belgische Orde der Artsen vind je de volgende vertaling:

Ik zweer bij Apollo, de Genezer, bij Asclepius, Hygieia et Panacea, en bij alle goden en godinnen, die ik tot getuigen roep, dat ik deze eed en deze verklaring naar beste weten en vermogen, zal nakomen.

Ik zal hem, die deze kunst aan mij heeft onderwezen, beschouwen als een vader, hem laten delen in mijn levensonderhoud, en, als hij in schulden of nood zou geraken, hem op zijn verzoek steun verlenen. Zijn zonen zal ik gelijk stellen met mijn eigen broers; ik zal hun, als zij de wens daartoe te kennen geven, deze kunst leren zonder vergoeding en zonder schuldbewijs; tot mijn voorschriften, voordrachten en heel mijn verdere onderricht zal ik toegang geven aan mijn zonen, aan die van mijn leermeester en aan die leerlingen die zich bij mij hebben ingeschreven en gehouden zijn aan de medische wet; maar aan niemand anders.

*Ik zal diëetregels naar beste weten en vermogen aanwenden tot heil der zieken,
nooit tot hun verderf of schade.*

*Ik zal niemand een dodelijk geneesmiddel toedienen, ook niet aan iemand die dit van
mij vraagt; zelfs een aanwijzing in die richting zal ik niet verstrekken.*

*Ik zal nooit aan een vrouw een middel toedienen ter vernietiging van ontkiemend
leven.*

Ik zal mijn leven en mijn kunst steeds zuiver en rein bewaren.

*Ik zal geen operaties uitvoeren, zelfs niet bij lijdens aan blaasstenen, maar ik zal dat
werk aan deskundigen overlaten.*

*In welk huis ik ook binnentreed, ik zal er alleen binnengaan om de zieken te helpen;
nooit zal ik er willens en wetens enig onrecht doen, in het bijzonder mij nooit schuldig
maken aan sexuele omgang met man of vrouw, vrije of slaaf.*

*Ik zal, wat ik bij de uitoefening van mijn beroep ook zal horen of zien, of ook
daarbuiten over het leven van mensen te weten kom aan dingen, die nooit bekend
mogen worden, in stilzwijgen bewaren, en het beginsel hooghouden, dat dingen die
mij zó bekend worden vallen onder de plicht van geheimhouding.*

*Als ik deze eed trouw in acht neem en niet ontwijd, moge ik dan in mijn leven en in
mijn kunst gezegend worden, en aanzien genieten bij alle mensen, te allen tijde,
maar als ik hem schend en meinedig word, dan wil ik het tegendeel ondergaan.*

In België wordt er door beginnende dokters nog steeds een zg. “artseneed” afgelegd,
die weliswaar door de eed van Hippokrates is geïnspireerd, maar die er op
verschillende punten van afwijkt:

*Nu ik toetreed tot de medische professie, beloof ik dat ik mij naar mijn beste
vermogen voor een kwaliteitsvolle geneeskunde ten dienste van de medemens en de
samenleving zal inzetten.*

Ik zal het beroep van arts plichtsbewust en nauwgezet uitoefenen.

*Ik zal boven alles voor mijn patiënten zorgen, hun gezondheid bevorderen en hun
lijden verlichten.*

Ik zal mijn patiënten correct informeren.

*Ik zal geheimhouden wat ik krachtens mijn beroep van mijn patiënten weet, ook
na hun dood.*

*Ik zal de professoren en allen die mij gevormd hebben, blijvend waarderen voor wat
ze mij hebben bijgebracht.*

Ik zal mij blijven bijscholen, de grenzen van mijn mogelijkheden niet overschrijden en waar mogelijk bijdragen tot de vooruitgang van de geneeskundige kennis.

Ik zal verantwoordelijk omgaan met de middelen die de maatschappij ter beschikking stelt en ijveren voor een gezondheidszorg die toegankelijk is voor iedereen.

Ik zal mij collegiaal gedragen en respectvol met medewerkers omgaan.

Ik zal ervoor waken dat mijn houding tegenover patiënten niet beïnvloed wordt door levensbeschouwing, politieke overtuiging, sociale stand, ras, etnie, nationaliteit, taal, gender, seksuele voorkeur, leeftijd, ziekte of handicap.

Ik zal het leven en de menselijke waardigheid eerbiedigen.

Zelfs onder druk, zal ik mijn medische kennis niet aanwenden voor praktijken die indruisen tegen de menselijkheid.

Dit verklaar ik plechtig, uit vrije wil en op mijn woord van eer.

Hij stuurde Perikles junior om water bij de burens, dat niet door de dood was aangeraakt, zodat de vrouwen het lichaam konden wassen.

Vrouwen zijn de natuurlijke tussenpersonen in geval van geboorte en dood.

Daardoor beschermen zij de mannen. Dezen krijgen een lijk pas te zien als het door de vrouwen behandeld is. Er zijn strenge voorschriften i.v.m. begrafenissen, die vooral met zuivering te maken hebben, na de bezoedeling door de dood.

Meer dan twee dagen kon Hemera, de godin van het daglicht, de aanblik van de overledene niet verdragen, dus de derde nacht na haar overlijden werd de begrafenisstoet gevormd en werd Aspasia ten grave gedragen.

Hemera is een dochter van Nyx en de godin van het daglicht. Zij verlaat de onderwereld, wanneer Nyx er binnengaat en zo wisselen dag en nacht elkaar af. Zij heeft het moeilijk met de aanblik van een overledene, dus de begrafenisstoet moet 's nachts uitgaan.

Perikles liep vooraan in de treurstoet, maar hij toen hem de vaas met plengoffers werd aangereikt, bracht hij zijn kin omhoog en gooide zijn hoofd nadrukkelijk achteruit.

Het gebaar voor "nee" is het omhoogbrengen van de kin en achteruitgooien van het hoofd.

Aphrodite ging Hermes opzoeken. Hij was de enige die toegang had tot het dodenrijk...

Hermes is als goddelijke boodschapper de enige die vrij heen en weer kan reizen naar het dodenrijk van Hades en Persephone.

3.2 Poseidons Geschenk

Naast de oppergod Zeus is zijn broer Poseidon de indrukwekkendste Olympiër.

Tussen de drie goden Zeus, Hades en Poseidon is de heerschappij over de wereld verdeeld: Zeus heerst over de hemel, Poseidon over de zee en Hades over de onderwereld. In theorie regeren ze samen over de Olympos en de aarde, maar in de praktijk heeft Zeus het laatste woord. Poseidon wordt ook gezien als “aardschudder”. Wanneer hij met zijn drietand onder de oceanen tegen de bodem slaat, ontstaat een aardbeving. Hij kan eveneens vulkanen laten uitbarsten.

Met hun simpele kleding, strooien hoed en bepakking leken ze een stel plattelandsbewoners, die hun boerderij ontvluchtten.

Op reis zetten mannen een vilten of strooien hoed op met brede rand (petasos) en kinband. Arbeiders, ambachtslui, herders, boeren en slaven zetten een muts op zonder rand of versiering, uit vilt, wol of leder.

De weg was amper aangegeven, tenzij door enkele lukraak opgestelde Hermesbeeldjes en hij vertakte zich nergens, zodat ze slechts rechtdoor konden lopen en zich niet moesten afvragen wat hun uiteindelijke bestemming moest zijn.

Er zijn vooral modderwegen, die te voet, per ezel of muilezel bereisd worden. De wegen worden onveilig gemaakt door struikrovers. Reizigers kunnen overnachten in herbergen, maar deze zijn niet al te proper.

Steden worden gebouwd aan de kust, meestal omgeven door gebergte. Om van het ene dorp naar het andere te gaan, moet je de bergen over. Deze zijn niet bijzonder hoog.

“Ze hebben hen afgemaakt! Nemesis’ wraak kome over hen!”

Nemesis is een dochter van oergodin Nyx en de godin van de wrekende gerechtigheid.

Hij naderde de groep geruisloos en stelde vast dat er slechts één ruiter bij was.

Enkel de rijke zonen van aristocratische families leren paardrijden, omdat slechts weinigen zich een paard kunnen veroorloven. Men rijdt zonder zadel of stijgbeugels, zodat alleen geoefende ruiters een paard vlot kunnen bestijgen of mennen.

Maar ze gedroeg zich als een hopliet, klaar voor de strijd.

Hoplieten vormen een onderdeel van het leger: de “zwaarbewapenden.”

De ene na de andere rilling trok door haar lichaam en hij wist dat ze op de grens van de hysterie balanceerde.

Het is Hippokrates, die als eerste de term “hysterie” introduceert. Volgens hem wordt de baarmoeder (hysteron) van een vrouw rusteloos bij gebrek aan seksuele activiteit. Hij onderscheidt hysterie daarmee van epilepsie, wat veroorzaakt wordt door een storing in de hersenen. Volgens de mythologie geneest de ziener Melampous vrouwen in Argos van een collectieve “hysterie” door hen seksuele gemeenschap op te leggen met jonge, viriele mannen. Ook Plato en Aristoteles vermelden de theorie van de “onbevredigde baarmoeder” als oorzaak van vele kwalen bij vrouwen. Op het einde van de 19de ontstaat er in de medische wereld een hernieuwde belangstelling voor dit idee, onder invloed van dr. Sigmund Freud (1856-1939), die veel lichamelijke klachten toeschrijft aan psychische oorzaken.

Er overviel hem een gevoel van verwantschap met de maangodin Selene, die zo ontroerd was geraakt door de aanblik van haar rustende geliefde, dat ze hem in een eeuwige slaap had gebracht.

De maangodin Selene is verliefd op Endymion, een herder (koning, astronoom,...?) uit Olympia in Elis. Ze is zo verrukt van zijn schoonheid wanneer hij slaapt, dat ze Zeus vraagt om hem in een eeuwige slaap te brengen. Elke nacht bezoekt ze hem en ze baart hem vijftig dochters (naar analogie van de vijftig maanden van een olympiade).

Hij ontspande zich, richtte zich tot de verdwijnende sterren en kuste zijn hand als groet aan Eos met de rozige vingers, godin van de dageraad.

Men begint zijn activiteiten bij zonsopkomst en stopt met werken als de avond valt. Na het opstaan zoekt een Griek in de ochtendschemering de sterren en kust zijn

hand als groet aan de godin van de dageraad, Eos, die door Homeros “rozevingerige Eos” wordt genoemd.

Toen Philemon voldoende hersteld was om te reizen, kocht Brises een ruime, houten kar en gingen ze comfortabel op weg richting Delphi.

Het orakel van Delphi ligt in de landstreek Phokis, ten noordwesten van Attika. Het is het belangrijkste orakel en heeft een enorme invloed. De naam Delphi kan twee dingen betekenen, baarmoeder en dolfijn. De stad wordt sinds vroegere tijden al beschouwd als de baarmoeder of navel van de wereld. Dit wordt door Zeus nog eens bevestigd, wanneer hij twee adelaars loslaat, die elk naar één kant vliegen. Boven Delphi ontmoeten ze elkaar. De dolfijn is één van de dieren, die met Apollo worden geassocieerd.

Bij de Miltiadespoort lieten ze hun vervoermiddel achter en ze voegden zich bij de stoet gelovigen, die over de heilige weg naar boven klommen.

Miltiades de Jongere (550-489 v.C.) is de Atheense bevelhebber van het Griekse leger, die in de slag bij Marathon (490 v.C.) de Perzen verslaat. Hij is de vader van Kimon (schoonvader van Thoukydides van Alopeke, i.c. *Peteos*).

Twee keer werden ze ruw opzij geduwd door de lijfwachten van één of andere adellijke heer, die het recht had verkregen om niet te moeten aanschuiven.

Steden en personen kunnen een promanteia verkrijgen: het recht om door de hogepriesteres als eerste ontvangen te worden. Daarvoor worden grote bedragen geschonken.

En gelukkig werd het binnenkort winter, dan kon hij het heiligdom weer toevertrouwen aan zijn neef Dionysos, die vriendelijk had aangeboden om de permanentie tijdens het koude seizoen over te nemen, wanneer Apollo op vakantie ging in het eeuwig zonnige land voorbij de noordenwind.

Apollo trekt 's winters naar het land van de Hyperboreeërs. Dit zijn vriendelijke reuzen die afstammen van de god van de noordenwind, Boreas. Deze Boreas had Apollo's moeder Leto rondgedragen, toen ze zwanger was van haar tweeling en van een jaloezige Hera nergens op aarde mocht bevallen. Het land van de hyperboreeërs, oftewel Hyperborea, is een mythisch paradijs, dat door de Grieken ergens ver in het

noorden gesitueerd wordt en waar de zon slechts één maal per jaar ondergaat (wat doet denken aan de landen rond de poolcirkel.)

Tijdens de drie wintermaanden neemt Dionysos de permanentie in het heiligdom over. De dood en wederopstanding zijn een belangrijk thema in de Dionysosverering. Men gaat ervan uit dat Dionysos samen met zijn moeder gestorven is en daarna wederopgewekt door Zeus. Hij wordt de “tweemaal geboren” god genoemd. Zijn graf zou zich in de Apollotempel van Delphi bevinden.

Een scherp ruikende damp drong de voorkamer binnen, afkomstig van de scheur in de vloer, die Zeus de navel van de wereld had genoemd.

Reeds in de 8ste eeuw v.C. en tot diep in de 4de eeuw v.C. worden er voorspellingen gedaan in Delphi. Er is een kloof, waaruit dampen opstijgen, die de hogepriesteres in trance brengen. Deze wordt “navel” genoemd en afgesloten met de navelsteen of omphalos. (De oorspronkelijke versie hiervan zou de steen zijn, die de titane Rhea aan haar man Kronos gaf om op te slokken, in de plaats van hun zoon Zeus.) Via geritualiseerde handelingen worden voorspellingen gedaan, eigenlijk afkomstig van Zeus, maar geïnterpreteerd door de priesteressen van Apollo.

Dat is het eufemisme van het jaar!

Het woord “eufemisme” is afgeleid uit het Grieks en betekent zoiets als “mooi praten” (cfr. de godin van het gerucht, Pheme).

De buitenechtelijke verhouding tussen de liefdesgodin en de oorlogsgod was berucht bij goden en mensen.

De relatie tussen Aphrodite en Ares is er één van twee uitersten, liefde en oorlog, die soms dicht bij elkaar liggen. Hun verhouding had moeten uitmonden in een huwelijk, maar Hephaistos eist Aphrodite op. Ares en Aphrodite zetten niettemin hun verhouding voort en stellen de jonge soldaat Alektryon aan als wachtpost bij hun geheime ontmoetingen. Die moet hen waarschuwen wanneer de zon opkomt, maar hij valt in slaap. De zonnegod Helios ontdekt het overspel en verraadt het aan Hephaistos. Alektryon wordt voor zijn nalatigheid in een haan veranderd, die kraait bij zonsopgang.

Hoe was het toch mogelijk dat Hermes er telkens opnieuw in slaagde om zijn vertrouwen te winnen om het dan zo achteloos te beschamen?

Hermes en Apollo zijn in voortdurende competitie verwickeld, waarbij Hermes aan het langste eind trekt. Zo vindt hij bijvoorbeeld als baby de lier uit en vervolgens steelt hij de volledige kudde runderen van Apollo. Als de diefstal ontdekt wordt, slaagt hij erin om Apollo tevreden te stellen door hem de lier te schenken.

3.3 Liefde en Lauwerkrans

De machtigste god van allen is Zeus, de vader van goden en mensen.

Zeus is de jongste zoon van de titanen Kronos en Rhea. Kronos slokt na hun geboorte al zijn kinderen op, maar in de plaats van Zeus, geeft Rhea hem een steen. Zeus groeit op, haalt zijn broers en zusters terug en verslaat de titanen. Hij heeft 7 echtgenotes: Metis, Themis, Eurynome, Demeter, Mnemosyne, Leto en Hera en daarnaast ontelbare minnaressen. Hij heerst vanaf de Olympos en verleent koningen hun gezag. De bliksem en de adelaar zijn zijn belangrijkste symbolen.

Met dat doel worden sinds mensenheugenis de spelen gehouden, die hem zo lief zijn.

Volgens de overlevering gaf het orakel van Delphi aan de Spartaanse wetgever Lykourgos de opdracht om de spelen terug in te stellen, "omdat ze de goden zo lief zijn".

Beide goden bevonden zich op de Peloponnesos, in een dicht begroeid bosje op de oever van de rivier Eurotas, genoemd naar de allereerste koning van dit gebied.

De Eurotas ontspringt in het grensgebied tussen Arcadië en Laconië en stroomt langs Sparta naar de zee. In de Oudheid was het een imposante stroom, die in het regenseizoen moeilijk over te steken viel. In de bedding groeit nog steeds het riet, waar de Spartaanse kinderen hun matrassen mee opvulden. Het was de mythische koning Eurotas, die het moerasgebied drooglegde door het water af te voeren langs een rivier, die hij zijn eigen naam gaf. Hij had geen mannelijke troonopvolgers en schonk het koninkrijk aan zijn schoonzoon Lakedaimon. Deze Lakedaimon noemde de stadsstaat vervolgens naar zijn vrouw: Sparta.

En over Atalante, het meisje dat kort na hun aankomst in Sparta geboren was.

Atalante is volgens de mythe een sportieve jonge vrouw, die bijzonder snel kan rennen. Ze wenst alleen te trouwen met iemand die haar in een hardlooptwedstrijd kan verslaan. De jongeling Hippomenes krijgt van de liefdesgodin Aphrodite drie granaatappels, die hij één voor één laat vallen. Atalante kan de verleiding niet weerstaan om ze op te rapen en zo verslaat hij haar en wordt haar echtgenoot.

De integratie van de twee gezinnen in de strakke Spartaanse maatschappij was veel vlotter verlopen dan iedereen hadden verwacht, zeker wat Brises en Kleia betrof.

Omstreeks 640 v.C. begint men de maatschappij onder te verdelen in klassen: burgers (homoioi, lett: “gelijken”) en minderen (perioiken, lett: “rondomwoners”). De hoogste klasse beschikt over alle politieke rechten en heeft alle grond in eigendom. De perioiken mogen eventueel meevechten in het Spartaanse leger, houden zich bezig met kunst, kleinhandel en ambachten en bouwen en bemannen schepen. Ze mogen niet stemmen. Daarnaast zijn er heloten (oorspronkelijke bewoners van het gebied rond Sparta), die eigendom zijn van de gemeenschap, het land bewerken en de helft van hun oogst moeten afstaan.

Tot zijn verrassing behoorde ze tot één van de twee Spartaanse koningsgeslachten, dat van de Eurypontiden.

Sparta is een dubbelmonarchie. De twee koningen hebben religieuze verplichtingen en militaire macht. Er zijn twee koninklijke families, de Agiaden en de Eurypontiden. Zij worden als halfgoden vereerd. Daarnaast bestaat er een raad van 28 ouderlingen (gerousia). Ze zijn voor het leven benoemd en doen samen met de koningen voorstellen aan de volksvergadering (apella: alle mannelijke burgers vanaf 30 jaar), die de voorstellen enkel kunnen aannemen of verwerpen. Er zijn geen discussies mogelijk. Er zijn 5 magistraten (ephoren) die voor één jaar benoemd worden om recht te spreken en controle uit te oefenen. Wanneer er nieuwe magistraten verkozen worden, moeten de Spartanen om ter hardst schreeuwen ten gunste van één of andere kandidaat. Een koning heeft geen rechterlijke macht, maar kan zelf wel terecht worden, op beschuldiging van één van de ephoren, de raad van oudsten of een andere koning.

Ze was zelfs voorbestemd geweest om te huwen met één van de regerende koningen, Agis II, die haar neef was.

Agis II (eind 5de eeuw v.C.) is één van de twee koningen van Sparta uit het huis van de Eurypontiden en regeert met zijn echtgenote Timaea.

Het respect voor Brises als Kleta's redder was al groot en het werd nog groter, toen de Spartanen te weten kwamen dat hij een paardenfokkerij bezat.

Vanaf het midden van de 6de eeuw v.C. ontstaat er een rijke Spartaanse minderheid die zeer kostbare kuddes strijdkarpaarden bezit. Het paard speelt een belangrijke rol. Veel Spartaanse namen hebben met paarden te maken. Ook bij de aristocratische families in andere Griekse steden blijven paardennamen populair, zoals Philippos ("paardenvriend"), Hippokrates ("paardenkracht"),... Een populaire anekdote vertelt over een aristocratische moeder die haar zoon een paardennaam wil geven, terwijl de vader vooral belang hecht aan spaarzaamheid. Het kind wordt uiteindelijk Pheidippides genoemd ("Spaar de paarden").

Op voorspraak van koning Agis stelde de raad van oudsten voor om hem het burgerschap toe te kennen.

Het Spartaanse burgerschap wordt slechts bij grote uitzondering aan vreemdelingen toegekend. Eén van de enige voorbeelden is de ziener Teisamenos van Elis, die samen met zijn broer burgerschap verkrijgt uit dankbaarheid voor hun bijdrage aan het behalen van de overwinning op de Perzen.

Sindsdien zit Brises aan de tafel van de koning.

De Spartaanse burgers hebben een precare minderheidspositie tegenover de heloten en dus is het noodzakelijk om eensgezind te blijven. Daarom dragen ze hetzelfde kledingstuk en worden ze gezamenlijk opgevoed. Ze leven in een maatschappelijke structuur, die in wezen een gereguleerde permanente oorlogstoestand is. Tot 30 jaar behoren de burgers bij een groep "tentgenoten" of "tafelgenoten". Ze hebben geen toegang tot de agora en geen burgerrechten. Ze worden niet geacht om veel tijd met hun gezin door te brengen. Men laat geheime ontmoetingen wel toe, opdat er kinderen voortgebracht kunnen worden. Ook na hun dertigste gebruiken burgers nog 's avonds gemeenschappelijk de maaltijd (syssitia) met de tentgenoten en eten ze samen hetzelfde voedsel. Alle leden dragen bij aan de kosten en eisen van hun tafel. Dit kan door de opbrengst van het stuk land, dat hen door de stad ter beschikking wordt gesteld en dat wordt bewerkt door heloten. Man kan er ook voor op jacht gaan. Aanwezigheid is verplicht tot 60 jaar.

Het was voor niemand een verrassing, toen hij niet veel later om de hand van Kleta vroeg.

Mannen trouwen halverwege de 20, met de plicht om kinderen voort te brengen. De bruid is meestal een jonge vrouw van ongeveer 18 jaar, van ouders uit de burgerij. Als de vrouw een erfgename is, kan ze met meerdere broers tegelijk trouwen.

Een Spartaanse vrouw stuurde man of zoon de oorlog in met de woorden: “Kom op of met je schild thuis, anders niet.”

Een vluchtend soldaat werpt zijn schild weg. Wie zonder schild thuiskomt, is dus een lafaard. Dikwijls dopen vluchtende soldaten hun speer in het bloed van een gevallen vijand, om toch niet zonder bloed op de wapens terug te komen. Het ergste wat een Spartaan kan overkomen, is als laf aanzien te worden. Lafaards worden bibberaars genoemd en op straat beledigd, uitgelachen en geslagen. Spot is één van de belangrijkste sociale bindmiddelen.

En wanneer ze ten strijde trokken, hulden ze zich in rood, zodat de bloedspatten niet opvielen.

Opmarcherende Spartanen zijn van ver te herkennen aan hun purperen mantels om de bloedspatten te verbergen.

“En zeker de dood van Perikles en van zijn zonen bij Makaria heeft haar zwaar gemaakt.”

In 429 v.C. sterft Perikles eveneens aan de pest, na zijn twee zoons en de rest van zijn familie. Hij heeft 40 jaar over Athene geregeerd en is 15 jaar achter elkaar verkozen tot strateeg. Wanneer Perikles stervende is, toont hij een vriend een amulet dat vrouwen rond zijn nek gehangen hebben met de woorden: “Het is ver gekomen dat ik dit soort nonsens nu al toelaat.” Hij heeft nooit geloofd in willekeurige toorn van de goden als verklaring voor rampspoed.

“Om nu meteen zijn opvolger Kleon als een verdwaasde Aias de oorlog in te sturen...”

Perikles wordt opgevolgd door de demagoog Kleon, die minder gematigd is. In 428 v.C. neemt die bloedig wraak voor afvalligheid van de stad Mytilene op Lesbos. In 425 v.C. bezetten de Atheners Pylos aan de Messeense kust en het

daarvoorliggende eiland Sphakteria. Hierbij sneuvelt een derde van het volledig hoplietenleger van Sparta. Kleon wijst twee Spartaanse vredesvoorstellen van de hand, maar dan keert het lot zich tegen de Atheners. Sparta verovert Amphipolis en Kleon sneuvelt bij een heroveringspoging, net zoals de Spartaanse leider Brasidas. In 421 v.C. wordt door de Atheense generaal Nikias de vrede van Nikias gesloten voor vijftig jaar, maar die blijft dode letter. Athene brengt een Argeïsche Liga op de been, maar die wordt in 418 v.C. door Sparta, onder leiding van koning Agis II, verslagen in de slag bij Mantinea.

Aias de grote is een Griekse held, die meestrijdt tegen Troje. Hij wordt door Athena met waanzin geslagen en gaat een kudde schapen te lijf.

Als zij zijn aandacht niet had afgeleid, had hij misschien eerder de briljante generaal Brasidas in de strijd gestuurd en Sparta voor enkele dramatische nederlagen behoed.

Brasidas (tweede helft 5de eeuw v.C.) is een Spartaanse generaal, die de ephoren overhaalt om de Atheners in hun koloniën en bondgenoten aan te vallen.

Daarnaast was ze lang, sterk en pezig en het was duidelijk dat ze gezonde kinderen zou baren.

Spartaanse meisjes trainen overdag in een kazerne, maar slapen thuis. Zij leren hardlopen, worstelen en andere sporten, die naakt worden beoefend. Dit bereidt hen voor op het baren van sterke, gezonde kinderen. Zij houden wedstrijden in dansen, bedoeld om gezonde en ambitieuze burgeressen te kweken. Zij dragen geen schoenen en als kleding een rechthoekige lap stof, vastgemaakt over één schouder. Zij dragen het haar kort.

Maar de orakeluitspraak kon niet zomaar genegeerd worden.

De Spartanen hebben een extreme eerbied voor goden en helden. Ze beschouwen zichzelf als afstammelingen van de held Herakles en laten zich daarom ook Herakliden noemen. (Alleen Dionysos geniet minder respect. Dronkenschap wordt heel zwaar afgekeurd, omdat het de alertheid vermindert. Heloten worden zelfs dronken gevoerd, om de negatieve gevolgen van drankmisbruik te demonstreren.) Zij

hechten veel belang aan het oordeel van het orakel en vrezen de toorn van de goden meer dan andere Grieken.

In Sparta werd Aphrodite op een heel eigen wijze vereerd.

Voorals in Sparta wordt Aphrodite als "krijgshaftige" vereerd en wordt zij tot op zekere hoogte zelf een godin van de oorlog. Daar heeft ze een tempel met een zeer oud beeld van haar, dat van wapens is voorzien.

Een schrijver konden ze in Sparta altijd gebruiken, dus Philemon kreeg al gauw zijn handen vol, eerst met werk voor rijke Spartanen en vervolgens ook in opdracht van de stad.

Lezen van boeken wordt niet aangemoedigd. Zelfs degenen die een paar woorden konden schrijven, zien de noodzaak niet in van het schrijven van lange teksten. In Sparta is slechts de koorlyriek van de 7de eeuw v.C. van enige culturele betekenis, met Alkman als belangrijkste vertegenwoordiger.

In Sparta werden vrouwen meer gerespecteerd dan in Athene.

In tegenstelling tot in Athene heeft een burgervrouw in Sparta na haar huwelijk de beschikking over zichzelf en over haar meegebrachte grondbezit. Zij heeft veel vrijheid, tot afkeer van de andere steden. Zij moet de beslissingen nemen als de mannen naar de oorlog zijn.

Een echte Spartaanse burgeres wist pas op het moment dat de ouderen dat subtiele hoofdknikje gaven, of ze haar kind niet vergeefs gedragen had.

In Sparta worden baby's van de burgerij geïnspecteerd door de raad van oudsten en als er twijfel is over de gezondheid, worden ze naar de bergen gebracht om te sterven.

"Ohlala... Daar heb je Hippotes, de zoon van Brasidas," murmelde ze, met ogen die schitterden van opwinding.

Over het privéleven en/of eventuele zonen van Brasidas is niks bekend. Hippotes is genoemd naar de vader van Aiolos (bewaarder van de winden).

"Nee, Tyro, zo niet! Je moet veel meer druk op je knieën zetten!"

Tyro is genoemd naar de koningsdochter uit Iolkis, die verleid wordt door Poseidon en hem de tweeling Pelias en Neleus baart. Pelias wordt de machtsbeluste koning, die Iason op expeditie zendt om het gouden vlies te gaan zoeken.

Apollo schudde het hoofd en vervoegde zijn moeder en Aphrodite op de agora voor het hoogtepunt van het feest, de dansende knapen.

Het woord “gymnopaedie” (gymnopaídiai) betekent zoveel als “naakte kinderen”. Het is het jaarlijkse zomerfeest in Sparta, waar Grieken van overal op afkomen.

Gedurende een tiental dagen wordt er door kinderen en jongeren (meisjes en jongens, samen en gescheiden) naakt gedanst rond de standbeelden van Leto, Apollo en Artemis op de agora. Deze dansen zijn gestileerde versies van gevechtstechnieken. Op de laatste dag nemen ook jongvolwassenen deel, in het theater, waar zij aan balspelen en boksen doen. Alle dansen en sporten zijn bedoeld om kracht, behendigheid en weerbaarheid te testen en te demonstreren. Het is ook de gelegenheid om geschikte huwelijkskandidaten te keuren. De naaktheid van de deelnemers zorgt voor uniformiteit, heel belangrijk in de Spartaanse samenleving.

Deze kinderen leefden vanaf hun zeven jaar samen in een kazerne, waar ze twee dingen leerden: gehoorzamen en uitblinken.

Spartaanse jongens worden vanaf 7 jaar in een kazerne opgevoed, in leeftijdsgroepen onder leiding van mentoren. Net zoals de meisjes hebben ze kort haar en dragen ze alleen een mantel. Op bepaalde tijden krijgen ze zweepslagen, ook al hebben ze niets gedaan. Zo leren ze pijn verdragen. Gehoorzaamheid aan ouderen is vanzelfsprekend. Ze lopen verplicht op blote voeten, slapen buiten of op harde strozakken. In elke groep is er selectie en competitie. Een uitdaging is het om kaas te roven van een altaar, waarbij de verdedigers van de kaas proberen de dieven met de zweep af te ranselen. De jongens krijgen geen leervakken onderwezen, maar volgen een soldatenopleiding. Van 16 tot 20 jaar klimt een Spartaan op van de 1ste tot de 4de graad. Vanaf 20 jaar wordt een Spartaan opgenomen in het reguliere leger om de opleiding verder te voltooien, tot zijn 30ste.

“Onbeschofte, mottige kykloop die je bent!”

Kyklopen zijn zonen van Gaia en Ouranos. (In de Odysseia van Homeros zijn het zonen van Poseidon.) Het zijn éénogige reuzen, die Hephaistos bijstaan in zijn goddelijk smidse. Ze vervaardigen de bliksemschichten van Zeus.

Atalante werd opgevorderd voor de delegatie naar de komende Olympische Spelen, niet als deelnemer uiteraard, maar als randanimatie.

Bij de Noordwest-Grieken hoort een stam die zich Graekoi noemt. Het zijn de Romeinen die deze term invoeren voor alle Grieken. Zelf spreken ze meestal van Hellenen. Maar ze beschouwen zich slechts af en toe als één volk, nl. bij de 4 panhelleense spelen:

- Olympische Spelen ter ere van Zeus (Olympia)
- Pythische Spelen ter ere van Apollo (Delphi)
- Nemeïsche Spelen ter ere van Zeus en Herakles (Korinthos)
- Isthmische Spelen ter ere van Poseidon (Sikyon)

De Olympische Spelen hebben om de vier jaar plaats, elke negenennegentigste maand bij volle maan (tussen 6 augustus en 19 september). Dit is de rustperiode voor landbouwers.

Vrouwen zijn niet toegelaten, noch als deelneemster, noch als toeschouwster. Enkel de hogepriesteres van Demeter woont de spelen bij, omdat Demeter hier reeds vroeger een heiligdom had.

“Dat zou ik doen als ik je had laten vallen!” had hij laconiek gezegd.

Spartanen leren kort en stug spreken. Ze maken zich niet druk en moeten alles zeggen met zo min mogelijk levendigheid of beeldspraak (“laconiek”).

Baukis haalde een uitspraak van de bekende hekeldichter Xenophanes aan.

Xenophanes van Kolophon leeft tussen 565-470 v.C. en is de leraar van Parmenides van Elea (°rond 512 v.C.-rationalistisch filosoof). Hij bekritiseert de traditionele opvattingen en merkt op dat mensen hun goden portretteren naar hun eigen beeld. (“Als dieren konden schrijven of tekenen, zouden ze de goden ook net zo voorstellen als zichzelf). Hij bespot de Olympische Spelen. (“Het is een slechte gewoonte om spieren boven hersens te stellen. Wordt een stad beter bestuurd omdat er goede

boksers en hardlopers wonen? Vinden wij er baat bij, als iemand met een olijfkrans uit Olympia terugkeert? Daar worden we niet vet van!”)

Het was immers één van de meest geëerde Spartaanse voorvaderen geweest, die de Spelen na generaties onderbreking terug had ingevoerd, op vraag van het orakel nog wel.

Het is de legendarische Lykourgos van Sparta, die in 776 v.C. samen met koning Iphitos van Elis de Olympische Spelen opnieuw ingevoerd zou hebben, na een orakeluitspraak.

“Ik heb nooit om slaven gevraagd!” merkte ze op, wat niet terzake deed, maar wel waar was.

De stad Sparta heeft het beschikkingsrecht over de slaven. Ze kunnen door burgers onderling verkocht en gekocht worden, maar niet vrijgelaten.

Tijdens de Olympische Spelen heerst er godsvrede.

De godsvrede tijdens de Olympische Spelen betekent dat iedereen zich vrij en ongehinderd naar Olympia kan begeven, ook al voert de weg door vijandelijk gebied. Inbreuk hierop wordt zwaar bestraft.

De deelname aan de festiviteiten in Olympia was voor de Spartanen één van de weinige toegestane redenen om te reizen en het was een enorme gebeurtenis.

In Sparta heb je toestemming van de overheid nodig om buiten het grondgebied te reizen.

Olympia ligt in Elis (noordwesten van de Peloponnesos). De Alpheus, de grootste rivier van de Peloponnesos, stroomt erlangs. Het middelpunt van de vlakte van Olympia is een aan Zeus gewijd bos, Attis genaamd.

Koning Agis II reed aan het hoofd van de optocht, op één van Brises' prachtige witte paarden, met zijn gouden aureool om zijn golvend gekapte lokken.

Spartaanse mannen dragen het haar lang. Volgens de legendarische wetgever Lykourgos “draagt lang haar bij tot bewondering voor een mooi gezicht en tot vrees voor een lelijk gezicht.”

Hippotes was inderdaad al sinds zijn twintigste lid van de koninklijke garde.

Vanaf 20 jaar kunnen jongens uitgekozen worden voor de elitegroep van de koninklijke lijfwacht, de zogenaamde ridders. Zij zijn met 300 in totaal en één tegenstem kan een kandidaat reeds uitsluiten. De niet-verkozenen worden elk jaar aangemoedigd om de verkozenen uit te dagen en te bevechten. In een oorlog vechten ze mee met de elitesoldaten, niet bij de cavalerie.

“Wij gingen zwemmen...,” lachte de één.

De meeste Grieken leren al heel jong zwemmen en ze blijven het hun hele leven bijna elke dag doen.

Maar haar aanranders waren jagers uit de streek.

Jagers maken gebruik van allerlei technieken, maar het zetten van een val of net is het meest gebruikelijk. Vogels worden geschoten met boog of slinger. Eventueel worden jachthonden gebruikt. Vissen wordt beschouwd als een onwaardige bezigheid, veel minder eervol dan jagen, dat gezonde lichaamsbeweging inhoudt.

“Bij de zonen van Zeus, leer toch eens te luisteren naar mensen met levenswijsheid! Heeft je tante je niet gewaarschuwd? ”

Spartanen hebben een grote verering voor de heldentweeling Kastor en Polydeukes, zonen van Zeus en de Spartaanse koningin Leda, die samen als Zeuszonen (dioskouren) vereerd worden. Zij worden later aan de hemel geplaatst als het sterrenbeeld Tweelingen.

Ze had zich nog niet helemaal verzoend met het feit dat Zeus recent zijn eigen tempel gekregen had naast de vorige, die ze altijd samen hadden gedeeld.

In 438 v.C. wijkt Pheidias uit naar Olympia en hij maakt daar het beroemde beeld van Zeus Olympios. Het is 12 m hoog en bestaat uit een houten kern, bekleed met ivoor en goud. Op het hoofd draagt de god een olijfkranen van groene edelstenen, in de rechterhand een Nike (godin van de overwinning) en in de linker een scepter met een adelaar. Hij is gezeten op een troon van ebbenhout en brons, versierd met juwelen, goud en ivoor.

Voordien werden Hera en Zeus gezamenlijk vereerd in de Heratempel (heraion). Tot op vandaag wordt de Olympische vlam in deze ruïnes aangestoken. Na de bouw van de nieuwe Zeustempel dient het heraion nog om het bewijs van de godsvrede te bewaren (een bronzen schijf van koning Iphitos van Elis) en het tafeltje waarop de olijfkranen voor de winnaars worden uitgesteld.

Het standbeeld werd nu al een vierde wereldwonder genoemd!

De zeven wereldwonderen uit de Oudheid worden beschreven in teksten uit de 3de-2de eeuw v.C.:

- Piramide van Cheops (2 551-2 472 v.C.)
- Hangende tuinen van Babylon (7de eeuw v.C.?)
- Tempel van Artemis te Ephese (ong. 550 v.C.)
- Graf van Mausollos (mausoleum) te Halikarnassos (4de eeuw v.C.)
- Kolossos van Rhodos (ong.300 v.C.)
- Vuurtoren (pharos) van Alexandria (297-283 v.C.)
- Beeld van Zeus te Olympia (435 v.C.)

(In 416 v.C. zijn er dus nog maar 4.)

Zeus had alle wolken tussen Thessalia en Elis weggeblazen, zodat ze het schouwspel goed konden volgen.

De berg Olympos ligt in Thessalia, het Olympia-heiligdom in Elis, meer dan 500 km van elkaar verwijderd. Voor goden is dit een verwaarloosbare afstand.

Al vond ze niet alle wedstrijden even interessant, zoals de loopnummers bijvoorbeeld.

Volwassen deelnemers aan de spelen kunnen deelnemen aan:

- 4 loopwedstrijden: stadion (180m/192m), diaulos (ong. 400m), dolichos (3,2 km), hoplietenrace (350-400m)
- worstelen
- boksen (met lederen riemen, die de handen beschermen)
- pankration (zo goed als zonder regels, maar toch minder gevaarlijk dan het boksen, omdat er geen harde handschoenen worden gebruikt)
- pentathlon (discuswerpen, verspringen, speerwerpen, stadion, worstelen)

- paardenraces: ruitwedstrijd, tweespan, vierspan (tethrippon, lat: quadriga), waarvan het vierspan het meest prestigieus is

Voor jongeren worden vooral stadion, worstelen en boksen georganiseerd.

Maar de hoplietenrace, waarbij de deelnemers in volledige wapenrusting moesten rennen, was dan weer wel boeiend.

De hoplieten zijn de zwaarbewapende strijders, de opvolgers van de aristocraten te paard. Hoplieten dragen een borstpantser als ze het kunnen betalen, maar zijn vanaf het middel zo goed als naakt. Het harnas bestaat uit een voor- en achterplaat van metaal of gewatteerd linnen, met haken aan elkaar vastgehecht. Het onderste deel van een pantser bestaat uit leren schubben om de bewegingen niet te hinderen. In plaats van een harnas kan een maliënkolder gedragen worden, op een leren stuk aangebracht. De hoplieten hebben een lichte helm zonder versieringen: een vilten bol met een metalen bol erover. Op de metalen bol wordt een paardenharen kam bevestigd om groter te lijken. Hij is voorzien van wang-, neus en nekbeschermers. Ijzeren scheenplaten bedekken het been van de knie tot de enkel. Het schild is van brons en meet 90 cm. Aan de buitenkant is het soms versierd met een Gorgonenhoofd of andere geluksbrengers. Het wordt vastgehouden met een dubbele greep binnen de rand. Onderweg wordt het aan een schouderriem gedragen in een foedraal. Het schild heeft onderaan een lederen franje ter beschutting van de benen. De lans is ongeveer 2 m lang met aan beide zijden een spitse punt, zodat hij in de grond gestoken kan worden. Er is ook een kort zwaard ter ondersteuning van de lans.

Ze zag het al voor zich, hoe Leto met veel genoeg de krabber zou hanteren over dat mooi geprononceerde mannenlichaam...

Atleten smeren zich in met olijfolie. Voor het baden schraapt men zich de met stof en vuil vermengde olie van de huid. Na het bad smeert men zich weer in (ook tegen de zon).

Aphrodite had al lang gezien dat Hippotes slechts oog had voor één persoon, zijn jeugdvriend en tentgenoot Tolmides.

Tussen de Spartaanse tafelenoten ontstaan hechte, dikwijls ook seksuele relaties. Homoseksualiteit is alomtegenwoordig in de antieke Griekse samenleving, vooral

dan tussen een volwassen man en een jongeling. Ook liefde tussen mannen van dezelfde leeftijd komt voor, zij het in mindere mate, bv. in de mythe van de twee knappe jongelingen Karpos, zoon van de windgod Zephyros en Kalamos, zoon van de stroomgod Maiandros (Meander). Tijdens een zwemwedstrijd verdrinkt Karpos, waarna Kalamos zichzelf ook verdrinkt. Hij wordt veranderd in een rietstengel. (Kalamos betekent riet in het Grieks.)

Op de derde dag van de spelen werd er een pauze ingelast voor het mega-offer aan de oppergod.

Bij de Olympische Spelen wordt het duurst mogelijke offer gebracht: 100 ossen (hekatombe).

Dit was de dag dat dichters, redenaars, jongleurs en acrobaten hun talenten demonstreerden.

Tussen de wedstrijden door wordt er door redenaars en schrijvers voorgedragen. Oa. Herodotos leest voor uit eigen werk.

Welgeteld zeven vierspannen had hij ingeschreven voor de race en het was dan ook geen grote verrassing dat hij niet alleen de eerste, maar ook de tweede en de vierde prijs in de wacht sleepte.

In 416 v.C. brengt Alkibiades voor Athene 7 renwagens in de wedstrijd en wint de 1ste, 2de en 4de prijs. Hij oogst hierdoor bijzonder veel respect, wat hem helpt om zijn politieke ambities te realiseren.

De derde prijs ging naar Timaia, koningin van Sparta, die ook een wagen had mogen opstellen.

Vrouwen mogen niet deelnemen aan de spelen, noch als deelnemer, noch als toeschouwer. Daar is één uitzondering op: als ze eigenares zijn van een paard of wedstrijdswagen. Het is nl. niet de menner, maar de eigenaar die tot winnaar wordt uitgeroepen. Zo wint de Spartaanse prinses Cyniska in 396 v.C. de wagenrennen (misschien zelfs wel zonder erbij aanwezig te zijn.)

Een appel uit het paradijs... uit de tuin der Hesperiden...

De tuin der hesperiden is een mythisch oord, voor mensen onbereikbaar. De hesperiden zijn dochters van de titaan Atlas en zusters van de pleiaden en de hyaden. Zij zijn de nimfen van het avondlicht, die wonen in een paradijs, waar magische appels groeien, bewaakt door de draak Ladon. (Hij is de broer van andere monsters, zoals de Nemeïsche leeuw, de sfinx en de hellehond Kerberos. Zij zijn allemaal kleinkinderen van oergoden Gaia, aarde en Pontos, zee). Ladon wordt gedood door de held Herakles en later als het sterrenbeeld draak aan de hemel geplaatst.

Ze had al een heel eind gelopen vooraleer ze zich realiseerde dat ze al terug in het kamp had moeten zijn.

In de loop der tijden is Attis en naaste omgeving overdekt met een groot aantal tempels, altaren, standbeelden, schathuizen voor wijgeschenken (giften uit dankbaarheid) en bouwwerken voor de spelen, zoals een stadion. De inkomsten van het heiligdom bestaan uit schenkingen. Er is geen stad, de enige vaste bewoners zijn priesters en tempelpersoneel (fluitspelers, koks, houthakkers, gidsen enz.). Bezoekers van de spelen bivakkeren in de open lucht.

3.4 Oorlog en Offer

Ontstuimig en emotioneel, agressief en rancuneus, zo denken de meesten de oorlogsgod Ares te kennen.

Ares, de oorlogsgod, geniet onder de goden en de meeste Grieken niet zoveel aanzien, maar in Sparta wordt hij hoog vereerd. Ze ketenen zijn standbeeld, zodat de strijd lust de stad nooit kan verlaten. (Ares is oa. de vader van Remus en Romulus, stichter van Rome.)

De soldaten trokken hun lans, maar Hippomenes zei doodkalm dat Atalante zijn bruid was en dat hij de eerste die haar met een vinger aanraakten, neus en oren zou afsnijden!

In het werk van Herodotos is het afsnijden van neuzen en oren een zeer frequent voorkomende strafmaatregel.

De stem van het jonge meisje klonk helder door het stille bos.

In de Oudheid leest men zonder uitzondering hardop. Men leest zichzelf voor en laat anderen meeluisteren. Teksten worden geschreven om voorgelezen te worden, wat gevolgen heeft voor stijl en taal.

Er waren geen toehoorders, maar dat belette haar niet om er volledig in op te gaan en zich in te beelden dat ze op een theaterpodium stond, voorlezend uit eigen werk.

In veel Griekse steden worden in het kader van feesten voor Dionysos toneel- en voordrachtwedstrijden gehouden, die de winnaar bijzonder veel prestige kunnen opleveren. Vrouwen zijn toegelaten, maar nooit als actrice (en ze zijn ook geen schrijfster.)

Dan zouden ze haar toejuichen, zoals ze ooit de grote Herodotos hadden toegejuicht.

Herodotos van Halikarnassos (484-424 v.C.), die het verloop van de Perzische oorlogen beschrijft, wordt de “vader van de geschiedschrijving” genoemd. Hij bereist de toen gekende wereld en zijn beschrijvingen gelden voor de meeste Grieken als algemeen wereldbeeld. Herodotos baseert zich gedeeltelijk op de allereerste

wereldkaart, die door Anaximander van Milete (610 v.C.-546 v.C.) wordt getekend. Hierop wordt de aarde als (zwevende) cirkel voorgesteld en de toen gekende landen zijn gegroepeerd rond de Egeïsche zee, met rond de hele wereld een circelvormige stroom (Okeanos), waaruit alle rivieren ontspringen. De Groot-Griekse wereld eindigt bij de zeestraat van Kalpe (Gibraltar), die de “zuilen van Herakles” genoemd wordt. Het legendarische Atlantis bijvoorbeeld, wordt ergens “voorbij de zuilen” gesitueerd. Asia is het gehele gebied ten oosten en zuiden van Europa. Later komt daar Lybia als derde werelddeel bij. In engere zin wordt Asia gebruikt voor Klein-Azië.

Herodotos zoekt naar natuurlijke oorzaken, maar beschrijft ook hoe goden rechtstreeks ingrijpen en spreken via orakels. Eén van de weinige geschreven bronnen waarop hij zich baseert, is het werk van Hekataios van Milete (ca 500 v.C.). Verder gebruikt hij voorwerpen en monumenten met inscripties en mondelinge mededelingen. Hij spreekt geen vreemde talen en schrijft in de eerste persoon enkelvoud. Zelf titelt hij zijn boek “Verslag van mijn onderzoek”; pas later wordt het “Historiën” genoemd.

De verhalen van opa Philemon bevatten stof genoeg voor een wervelend epos, al had hij geprobeerd om de gebeurtenissen zo sober mogelijk te vertellen.

Het woord epos is verwant aan het Grieks werkwoord voor zeggen of spreken. De gemeenschappelijke kenmerken voor een epos zijn dat het om een lang verhaal gaat, geschreven in een strakke versvorm en een verheven stijl. De onderwerpen zijn historische en mythologische gebeurtenissen, waarbij de goden rechtstreeks ingrijpen.

Als aannemelijke reden voor hun vertrek hadden ze een bezoek aan Epidauros opgegeven, het heiligdom voor de god-genezer Asklepios, waar Baukis haar kennis van de geneeskunde wilde uitbreiden.

Epidauros ligt in de landstreek Argolis op de zuidelijke punt van de Peloponnesos. Er bevindt zich een heiligdom voor Asklepios, dat zich ontwikkelt tot een centrum voor genezing- en rustzoekenden (vooral in de 4de eeuw v.C.). Pelgrims kunnen in het heiligdom overnachten, dromen van Asklepios en genezen ontwaken.

Toen ze de Phrygische havenstad Assos naderden, hadden ze vanop het dek een prachtig zicht op het stadscentrum, dat tegen een steile helling lag te schitteren in het licht van de ondergaande zon.

Assos (het huidige Behramkale) is een havenstad in het westen van Turkije. In de 6de eeuw v.C. wordt hier een tempel voor Athena gebouwd, die opvalt door het gebruik van Dorische zuilen.

“Dat is de tempel voor Athena, Baukis! Ik herken hem aan zijn Dorische zuilen!”

Er zijn drie bouwvormen in de Griekse architectuur, wat vooral tot uiting komt in de zuilen:

- De Dorische zuil staat zonder voetstuk op een enkele treden hoge onderbouw, het kapiteel is niet meer dan een kleine zwelling die een steunplaat draagt.
- De Ionische zuil is ranker en heeft een basis. Het kapiteel is versierd met krullen, het fries heeft een doorlopend reliëf. Er zijn meer versieringsmotieven dan de sobere Dorische stijl.
- De Korinthische zuil is geheel Ionisch met uitzondering van het kapiteel dat opgebouwd is uit acanthusbladeren. Deze stijl ontstaat pas in 400 v.C. en wordt pas in de Romeinse tijd populair.

Ze hadden nabij Adatepe, een onooglijk dorp op de flank van berg Ida, een vergeten Zeustempeltje ontdekt.

Vlak bij Adatepe (het huidige Küçükkuyu in West-Turkije op de flank van het Ida-bergmassief) ligt de rots “Altaar van Zeus” waar volgens de legende de goden de slag om Troje gadesloegen.

Wat hadden de schikgodinnen er een handje van om gebeurtenissen van vroeger en nu in elkaar te weven tot een oneindig meanderend patroon, waar alleen zijzelf begin en eind in zagen...

Het meanderpatroon is een typisch Grieks patroon op stoffen, vazen en bouwwerken. Het bestaat uit een herhaalde reeks geometrische kronkelfiguren, genoemd naar de rivier Meander in Klein-Azië, die bijzonder bochtig is.

Hier in Astyra, in de oude Artemistempel op de beboste helling van berg Ida, had ze rust gevonden.

Astyra, waar zich volgens archeologen een tempel voor Artemis bevond, is een 40-tal km verwijderd van Adatepe.

In eerste instantie had ze zich teruggetrokken, te meer omdat er tussen haar en de liefdesgodin nog een oude geschiedenis speelde.

De wrevel tussen Artemis en Aphrodite vindt zijn oorsprong bij de Atheense prins Hippolytos. Hij is de zoon van van koning Theseus en de amazone Hippolyte. Na de dood van Hippolyte, hertrouwt Theseus met Phaidra. Als zoon van een amazone interesseert Hippolytos zich voor vechten en jagen en is hij een vereerder van Artemis. Dit vertoornt Aphrodite. Zij neemt wraak door Phaidra op hem verliefd te laten worden. Als hij haar avances afwijst, pleegt ze zelfmoord en beschuldigt Hippolytos in een brief van verkrachting. Theseus verstoot Hippolytos en die smeekt Poseidon om hem te laten sterven. Op zijn sterfbed vertelt hij de waarheid aan zijn vader, die gebroken achterblijft.

(Dit is een klassiek “boze stiefmoeder”-verhaal, waarvan er nog voorbeelden zijn:

- De Boiotische koningskinderen Helle en Phrixos worden gehaat door hun stiefmoeder Ino, die hen als offer aan de goden wil aanbieden. Hun biologische moeder, de nimf Nephele stuurt een gevleugelde gouden ram om hen naar de Olympos te halen, maar Helle valt in het water, vandaar de naam Hellespont (lett “zee van Helle”, nu de zeestraat van de Dardanellen). De vacht van deze ram is het “gulden vlies”, waar later de expeditie van de argonauten om draait.
- De koning van Kolonai, Kyknos, zoon van Poseidon, veroordeelt zijn beide kinderen ter dood omdat zijn nieuwe vrouw Philonome zijn zoon Tenes van verkrachting beschuldigt. (Hij had haar avances niet beantwoord.) Kyknos wordt later in een zwaan veranderd, cfr. het Franse “cygne”.)

“Democratie, monarchie, tirannie, oligarchie, aristocratie,... Wat doet het er allemaal toe?”

Heel kort gezegd, kunnen de verschillende regeringsvormen als volgt samengevat worden:

- democratie: macht in handen van het volk

- monarchie: macht in handen van een koning
- tirannie: macht in handen van een niet-verkozen leider
- oligarchie: macht in handen van een klein groepje (lett: “leiderschap door weinigen”)
- aristocratie: macht in handen van de adel (lett: de “besten”)

“Op elke pagina wordt er wel iemand verkocht, gespietst, gestenigd, levend begraven, verminkt, gepijnigd, geslacht, gekruisigd, ontmand, verkracht of al die dingen samen!”

Grieken worden niet opgevoed tot empathie. De maatschappij is doordrongen van wreedheid en brutaliteit. Geweld wordt niet verheerlijkt, maar zo gebanaliseerd dat het huiveringwekkend wordt. De “Ilias” (cfr. de oude naam voor Troje: Ilion) bestaat voor het grootste deel uit een eindeloze opsomming van in het rond vliegende lichaamsdelen en manieren waarop mensen kunnen sterven met behulp van primitieve wapens als lansen, pijlen, vuisten, speren, zwaarden, messen, knotsen,... Tegenstanders, vrouwen, slaven, vijanden,... worden ontmenselijkt en er is zo goed als geen mededogen voor hun lijden. Het enige wat bij de auteur medeleven opwekt, is wanneer iemand sterft in het donker. Dit wordt als bijzonder gruwelijk ervaren.

- De oppergodin Hera is bereid om drie van haar “lievelingssteden” door Zeus te laten vernietigen, alleen maar om wraak te mogen nemen op Troje (omdat de Trojaanse prins Paris haar schoonheid minder achtte dan die van Aphrodite.)
- Achilleus laat het halve Griekse leger door de vijand decimeren, omdat de opperbevelhebber zijn favoriete seksslavin heeft opgeëist.
- Xenophon vertelt achteloos over het platbranden van dorpen, het uitmoorden van vrouwen en kinderen en het achterlaten van zieken en gewonden.
- De behandeling van slaven is onverschillig tot wreed. In Sparta wordt bv. elk jaar de oorlog verklaard aan de heloten (die een voortdurende bedreiging vormen, omdat ze zoveel groter in aantal zijn dan de Spartanen zelf), zodat erop gejaagd kan worden, de zg. krypteia.
- Vrouwen en kinderen worden gestraft voor zaken waar ze niets mee te maken hebben. Van vrouwen worden borsten afgesneden, kinderen worden gecastreerd, geslacht (sic!) of levend begraven,...

- De offers voor de goden zijn erg bloederig. In Sparta worden zelfs puppy's geofferd, om jongeren meedogenloosheid bij te brengen.

“Sokrates raadde ons filosofische werken aan: de paradoxen van Zeno van Elea bijvoorbeeld... of de spreuken van Herakleitos...”

Zenon van Elea (490-430 v.C.) is een leerling van Parmenides van Elea (rond 515 v.C.) en de grondlegger van de dialectiek (een redeneervorm, die door het gebruik van tegenstellingen naar de waarheid zoekt.) Hij maakt gebruik van paradoxen:

- Achilleus en de schildpad: De schildpad daagt Achilleus uit voor een wedstrijd, maar demonstreert hem nog voor ze beginnen dat Achilleus hem nooit kan inhalen als hij een kleine voorsprong krijgt. Achilleus moet immers eerst de helft afleggen van de afstand die de schildpad al heeft bereikt. Om dat te doen, moet hij eerst de helft van het verschil afleggen en daarvan ook eerst de helft enz. Conclusie: de achterstand wordt kleiner, maar Achilleus haalt de schildpad nooit in. Dit is een paradox, want in werkelijkheid is dat wel het geval.
- De vliegende pijl: Een vliegende pijl neemt achter elkaar verschillende, nauwkeurig te omschrijven plaatsen in. Als we zo'n pijl op een ondeelbaar ogenblik beschouwen, bevindt hij zich op een vaste plaats in de ruimte. Ten opzichte van die plaats in de ruimte is hij dus in rust. Maar wanneer hij op elk moment in rust is, dan is hij ook gedurende de hele vlucht in rust. De pijl beweegt zich niet.

Herakleitos van Ephese (ca. 540 v.C.- 480 v.C.) stelt dat alles uiteindelijk een eenheid vormt, maar tot stand komt door strijd, op dialectische wijze. Alles is voortdurend in beweging: “Alles stroomt”.

“En om de negen jaar kunnen ze afgezet worden, via het ritueel van de vallende ster.”

Spartaanse koningen kunnen opgesloten worden als het ritueel van de vallende ster negatief uitvalt. Er wordt dan een definitief oordeel aan het orakel te Delphi gevraagd.

“Weet je nog hoe de geëerde Spartaanse wetgever heet?”

De Spartaanse wetten zouden zijn opgesteld door de legendarische Lykourgos, uit het koningsgeslacht van de Eurypontiden (9de eeuw v.C.), maar zijn waarschijnlijk organisch ontstaan, als alternatief voor het systeem van de tirannie.

Het verhaal vertelt dat de legendarische Spartaanse wetgever Lykourgos zichzelf het leven beneemt en zijn as in zee laat strooien om te voorkomen dat de Spartanen van hun eed (dat ze zijn wetten zullen naleven tot zijn terugkeer) ontslagen zouden zijn.

“Een sobere levensstijl, tot daar aan toe... Maar elke avond zo’n vieze zwarte bloedsoep te moeten eten, bah...”

De Spartaanse zwarte soep (melas zomos) is gemaakt van varkenspoten, bloed, zout en azijn. Volgens de overlevering is het een bezoeker uit het rijke Sybaris, die na het proeven uitroept dat hij nu begrijpt waarom de Spartanen de dood met vreugde tegemoet zien.

Bah... al die mannen die met hun handen tussen lillende ingewanden graiden op zoek naar onbestemde voortekens.

Alle Grieken die ten strijde trekken, hopen op goddelijke bijstand, die ze kunnen afsmeaken door offers en afleiden uit voortekens. Een ziener kan de toekomst voorspellen aan de hand van de vlucht of het gekrijs van vogels (ornithomantie). Uit de ingewanden van offerdieren kan ook veel afgeleid worden. Vooral de lever, galblaas en aders worden bekeken en soms ook geproefd (hepatomantie). De kunst van het lezen van dit soort voortekens wordt teruggevoerd op de zoon van de beroemde waarzegger Melampous, Mantios. De kunst van het voorspellen wordt “mantosune” genoemd.

Er werd gefluisterd dat Kyrous tegen zijn eigen broer, de Perzische koning, wou optrekken.

De veertienduizend Griekse huursoldaten worden in 401 v.C. door de Perzische prins Kyrous geronseld onder het voorwendsel dat deze enkele opstandige gebieden wil onderwerpen. In werkelijkheid trekt hij ten strijde om de Perzische troon te veroveren op zijn broer. Kyrous vindt dat de troon hem toekomt, omdat hij “in het purper geboren” is. Dat wil zeggen dat hij ter wereld is gekomen toen zijn vader reeds koning was en zijn oudere broer niet.

De rechtse van de twee soldaten gooide zijn mantel af en sprong soepel op de grond.

Ruiters en reizigers dragen een korte mantel (chlamys). Dat is één grote rechthoek van een dik en stijf materiaal, die over de linkerschouder wordt geworpen en met een kledingspeld op de rechterschouder wordt samengehouden.

“Wauw... Dat is een salpinx die je daar bij je hebt!”

De schrille en doordringende klanken van de oud-Griekse trompet (salpinx) geven signalen door aan de troepen. De salpinx bestaat uit een smalle bronzen buis met een trechtervormig eindstuk en is tussen de 80 cm en 1,20 m lang.

“Tolmides is aangesteld als heraut voor ons Griekse legioen!”

Tolmides van Elis wordt door Xenophon omschreven als “de beste heraut van zijn generatie.”

“... Eerst even over de kothornos...”

De acteurs van een tragedie dragen jachtlaarzen met een extra dikke zool (kothornos). Vermits deze zowel rechts als links gedragen kunnen worden, wordt deze term ook als scheldwoord voor een politieke weerhaan gebruikt.

“Na zijn overlopen naar Sparta heeft Athene alle bezittingen van Alkibiades verbeurd verklaard, tot groot verdriet van zijn schoonvader Hipponikos.

Alkibiades huwt met Hipparete, dochter van Hipponikos uit zijn tweede huwelijk. In 415 v.C. vaart hij in opdracht van Athene uit voor een expeditie tegen Syracuse (Sicilië). Maar in Athene wordt hij verantwoordelijk gehouden voor de vandalisering (afbreken van de fallussen) van de hermen en de ontwijding van de Eleusynische mysteriën. Hij wordt teruggeroepen om terecht te staan, maar ontsnapt en vlucht naar Sparta. (Via zijn vader Kleinias waren er connecties met Sparta en zijn naam is van Spartaanse origine.)

“Hij stookte de ephoren op om Dekeleia te bezetten, zodat Athene werd afgesloten van het binnenland.”

In 413 v.C. gaat koning Agis II in op een suggestie van Alkibiades om Dekeleia in te nemen, zodat Athene afgesloten wordt van het binnenland. In datzelfde jaar wordt de Atheense vloot vernietigd bij Syracuse.

“Ondertussen rustte hij een vloot uit, maar mijn peloton kreeg niet de kans om aan een eervolle zeeslag deel te nemen!”

Bij een zeeslag zijn de triremen de sterkste oorlogswapens. Zij hebben een zeil voor grote afstanden en worden bemand door 170 roeiers in de strijd (drie rijen boven elkaar). Daarnaast is er nog een bemanning van zo'n 30 mensen met allerlei taken. Vloten van 100 schepen en meer zijn heel gewoon. Voor een vloot van 200 triremen heeft men dus 40 000 man nodig. Een deel hiervan zijn huurlingen uit het buitenland. Ex-roeiers worden als helden behandeld en gaan stemmen als ze kunnen. Bij gebrek aan voldoende mankracht worden slaven ingeschakeld, die men de vrijheid belooft als ze zich onderscheiden in de strijd. Een trirem is 7 keer langer dan breed (een koopvaardijchip slechts 4 keer). Het zijn eenmasters met een romp van dennenhout en een kiel in eik. Elk schip heeft een stormram vooraan. Op de romp zijn emblemen geschilderd, vaak een paar ogen, om rampen te voorkomen. Samen met de stormram vormen de ogen een dierenkop, vaak een everzwijn. In Athene wordt, bij wijze van belasting, uitrusting en onderhoud van een trirem bekostigd door een rijke burger (dus nooit een metoik), die ook het bevelhebberschap opneemt (triërarch). Boot en bemanning worden door de staat geleverd. Een schip met een bemanning van zo'n 200 man gedurende dertig dagen onderhouden vereist ong. 1 talent. Om een vijandelijk schip tot zinken te brengen bouwt men een hefboom met een zwaar ijzeren gewicht eraan. Dit laat men neer op een voorbijvarend schip en het gaat er dwars doorheen. Schepen kunnen niet genoeg water meenemen voor alle roeiers, omdat elke roeier eigenlijk 3 l water per geroeid uur nodig heeft. Bijna al het gedronken water wordt weer uitgezweet, waardoor de roeiers weinig urineren. Het zweet druipt omlaag naar de onderste rij. De stank in het ruim is zo ondraaglijk, dat het schip om de 4 dagen met zeewater gereinigd moet worden. Om te vermijden dat men steeds om de Peloponnesos heen moet varen, is over de landengte van Korinthe (Isthmus) een bestrating aangelegd, waarover de schepen op grote karren naar de andere kant worden getrokken (diolkos), een oversteek van zo'n 6 km.

“... en geloof het of niet, maar enkele jaren later liep de verrader opnieuw over naar Athene!” voegde Hippotes er met weerzin aan toe.

Alkibiades ontvlucht Sparta na geruchten over een verhouding met koningin Timaiia. Volgens de verhalen zou Timaiia's zoon, Leotychides, door Alkibiades verwekt zijn. (Die wordt in elk geval nooit koning.) In 411 v.C. krijgt hij opnieuw het commando over de Atheense vloot en boekt enkele successen. In datzelfde jaar wordt in Athene kort een oligarchie geïnstalleerd, de Raad van 400, maar die houdt het slechts enkele maanden uit. In 406 v.C. volgt een nieuwe Atheense nederlaag en krijgt Alkibiades de schuld. Hij wijkt uit naar zijn Thrakische familiegoederen op de Chersonesos.

Phylesia vond het prachtig dat de hengst en merrie vernoemd waren naar één van de hechtste liefdesparen uit de oude Griekse verhalen.

Keyx (zoon van de avondster) en Alkyone, dochter van Aiolos (bewaarder van de winden) vormen een hecht koppel. Wanneer Keyx verdrinkt tijdens een zeereis, stort Alkyone zich ook in zee. Ze worden in ijsvogels veranderd en éénmaal per jaar houdt Aiolos gedurende zeven dagen alle winden binnen, want dan zit Alkyone op haar drijvend nest om haar eieren uit te broeden.

“Ik heb hem bij de gordel gegrepen,” klonk het toonloos.

Een doodvonnis wordt op een symbolische manier aan de veroordeelde meegedeeld door hem bij de gordel te grijpen.

In 404 v.C. laat de Perzische satraap van Phrygia Alkibiades vermoorden, op aanstoken van Sparta.

Enkele meters buiten de kring lag een zwarte zwervhond ogenschijnlijk te soezen, maar zijn gespitste oren wezen erop dat hij de conversatie aandachtig volgde.

Eén van de lievelingsdieren van de oorlogsgod Ares is de hond. In één van de overgangsrutuelen bij Spartaanse jongeren worden puppy's aan hem geofferd.

Verraad, intrige, zeeslagen, veldslagen, veroveringstochten, vergeldingstochten, plundertochten..., met als absoluut hoogtepunt de

fantastische zeeslag te Aegospotami, waarbij Lysander van Sparta zowat de volledige Atheense vloot gekelderd had.

In 405 v.C. maakt de zeeslag bij Aegospotami een einde aan de Peloponnesische oorlog, wanneer de Spartaanse vloot onder leiding van Lysander (+ 395 v.C.) de Atheense vloot vernietigt.

Toen zijn ziener hem ooit waarschuwde dat “de pijlen van de vijand de hemel zouden verduisteren”, had hij onbewogen geantwoord dat dat goed uitkwam, want hij vocht liefst in de schaduw!

Herodotos beschrijft hoe de “dapperste Spartaan van allen”, een zekere Dienekes niet onder de indruk is van de voorspelling dat “als de barbaren hun pijlen afschoten, zij de zon door de menigte pijlen verduisterden, want dat het aantal zo groot was.” Zijn reactie is dat dat goede berichten zijn, omdat zij dan in de schaduw kunnen vechten in plaats van in de zon.

Andere steden zouden een gat in de muren hebben gemaakt, om de bevelhebbers de eer te gunnen de stad te betreden langs waar niemand hen was voorgegaan.

Als bijzonder eerbewijs, aan een winnaar van de Olympische Spelen bijvoorbeeld, komt het wel eens voor dat een stad een nieuwe opening maakt in de stadsmuren, zodat de winnaar de stad kan betreden langs een nieuwe poort.

Maar wat deden de Atheners? Ze klaagden hen aan!

In 406 v.C. behaalt Athene een overwinning bij Argenusae (eilandjes ten oosten van Lesbos). Maar de generaals worden ervan beschuldigd te weinig moeite te hebben gedaan om de overlevende schepen te redden. (Zo konden ze ook niet begraven worden en geen rust vinden in het dodenrijk.) Tijdens dit Argenusaeproces worden 6 van de 8 generaals ter dood veroordeeld. Perikles de jongere is één van hen. Alleen Sokrates stemt tegen de veroordeling.

De Atheners hadden hun lange muren zien afbreken, de nalatenschap van Athena's dierbare Perikles.

In 404 v.C. wordt er vrede gesloten tussen Sparta en Athene. Athene doet afstand van al haar bezittingen buiten Griekenland. Ze moeten hun vloot op twaalf schepen

na inleveren en daarbovenop beloven hun vroegere vijanden ten allen tijde bij te staan. Lysander van Sparta vaart de haven binnen en onder feestelijke muziek breken de Spartanen de muren af.

“We kregen de laatste jaren wel wat hulp van prins Kyroux van Perzië...”

Rond 407 v.C. wordt Sparta gesteund door de Perzische prins Kyroux. In ruil eist deze dat Sparta hem helpt met zijn expeditie. De Spartaanse opperbevelhebber Klearchos is als enige op de hoogte van het feit dat het een veldtocht tegen de regerende Perzische koning Artaxerxes II wordt.

Het leger, dat Kyroux in het grootste geheim bijeen had gebracht, bestond uit meer dan honderdduizend man, vooral Perzen uiteraard, maar ook het contingent Grieken was indrukwekkend.

Een leger wordt samengesteld uit verschillende compagnies van 100 man, die geleid worden door één generaal. (Atheense bevelhebbers dragen purperen banden of strepen op hun kleding.) Een compagnie wordt opgedeeld in 2 secties van 50 man, geleid door een sectieoverste. Elke sectie wordt verder onderverdeeld in 2 pelotons van 25 man, geleid door een pelotonsoverste. Een compagnie marcheert met vier man breed en 24 man diep in een linie van 3 compagnies naast elkaar waar het kan, anders achter elkaar. Als ze achter elkaar marcheren (colonne), wisselen ze elkaar af en heeft de commandant vooraan het bevel over de andere. De discipline in het leger (in het bijzonder een Atheens leger) is niet heel sterk. Een leger neemt zijn beslissingen op min of meer democratische manier, met inspraak voor alle soldaten.

Het Griekse leger bestaat uit verschillende onderdelen:

- Een cavalerist is bewapend met 2 lansen en een soort gebogen sabel. Zijn harnas en schild draagt hij slechts bij parades en zijn metalen beenkappen worden dan vervangen door hoge lederen laarzen, zodat deze het paard niet kunnen bezeren. In de strijd draagt men minimale bescherming, ook voor het paard. (Men rijdt zonder zadel of stijgbeugels.) Later wordt de bepantsering zwaarder, met borstplaat en handschoenen en buikbescherming voor de paarden. Eventueel hoort er ook een kleine afdeling zeiswagens bij: strijdwagens met messen aan de wielen.

- De lichtgewapenden worden ingezet voor de strijd op afstand. Zij dragen geen pantsering of enige andere vorm van verdedigingswapen. Naargelang het wapen dat ze hanteren, onderscheidt men boogschutters, speerwerpers en slingeraars. Het strijden met pijl en boog heeft minder aanzien dan het strijden als zwaargewapende. (Wanneer de Trojaanse koningszoon Paris Achilleus doodt met een pijl in zijn "achilleshiel" wordt dat als bijzonder vernederend ervaren.)
- De peltasten zijn een tussenvorm tussen zwaar- en lichtgewapenden. Ze dragen een klein schild en scheenplaten, een speer en een zwaard.
- De hoplieten zijn de zwaarbewapenden, vooral afkomstig uit de hogere klassen.
- In de tros, meestal achteraan, lopen niet-strijdende elementen mee, zoals schilddragers, herauten, waarzeggers, trompetters, zieken en gewonden, krijgsgevangenen en slaven, last- en trekdieren, wagens, marketentsters, prostituees en liefdesknappen.

Het Spartaanse beroepsleger is verre superieur aan de weinige, slecht geoefende hoplieten van de andere stadsstaten.

Maar wat een afknapper werd de veldslag zelf...

Het treffen vindt plaats bij Kounaxa (omgeving Bagdad in Irak) in 401 v.C. Kyrus wordt gedood en het leger valt uiteen.

Het leger van de Perzische koning bestond uit tien keer meer manschappen en liep de troepen van Kyrus gewoon onder de voet.

Bij een confrontatie tussen twee legers komt er niet veel strategie aan te pas. Beide partijen vormen front en stormen op elkaar in, terwijl ze hun slagorde zo lang mogelijk proberen te bewaren. Vervolgens vallen de vechtenden uiteen in verschillende man-tegen-mangevechten. De falanx is een gesloten infanterieformatie, waarbij de hoplieten opgesteld werden in een diepte van 8 tot 20 rijen. Om een versterkte vesting te belegeren, bouwt men er een aarden wal omheen, versterkt met wat men vindt in de omgeving en hongert men de bewoners uit tot ze zich overgeven. Voor een bestorming zijn de middelen nog te primitief.

Vervolgens liet hij zich volledig inpakken door Tissaphernes' mooie praatjes.

Tissaphernes (+ na 395 v.C.) is een Perzisch gezagsdrager (satraap) uit Sardeis (Sardis, West-Turkije), die in zijn jeugd bevriend is met Kyrus, maar die later zijn plannen verradt aan de Perzische koning. Hij is verantwoordelijk voor het verraad van de Perzische bondgenoten en de dood van de vijf Griekse generaals.

Bovendien was het de vriend van Hippotes en dat was één van Ares' lievelingen, al werd hij met zijn zevenenveertig jaar stilaan de nestor van het leger.

Nestor is de oudste Griekse held, die optrekt tegen Troje. Hij zou drie mensengeslachten gezien hebben, maar doet in dapperheid voor niemand onder.

Soldaten boven de veertig worden als mindervalide beschouwd en niet meer ingeschakeld voor de gevaarlijkste missies.

Desondanks bleef hij het soort soldaat waar de Grieken nood aan hadden, sterk als Atlas en onbevreesd als Herakles.

Atlas is één van de titanen, die er na de grote titanenoorlog toe veroordeeld wordt om het hemelgewelf op zijn schouders te dragen.

Herakles is de zoon van Zeus en de prinses Alkmene. Zeus wil de baby laten zogen door Hera tijdens haar slaap, om hem onsterfelijk te maken, maar ze wordt wakker. (De melk die uit haar borsten spuit, creëert de melkweg.) Later treft Hera hem met waanzin en hij doodt zijn eerste vrouw Megara en hun drie kinderen. Als boetedoening moet hij twaalf werken vervullen. Eens onsterfelijk geworden, huwt hij met Hebe, godin van de eeuwige jeugd.

Hij strekte zijn armen hoog en slaakte de kreet, die zijn zonen riep.

Deimos en Phobos zijn zonen van Ares en Aphrodite. Zij zijn de personificatie van angst en paniek en vergezellen hun vader af en toe in de strijd.

In het uiteengeslagen kamp verzamelden de overlevende Grieken hun doden en gewonden en in zwijgende berusting voerden ze de vereiste rituelen uit.

Van de verslagen vijanden worden bejaarden, vrouwen, kinderen en gewonden vermoord met het zwaard of gevangen genomen en als slaaf verkocht. Alleen de gevallen in de strijd hebben recht op een goede behandeling. De winnende partij heeft de plicht zijn doden te begraven en de overlevenden van de tegenpartij hetzelfde te laten doen. De meeste Grieken begraven of verbranden hun doden ter plaatse. Spartaanse gesneuvelden worden in hun rode mantel gewikkeld, er worden enkele olijftakken op gelegd en ze krijgen ter plaatse een grafmonument met inscriptie (epigram). Atheense gesneuvelden worden verbrand op het slagveld en de beenderen worden naar huis gebracht. Terug in Athene worden de lijkkasten in processie naar het kerkhof gevoerd. Eén kist blijft open, opgedragen aan de gesneuvelden wiens lichaam niet gevonden werd. Er worden lofredes uitgesproken – door Perikles bijvoorbeeld - en de namen worden op een stele gezet, met de gegevens van de campagne erboven en eventueel een epigram. De bekendste epigramdichter is Simonides van Keos (6de eeuw v.C.).

De volgende drie dagen waakte hij naast het bed van zijn vriend, verfriste zijn voorhoofd, sprak hem moed in en gaf hem te drinken, slokje per slokje.

Soldaten gebruiken drinkbekers uit hout of metaal met een deksel om water uit bronnen of beken te drinken. De ondoorzichtigheid ervan verbergt de vuilheid van het water en het deksel filtert de modder enigszins.

Elk moment dat de dokter zijn aandacht aan een andere gewonde wijdde, wist hij twee wrokkige groene ogen op zich gevestigd.

De geneesheren zijn meestrijdende soldaten, die een medische opleiding kregen.

Het Griekse leger stond er van de ene dag op de andere alleen voor in dit onmetelijke land, zonder voedsel, zonder gids.

Een leger op veldtocht zoekt inkwartiering in dorpen en steden of bivakkeert in tenten op plaatsen, die een natuurlijke bescherming bieden. Bij mobilisatie moet elke soldaat een mand meebrengen met voedsel voor drie dagen (brood, kaas, olijven, uien en look). Maar verder moeten ze leven van het land waar ze doortrekken.

Hij was een gastvriend van generaal Proxenos geweest en door hem meegevraagd als verslaggever.

Gastvriendschap (xenia) is een band van gastvrijheid tussen twee personen, die in een ander deel van Griekenland leven en waarbij het respect tussen gast en gastheer centraal staan. Gastvriendschap is een heilig begrip en staat onder de bescherming van Zeus.

Hij riep iets, maar hij had niet bepaald een stentorstem en zijn woorden gingen verloren in het rumoer.

Stentor is één van de soldaten die optrekken tegen Troje. Zijn stem klinkt als brons, even luid als vijfig mannen samen.

Ontzag en opluchting daalden neer over het Griekse legioen. De goden gaven een teken.

Godsdienstige rituelen vormen een belangrijk onderdeel van elk offensief. Achter een Spartaans leger wordt een kudde van offerdieren meegevoerd, om op elk moment de wil van de goden te kunnen lezen. Vooraleer op veldtocht te vertrekken, moet aan de goden beloofd worden personen en goederen van de vijand aan hen te wijden. De goden van de thuisstad worden megedragen, evenals een draagbaar altaar met een eeuwige vlam, aangestoken aan de vlam in de thui-tempel. De Spartanen voeren steeds de beenderen van de legendarische held Orestes mee. Geen leger steekt een stroom over zonder een offer te brengen en hun handen in het water te wassen, want zij zien de rivier zelf als een godheid. Aan de vooravond van de strijd brengt de leider van de troepen een offer en spreekt de voorgeschreven gebeden uit. De goden moeten een teken geven vooraleer tot de aanval over te gaan. Onweer, aardbevingen of eclipsen zijn formidabele voortekenen. Zo zien de Spartanen in 426 v.C. af van een inval in Attika na een reeks aardbevingen. Soms wacht men te lang op een voorteken en verliest men daardoor de strijd. Als menselijk offer aan de goden worden alle vijandelijke gewonden gedood. Ook vredesverdragen worden afgesloten met de goden als getuige en gaan ook gepaard met offers. De uitrusting van de vijand wordt in beslag genomen en verdeeld. Eén tiende wordt gewijd aan de goden. Hiermee richt men monumenten op langs een heilige weg, die naar een heiligdom leiden, zoals die van Delphi bijvoorbeeld. Hierop staan opschriften als “De Atheners – van de Korinthiërs”, “De mannen van Phokis – van de Thessaliërs.” Het oprichten van een trofee (de wapens van de vijand, gedode lichamen,...) is het teken voor de overwinning. Deze trofeeën hebben een religieuze betekenis en worden niet

weggehaald, maar omdat ze van vergankelijk materiaal zijn opgetrokken, blijven ze niet lang staan. Wie na de strijd om een wapenstilstand moet vragen om de lichamen van de gevallenen te kunnen bergen, erkent zijn nederlaag. Als de strijd onbeslist is, richten beide partijen een trofee op.

Met Ares' hulp zou Xenophon hen thuis brengen.

Xenophon, zoon van Gryllus, uit Athene (°427 v.C.) is een leerling van Sokrates geweest. Wanneer hij Sokrates mededeelt dat hij overweegt om deel te nemen aan de veldtocht van Kyrous, vreest die dat de Atheners hem zijn sympathie voor Kyrous kwalijk zullen nemen. (Kyrous staat bekend als vriend van de Spartanen.) Sokrates stuurt hem naar het orakel van Delphi, maar daar vraagt Xenophon enkel welke offers hij moet brengen voor een veilige reis, tot ongenoegen van Sokrates. Na het verraad van Tissaphernes neemt Xenophon de facto het opperbevel waar. De Grieken doen er een jaar over om terug te keren. Ze kampen met voedselgebrek, vijandige stammen en onbekend terrein (waardoor ze beroep moeten doen op krijgsgevangenen om hen te gidsen, want kaarten zijn onbestaande.) Xenophon schrijft er een boek over, de Tocht der Tienduizend (Anabasis) en hij publiceert ook nog andere werken.

3.5 Aphrodite's Bomen

Zo dikwijls reeds had ze op de uitkijk gestaan voor haar vader, maar zo lang als nu was hij nog nooit weggeweest.

Volgens Xenophon zelf heeft de veldtocht, heen en terug, één jaar en drie maanden geduurd.

***“Maar vraag ons maar niet of we goud uit Perzië hebben meegebracht,”
waarschuwde Tolmides met een spijtige grijns.***

Aan iemand die terugkeert uit het rijke Perzië wordt traditioneel gevraagd hoeveel goud hij meebrengt.

Wauw, dacht Phylesia onder de indruk, hij lijkt op prins Bellerophon, hij zou zo op zijn gevleugeld paard naar de Olympos kunnen vliegen!

De koningszoon Bellerophon heeft een aantal onmogelijke taken te vervullen en krijgt van de goden het gevleugeld paard Pegasus om hem bij te staan. Maar in zijn hoogmoedigheid wil hij naar de Olympos vliegen en het paard werpt hem af.

“Gevaarlijker dan de Carduchen en koppiger dan de Chaldeeën...” vulde Tolmides aan, die probeerde zich ernstig te houden.

De Carduchen en de Chaldeeën zijn twee van de volkeren met wie de Grieken slag leveren op hun tocht, terug naar huis.

Wat een uilskuiken ben ik toch, nog trager van begrip dan Epimetheus!

Epimetheus is de broer van Prometheus. Hij is “degene die later nadenkt” en die de doos van Pandora opent.

Met uiterste voorzichtigheid wikkelde ze enkele boekrollen uit de linnen doek waarin ze gewikkeld waren.

De dichter Aisopos zou rond 550 v.C. als slaaf te Sardeis (Klein-Azië) geboren zijn. Hij schrijft een groot aantal fabels, die verzameld worden door de Atheense staatsman en intellectueel Demetrios van Phaleron (Athene-350-283 v.C.) en op rijm gezet zijn door Sokrates (tijdens zijn gevangenschap).

Dat was een hilarisch antwoord, dus Xenophon barstte uit in een homerisch gelach.

Wanneer Hephaistos zijn vrouw Aphrodite en haar minnaar Ares voor alle goden te kijk zet tijdens de liefdesdaad, lukt dat “homerisch gelach” uit. De term is waarschijnlijk voor het eerst gebruikt door de Franse barones H.-L. de Waldner de Freundstein, barones van Oberkirch (1754-1803) in haar memoires. Homeros zelf spreekt van “onblusbaar gelach”, wat bij de goden nogal eens voorkomt.

De enige keren dat hij vroeger in Athene een avond in gemengd gezelschap had doorgebracht, was dat met hetairai geweest.

Bij de feesten van de Atheense burgerij zijn hetairai, naast slavinnen, het enige vrouwelijke gezelschap. Zij zijn daardoor vaak ontwikkelder dan menig echtgenote. Het is niet helemaal duidelijk of hetairai voor eigen rekening werkten, maar ze dragen hun haar wel langer dan slavinnen. Zij organiseren zelf ook salons die belangrijk zijn in het politieke en culturele leven. (Naast de hetairai bestond ook de gewone prostitutie in bordelen, door zogenaamde pornai.)

Zij was geen vrouw, ze was een heks met de krachten van Hekate... en ze had hem in haar macht.

Hekate is een oude godheid, die geassocieerd wordt met de nacht en met tovenarij. In Athene wordt ze vereerd als brengster van voorspoed.

“Ze hebben daar zijn vriend en mentor Sokrates terechtgesteld!”

Sokrates wordt aangeklaagd in 399 v.C. op beschuldiging van “niet erkennen van de goden die de stad erkent”, “invoeren van nieuwe godheden” en “bezoedeling van de jeugd”. Zijn minnaars zijn het bewijs van zijn negatieve invloed. De aanklager stelt de doodstraf voor. Hij kan zelf een andere straf voorstellen, maar dat weigert hij. Hij kan ontsnappen met behulp van vrienden, maar demonstreert zijn overtuiging dat de gehoorzaamheid aan de wetten van het land van meer waarde is dan zijn persoonlijk inzicht. Hij drinkt vrijwillig de gifbeker en sterft.

Mentor is de naam van de vriend van de held Odysseus, die in zijn afwezigheid op het huishouden past en zorg draagt voor Odysseus zoon Telemachos (met hulp van Athena).

“... Hij zou trouwens niet terug kunnen,” ging Aphrodite argeloos voort. “Want ze hebben hem zelf ook verbannen!”

Na de Perzische missie is Xenophon niet meer welkom in Athene. Maar na de dood van Sokrates wil hij dat ook niet meer. Hij krijgt van de Spartanen een landgoed te Skillous ter beschikking.

Haar moeder noemde hem altijd smalend Autolykos, naar de diefachtige zoon van Hermes.

Autolykos is de zoon van de hemelbode Hermes en Chione (één van de horai). Hij overtreft alle mensen in de kunst der diefstal en is de grootvader van Odysseus.

Een beeld van de geile sater Priapos verscheen voor haar ogen en ze jammerde zachtjes.

Priapos is een zoon van Aphrodite en Dionysos. Hij is een vruchtbaarheidsgod en de beschermer van het mannelijk geslachtsdeel.

Kijk nu hoe gewillig ze met die Perzische pantoffel meeding!

Men gebruikt de term “Perzische pantoffel” voor zacht en makkelijk schoeisel, in gebruik geraakt na de Perzische oorlogen.

Toen duwde ze de deur open en ging Xenophon achterna.

Xenophon en zijn echtgenote Phylesia leven 20 jaar gelukkig in Skillous, waar hij zijn boeken schrijft. Daarna vestigen ze zich te Korinthe, waar hij in 355 v.C. overlijdt.

Dus maakte Zeus gebruik van haar achilleshiel.

De Griekse held Achilleus wordt beschreven als de dapperste, sterkste en verhevenste van allen, die optrekken tegen Troje. Hij is de zoon van de Thessalische koning Peleus (van de myrmidonen) en de zeenimf Thetis. Zijn moeder dompelt hem onder in de onderwereldrivier Styx om hem onkwetsbaar te maken. Maar waar ze hem vasthoudt, bij de hiel, heeft hij een zwakke plek, zijn achilleshiel. Daar wordt hij geraakt door een pijl en hij sterft.

Kijk naar deze bomen. Ze vormen een sterk koppel. Merk op hoe ze naar elkaar reiken, hoe ze elkaar woordenloos omarmen. Ze zijn Philemon en Baukis.

Baukis en Philemon zijn volgens de mythologie een ouder koppel uit Phrygia.

Wanneer de goden Zeus en Hermes incognito de streek bezoeken om de gastvrijheid en vroomheid te testen, worden ze onvriendelijk ontvangen. Als wraak zet Zeus het gebied onder water. Maar Philemon en Baukis ontvangen hen bijzonder gastvrij, hoewel ze arm zijn. In ruil mogen ze een gunst vragen. Ze vragen om samen te mogen blijven en tempelbewaarders te mogen worden van een heiligdom voor Zeus. Zeus staat hen dit toe en als ze heel oud zijn, verandert hij hen in een eik en een linde.